

**ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM
HADTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Veresné Hornyacsek Júlia pv. százados

**A LAKOSSÁG KATASZTRÓFAVÉDELMI FELKÉSZÍTÉSÉNEK
ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI**

Doktori (PhD) értekezés

I. Kötet

Tudományos témavezető:

*Dr. Mészáros László alezredes,
a hadtudomány PhD doktora,
egyetemi docens*

Budapest, 2005.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, AKTUALITÁSA	5
A KUTATÁS TÉZISEI, FŐBB CÉLKITŰZÉSEI.....	7
KUTATÁSI MÓDSZEREK.....	8
A TÉMA KÖRÜLHATÁROLÁSA, SZŰKÍTÉSEK.....	10
1 A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG BIZTONSÁGÁT VESZÉLYEZTETŐ KIHÍVÁSOK, KOCKÁZATI TÉNYEZŐK, ÉS A KIHÍVÁSOKRA ADOTT VÁLASZOK	14
1.1 A Magyar Köztársaság biztonságát veszélyeztető kihívások, kockázati tényezők.....	14
1.1.1 Globális tényezők és kihívások.....	14
1.1.2 Regionális kihívások.....	16
1.1.3 Belső kihívások.....	17
1.1.4 A Magyar Köztársaság katasztrófa-veszélyeztetettsége.....	18
1.2 Egy lehetséges válasz a kihívásokra: a katasztrófavédelem rendszere. A lakosságfelkészítés helye a katasztrófavédelmi tevékenység-rendszerben	22
1.2.1 A katasztrófavédelmi tevékenység.....	22
1.2.2 A lakosságfelkészítés, mint a katasztrófavédelmi tevékenység egyik legfontosabb eleme. A lakosság katasztrófavédelmi felkészítése fogalmának, céljának új meghatározása	24
1.2.3 Elvárások a katasztrófavédelmi lakosságfelkészítéssel szemben	28
1.3 Következtetések.....	29
2 A LAKOSSÁG KATASZTRÓFAVÉDELMI FELKÉSZÍTÉSÉNEK NEMZETKÖZI ÉS HAZAI GYAKORLATA	31
2.1 Katasztrófavédelem és lakosságfelkészítés az Európai Unióban.....	31
2.2 A lakosságfelkészítés gyakorlata néhány európai országban	32
2.2.1 Hollandia.....	33
2.2.2 Svédország.....	33
2.2.3 Ausztria.....	34
2.2.4 Svájc.....	35
2.2.5 Szlovák Köztársaság.....	35
2.3 A lakosságfelkészítés magyarországi történetének tapasztalatai.....	36
2.3.1 Lakosságfelkészítés a kezdetektől a második világháborúig.....	37
2.3.2 Lakosságfelkészítés a második világháború alatt	38
2.3.3 Lakosságfelkészítés a második világháborút követően	39
2.3.4 Lakosságfelkészítés a rendszerváltást követően.....	41
2.3.5 Lakosságfelkészítés a katasztrófavédelem kialakulása után	42
2.4 A lakosságfelkészítés mai helyzetének áttekintése	42
2.4.1 A lakosságfelkészítés jogszabályi háttere	42
2.4.2 A lakosságfelkészítés mai gyakorlata	46
2.5 Következtetések.....	48
3 A HAZAI LAKOSSÁGFELKÉSZÍTÉSI RENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE. JAVASLAT A FELKÉSZÍTÉS ÚJ FAJTÁIRA, RENDSZERÉRE, TARTALMÁRA, CÉLCSOPORTJÁIRA, MÓDSZEREIRE.....	50
3.1 Javaslat a lakosságfelkészítés új fajtáira.....	50

3.2	Javaslat a felkészítés új rendszerére	51
3.3	A lakosságfelkészítés tartalmát meghatározó tényezők, javasolt felkészítési tartalmak.....	53
3.3.1	A lakosságfelkészítés tartalmát befolyásoló tényezők	53
3.3.2	Javaslat a felkészítési tartalmakra	63
3.4	Javaslat a lakosságfelkészítés módszereire	66
3.5	Következtetések.....	73
4	A KÖZOKTATÁS ÉS A KATASZTRÓFAVÉDELMI FELKÉSZÍTÉS	75
4.1	Helyzetelemzés katasztrófavédelmi szempontból.....	75
4.1.1	Jogok a közoktatásban	75
4.1.2	Létszámadatok és megoszlás	77
4.1.3	Folyamatok a közoktatásban	77
4.2	A tanulóifjúság katasztrófa-érzékenysége, félelmei.....	78
4.3	Javaslat a tanulóifjúság katasztrófavédelmi oktatásának tematikájára	82
4.4	Javaslat az ismeretek közvetítésének módjára.....	83
4.5	Javaslat a tanulóifjúság felkészítése színtereire	85
4.5.1	Tanórai katasztrófavédelmi nevelés	85
4.5.2	Tanórán kívüli katasztrófavédelmi nevelés	87
4.6	A katasztrófavédelmi ismeretek oktatásának eszközei.....	88
4.7	Pedagógus katasztrófavédelmi alap- és továbbképzés.....	91
4.8	Következtetések.....	92
5	A FELKÉSZÍTŐK FELKÉSZÍTÉSE A LAKOSSÁGFELKÉSZÍTŐI TEVÉKENYSÉGRE	94
5.1	A „civil” felkészítők felkészítése	94
5.2	A katasztrófavédelem hivatásos szervei állományának felkészítése	95
5.2.1	A felkészítés jelenlegi helyzete.....	95
5.2.2	Javaslat az új kihívásoknak és a szükségleteknek megfelelő felkészítési módokra	97
5.2.3	Javaslat a továbbképzések rendszerére	99
5.2.4	Javaslat a felkészítések oktatási formáira	101
5.2.5	Javaslat a távoktatás bevezetésére a katasztrófavédelmi oktatásba	103
5.3	Következtetések.....	110
	A KUTATÓMUNKA ÖSSZEGZÉSE	112
	ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	112
	A TÉZISEK EGYBEVETÉSE AZ EREDMÉNYEKKEL.....	115
	ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	116
	A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK	116
	JAVASLAT A KUTATÁS TOVÁBBI FOLYTATÁSÁRA	117

BEVEZETÉS

„*Ha békét akarsz, készülj a háborúra!*” - hangzik az ismert mondás. Ha biztonságban akarsz élni, készülj a veszélyhelyzetekre! - mondhatjuk napjainkban. A felgyorsult technikai fejlődés, a társadalmi átalakulás új biztonsági kihívások elé állítják hazánk lakosságát. Ennek oka, hogy a természeti katasztrófák mellett az ember okozta veszélyhelyzetek száma is növekszik. Nem hanyagolhatóak el azok a veszélyhelyzetek sem, amelyeket például a tömegpusztító fegyverek proliferációja, a fegyveres konfliktusok, a migráció, a szervezett bűnözés, a terrorizmus válhatnak ki. Egyre szaporodik azon veszélyhelyzetek száma is, amelyek nem érik el a katasztrófa-küszöböt, de jelentős károkat okozhatnak az emberéletben, anyagi javakban. Az utóbbi évek felmérései alapján a védekező erők beavatkozását igénylő veszélyhelyzetek száma prognosztizálhatóan folyamatosan nagyobb lesz ebben az évtizedben, mint az előzőben volt.

Alapvető kérdés, hogy vajon rendelkezünk-e azokkal az ismeretekkel, amelyek segítségével veszély esetén a szervezett segítség megérkezéséig megmenthetjük önmagunk vagy mások életét? Birtokában vagyunk-e azoknak a készségeknek, melyek révén hathatósan védhetjük az életfontosságú anyagi javainkat, fenntarthatjuk környezetünk törékeny egyensúlyát?

Az elmúlt időszak katasztrófahelyzetei azt bizonyították, hogy a lakosság nincs még megfelelően felkészülve a veszélyhelyzetek kezelésére, nem mindig ismeri a helyes veszélyhelyzeti magatartási szabályokat, gyakran még a segítségkérés módját sem.¹ Az a tény, pedig, hogy az állampolgárok maguk is előidézhetnek katasztrófákat, csak a legritkább esetben tudatosul bennük. Az elmúlt évek katasztrófáinak vizsgálata azt bizonyítja, hogy igen magas azoknak a káreseteknek a száma, amelyet emberi mulasztás, felkészületlenség, az ismeretek hiánya okozott.

A németországi lakosságfelkészítési tapasztalataim, a tizenöt éves pedagógiai tevékenységem, a lakosságfelkészítő gyakorlatom, a polgári védelemnél és a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságon (a továbbiakban BM OKF) végzett ezirányú tevékenységem arra sarkalltak, hogy kutassam a lakosságfelkészítés lehetséges perspektíváit.

---

¹ beregi árvíz 2001, árvíz a Bodrogon 2004., viharok Nógrád megyében, petárdagyár-robbanás Pest megyében stb.

A lakosságfelkészítési tevékenység a gyakorlatra, a tapasztalatokra, hagyományokra támaszkodva működik. Egyre határozottabban merül fel azonban az igény *a téma tudományos igényű megközelítésére* is.² A lakosságfelkészítés problematikája túlnőtte a helyi szinteket, csak országosan egységes keretbe foglalva, jogszabályi háttérrel megerősítve, a kompetenciákat és felelősségeket megjelölve kezelhető. Ki kell alakítani a lakosságfelkészítés olyan rendszerét, amely a lakosság szélesebb körének felkészítése érdekében átfogja a katasztrófavédelemmel foglalkozó hivatásos szervek, önkéntes szervezetek, civil szervezetek körét is, és amelyet a helyi szervek a helyi sajátosságoknak megfelelő tartalommal tölthetnek meg. A lakosságfelkészítés hazai történetének, nemzetközi gyakorlatának elemzése, valamint a jelenlegi helyzet értékelése támpontokat adhat a lakosságfelkészítés új rendszerének kialakításához. Ezen túlmenően egyre nagyobb az igény arra, hogy átértékelésre kerüljön a felkészítők felkészítésének rendszere és módja is, és megfogalmazódjanak a felkészítésük lehetséges új irányai is.

A témaválasztás indoklása, aktualitása

A témaválasztás indoklása kapcsán vissza kell nyúlni a magyarországi rendszerváltozás időszakára, amely részben átstrukturálta a korábbi polgári védelem feladatrendszerét, a feladatrendszeren belüli hangsúlyokat, hiszen előtérbe került a megelőzés, és azon belül is a lakosság felkészítése. *A közoktatás területén* működött a honvédelmi felkészítés rendszere, *a munkaviszonyban álló dolgozók* polgári védelmi felkészítése az üzemeknél jogszabály által tervezhető volt. *A média* – az állami televízió és rádió, valamint a központi és helyi napilapok – ha ez sokba került is, könnyebben „kezelhetőek” voltak a felkészítési jellegű feladatok vonatkozásában. *Az ifjúság* különböző – akkor működő – szervezetei körében (Úttörőszövetség, Ifjú Gárda, KISZ) népszerűek voltak a különböző polgári védelmi, tűzvédelmi versenyek és rendezvények, amelyek útján veszélyhelyzeti ismereteket lehetett átadni a fiatal korosztály részére.

Lehetőség volt *több felkészítő kiadvány* (szórólap, film, később videofilm) készítésére is, *a rendszeres polgári védelmi nagygyakorlatokra* és üzemi gyakorlatokra bevonásra került

---

² „Tekintettel arra a jellemzőre, hogy a katasztrófavédelem egyszerre diszciplinális és interszektoralis szemléletet követel, szinte egyedüli megoldásként a tudományos módszerek sajátos lehetőségeit célszerű igénybe venni.” - fogalmazza meg **Dr. Bukovics István** a Tudományszervezési munka a BM OKF-en című cikkében in: *Katasztrófavédelem*, 2005. XLVII. évfolyam 3. sz. - p. 2-3.

sok tízezer lakos és dolgozó, elmélyítve ezzel a különböző foglalkozásokon szerzett ismereteit.

A 90-es évek elején bekövetkezett változások során, a rendszerváltozás előtti években kialakult és működtetett lakosságfelkészítési formák és módszerek jelentős mértékben *megszűntek* anélkül, hogy a helyükbe léptek volna más, az új igényeknek megfelelő lehetőségek és megoldások. A megváltozott társadalmi környezet, az átrendeződés új megközelítéseket igényelt a lakosságfelkészítés területén is.

Ráirányította a figyelmet a témára az a tény is, hogy a *Nemzeti Katasztrófavédelmi Stratégia* feladatokat jelöl ki a lakosságfelkészítés területén: „...**ki kell dolgozni a katasztrófavédelmi felkészítés új rendszerét, módszereit és tartalmát a lakosság teljes vertikumára vonatkozóan**”³

Az általam megfogalmazott probléma tehát – a témaválasztás indoklási részében megjelenítettek alapján is – nem új, hiszen a lakosságfelkészítéssel foglalkozó szakemberek körében is ismert, és a korábbi időszakban is folyamatosan felvetődött az a kérdés, hogy milyen válaszok (megoldások) adhatók a hosszabb távon folyamatosan változó fenyegetés megléte alapján az ugyancsak változó társadalom felkészítettségi igényére, illetve szükségességére.⁴ ***A téma választását tehát alapvetően nem egy új feladat megjelenése indokolja, hanem egy „hagyományos és szükséges” tevékenység olyan újszerű megközelítése,*** amely igazodik a társadalmi, technikai és gazdasági átrendeződésekből, fejlődésből adódó szükségességekhez és lehetőségekhez. Indokolja továbbá az a tény, hogy a lakosság körében elmúlt évtizedek „*érdektelenségét*” felváltotta az állampolgárok azon törekvése, hogy maguk is tenni szeretnének saját és családjuk önvédelme, környezetük védelme érdekében, és erre szeretnének felkészülni.

A lakosságfelkészítői munka során lehet ugyan meríteni a korábbi időszak gyakorlatából, azonban olyan teljesen új elemek megjelenítése is szükséges a lakosságfelkészítés területén, amely – történelmi és nemzetközi tapasztalatok alapján – eléri a reform szintjét, a teljes körű átgondolás szükségességét. A korábban gyakorolt módszerek helyett az új formákat és prioritásokat újszerű módon kell megközelíteni. Természetesen, ami hasznosítható elem a korábbi felkészítési módszerekből, azt a szükséges átgondolásokkal és módosításokkal hasznosítani kell.

³ A Magyar Köztársaság Nemzeti Katasztrófavédelmi Stratégiája. -Bp.: BM OKF, 2004. -p. 18. 7.1. pontja

⁴ A BM OKF 2000. március 11-i Főigazgatói Értekezlet jegyzőkönyve - p. 19-20.

Az időszerűséget bizonyítja a már említett tény is, ***hogy a lakosságfelkészítés problematikája túlnőtte a helyi szinteket, csak országosan, egységes keretbe foglalva, jogszabályi háttérrel megerősítve, a kompetenciákat és felelőségeket pontosan meghatározva, a finanszírozási oldal megjelölésével kezelhető.*** Olyan rendszer kidolgozására van szükség, amely biztosítja a katasztrófavédelem területi, helyi szervei, a polgári védelmi kirendeltség- és irodavezetők, valamint az önkéntes társadalmi szervezetek számára, hogy a lakosság felkészítését a helyi sajátosságoknak megfelelő tartalommal töltsék meg, és amely kiindulópontja lehet az újszerű gyakorlati munkának. A lakosságfelkészítés átfogó újjászervezéséhez és reformjához ***tudományos megalapozottságra***, kísérletekkel alátámasztott eredményekre, többváltozatos megoldási javaslatok kidolgozására van szükség.

A kutatás tézisei, főbb célkitűzései

A kutatás tézisei

Az értekezésben az alábbi **teziseket** állítottam fel:

- A Magyar Köztársaság jelenlegi katasztrófavédelmi felkészítési rendszere, tartalma, módszerei nem teljes mértékben felelnek meg korunk kihívásainak, ezért új rendszer, módszerek, tartalmak meghatározására van szükség. E téren mértékadó a megváltozott világ jelenlegi helyzetéből adódó új feladatrendszer, a külföldi és történelmi tapasztalatokon nyugvó új szemléletű felkészítés, ami céljaiban, tartalmában, rendszerében, alkalmazott módszereiben és eszközeiben megfelel a társadalmat alkotó katasztrófák által veszélyeztetett egyének katasztrófavédelmi elvárásainak és szükségleteinek a kisgyermekkortól a felnőtté válás időszakáig, és azon túl is, és amely szerves alkotórészét képezi a Magyar Köztársaság komplexen értelmezett biztonságának.
- Az eddigi felkészítési módszerek nem vethetők el teljesen, de mellettük új módszerek kikísérletezése, bevezetése szükséges.
- A közoktatás bevonása a lakosságfelkészítésbe szükségszerű. Ehhez meg kell határozni a katasztrófavédelmi oktatás lehetőségeit, követelményeit, tartalmát, idejét, módját. A felkészítésre legalkalmasabbak a pedagógusok, akiket erre fel kell készíteni.
- A felkészítők felkészítése e tevékenységre nem felel meg az új kihívásoknak, ezért új irányokat kell kijelölni a képzésükre.

Munkámban, nem elmerülve az egyes kérdések részleteiben, e reformterv kereteinek átfogó, a főbb kérdéseket érintő tudományos igényű szintetizáló körvonalazását céloztam

meg. Célom továbbá a *rendszer szemléletű megközelítés, fogalmak társítása, szintetizálás, elvek és módszerek kidolgozása és rendszerbe illesztése.*

A kutatómunka célkitűzései

Kutatómunkám során az alábbi konkrét **célkitűzéseim** voltak:

- *Feltárom* a lakosságfelkészítés új tartalmát, célját, célcsoportjait, eszközeit, a felkészülést szolgáló prevenció programok készítésének, valamint az önkéntes lakosságfelkészítők képzési rendszere kialakításának módját.
- Kutatásaim alapján *feltárom* a lakosságfelkészítés régi és új módszereit, elemzem néhány Európai Unió és Unió kívüli ország lakosságfelkészítési rendszerét, meghatározom az adaptálható területeket. *Elemzem* a lakosságfelkészítés tartalmi vonatkozásait, új tartalmakat jelölök meg.
- *Vizsgálom és értékelem* a tanulóifjúság katasztrófaérzékenységet, ezirányú igényeit, elemzem a közoktatás lehetséges helyét és szerepét a lakosságfelkészítésben, *kidolgozom* a katasztrófavédelmi oktatás követelményeit, tartalmát, a katasztrófavédelmi pedagógus-továbbképzés tematikáját, elkészítem és bemutatom az oktatás új eszközeit.
- *Áttekintem* a felkészítők (a katasztrófavédelem hivatásos szervei állománya és egyéb felkészítő csoportok) felkészítése helyzetét, javaslatot teszek a felkészítés új módszereire, különös tekintettel a katasztrófavédelmi továbbképzés és szakvizsga lehetőségeire. *Vizsgálom* a felkészítés-módszertani képzést, megfogalmazom a katasztrófavédelmi távoktatás előnyeit, kereteit, bevezetésének szükségességét, módját.

Kutatási módszerek

Kutatásaim során *alapvető szempontnak tekintetem* a tudományos megalapozottságra való törekvést, a rendszer szemléletű megközelítést, az analízisre, szintézisre épülő következtetések kialakítását, a tudományos tételek gyakorlattal való alátámasztását.

Törekedtem az értekezés vertikális és horizontális összefüggéseinek kialakítására, a célok, a módszerek, és a tudományos eredmények *kohéziójának megtartására. (1. sz. melléklet)* Kutatásaim során a témából, valamint annak tudományos feldolgozottságának mértékéből adódóan - elsősorban az *indukció*, valamint az *analógia* eszközt alkalmazva az alábbi módszerekkel dolgoztam:

- **Tanulmányoztam** a témával kapcsolatos fellelhető hazai és külföldi írott és elektronikus *szakirodalmat*, a ZMNE könyvanyagát, a BM OKF *irattáranyagát*, a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok, valamint a polgári védelmi kirendeltségek és irodák lakosságfelkészítési dokumentumait, a vonatkozó *törvényt és egyéb jogszabályokat*, intézkedéseket.
- **Elemeztem és értékeltem** a külföldi és hazai *tanulmányutaim tapasztalatait*,⁵ valamint a lakosságfelkészítő szakemberekkel, pedagógusokkal készített *interjúkat*, az adaptációs lehetőségeket.
- **Részt vettem** a témával kapcsolatos *konferenciákon, előadásokon*, és felhasználtam azok tapasztalatait, ajánlásait.
- **Elemeztem és értékeltem** a BM OKF Önkormányzati és Lakosságfelkészítési Osztályán, a szakmai szövetségekben, valamint az oktató-nevelő munkám során évek óta végzett *saját lakosságfelkészítő tevékenységem* tapasztalatait.
- **Vizsgáltam**, és a gyakorlatban kísérletképpen *kipróbáltam* egy új lakosságfelkészítési rendszer kialakításának lehetőségeit. Elemeztem az önkéntesség elvének hazai helyzetét, az önkéntes felkészítői rendszer kialakításának lehetőségeit.
- **Szelektáltam** azokat a lakosságfelkészítési módszereket, amelyeket a BM OKF megalakulását megelőzően már alkalmaztak, de ma is megfelelnek az új kihívásoknak és a kialakítandó hatékonyabb új rendszerbe is beilleszthetők.
- Kérdőíves **felméréseket végeztem** több száz tanulóval a tanulóifjúság katasztrófa-érzékenységének, félelmeinek mérésére, interjúkat készítettem a pedagógusokkal e témában.
- **Kikísérleteztem** a katasztrófavédelmi nevelés módszereit a közoktatásban, eszközöket készítettem az oktatáshoz, amelyeket meghatározott szempontok szerint teszteltem is.
- **Tanulmányoztam** a felkészítők tevékenységét megalapozó *képzés jelenlegi helyzetét*, fejlődésének lehetséges irányait.⁶ *Igényfelmérést végeztem* a katasztrófavédelmi szakemberek körében arra vonatkozólag, hogy milyen képzési kimenetet vár el tőlük a katasztrófavédelmi tevékenység gyakorlata.⁷

---

⁵ 1996., 1997., 1998., 1999. Németország, Baden-Württembergben, (Jugendfeuerwehr Baden-Württemberg) 2000. Ausztriában, Bécsben (Zivilschutzverband Österreich) tapasztaltak elemzése, értékelése, 1995-2000. időszakban Pest megyében, Borsod megyében, Csongrád megyében a pedagógusokkal végzett interjúk elemzése

⁶ A BM OKF által szervezett, a környező országok képzéssel foglalkozó iskoláinak konferenciája, és a konferencia ajánlásai, valamint a Nemzeti Távoztatási Csoport ajánlásai alapján (1993. Gödöllő)

⁷ 1999. Péceli Oktatási Központ tanulói, 2001. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, 2002., Pest megye 2003., Csongrád megye 2004., Somogy megye 2004. polgári védelmi kirendeltség-vezetői

A téma körülhatárolása, szűkítések

Az első fejezetben vizsgálom a Magyar Köztársaság biztonságát veszélyeztető kihívásokat, kockázati tényezőket, a katasztrófa-veszélyeztetettséget, tehát azt a problémakört, amelyre a válaszokat keresni kell. Elemzem a kihívásokra adott egyik lehetséges választ, a katasztrófavédelem rendszerét, valamint a lakosságfelkészítés helyét a katasztrófavédelmi tevékenységrendszerben. Meghatározom a katasztrófavédelmi lakosságfelkészítés fogalmát, célját. Megfogalmazom az elvárásokat a lakosság katasztrófavédelmi felkészítésével kapcsolatosan.

A második fejezetben elemzem a lakosságfelkészítés nemzetközi és hazai gyakorlatát, melynek keretén belül megvizsgálom az Európai Unió lakosságfelkészítési törekvéseit, majd néhány ország lakosságfelkészítési rendszerét, gyakorlatát. Összevetem a hazai rendszerrel, javaslatot teszek az adaptálható területekre. Ezt követően elemzem a lakosságfelkészítés hazai történetének tapasztalatait, vizsgálom a ma is hasznosítható területeket, módszereket. Áttekintem a felkészítés megvalósításának mai helyzetét.

A harmadik fejezetben az előzőekre támaszkodva vázolom a lakosságfelkészítés átalakításának szükségességét, javaslatot teszek új felkészítési fajtákra, rendszerre. Elemzem a lakosságfelkészítés tartalmát befolyásoló tényezőket, javaslatot teszek a fontosabb felkészítési célcsoportokra, tartalmakra és az ezeknek megfelelő módszerekre. Vizsgálom, hogy a régi módszerek közül melyek illeszthetők az új rendszerbe és milyen új módszereket kell bevezetni.

A negyedik fejezetben vizsgálom a lakosság egyik jelentős csoportja, a tanulóiifjúság felkészítésének lehetőségeit. Ezen belül elemzem a közoktatás lehetséges helyét a felkészítési folyamatban. Felmérem a tanulók katasztrófa-érzékenységet, félelmeiket. Javaslatot teszek a katasztrófavédelmi oktatás tematikájára, módjaira, színtereire. Megfogalmazom a katasztrófavédelmi oktatás minimum-követelményeit, bemutatom az oktatáshoz általam készített eszközöket, tesztelem azok hasznosíthatóságát. Javaslatot teszek a pedagógusok katasztrófavédelmi felkészítésének módjára.

Az ötödik fejezetben elemzem a lakosságfelkészítők felkészítésének rendszerét, rámutatok a változtatás szükségességére. Javaslatot teszek új felkészítési rendszerre, formákra, a továbbképzések rendszerére. Bizonyítom a katasztrófavédelmi távoktatás bevezetésének cél- és szükségességét, vázolom a bevezetés fontosabb kérdéseit.

Szűkítések. A lakosságfelkészítés fent említett vonatkozásain túl, *mivel* azok további kutatások tárgyát képezik, vagy az értekezés szempontjából nem tartoznak szorosan az anyaghoz, esetleg más tanulmányok már összefoglalták, munkámban ***nem foglalkozom, vagy csak részben érintem*** a következő témákat:

- a középiskolai és felsőfokú tanintézeti katasztrófavédelmi képzés követelményeinek meghatározása;
- a lakosság minősített időszakos felkészítése;
- a felkészítések, és a szemléltetőanyag-készítés módszertana;
- a katasztrófák lélektani hatásainak részletes vizsgálata (kivéve a pánik-jelenséget);
- katasztrófavédelmi szakkörök, klubok működési feltételeinek, módszertana;
- a katasztrófavédelmi távoktatás módszertana, eszközei.

Rövid irodalmi áttekintés

Értekezésem témájára vonatkozó irodalom a katasztrófavédelem hivatásos szervei megalakulása óta igen *kevés*. Ezek is főleg a Katasztrófavédelem folyóiratban jelentek meg rövid, tájékoztató jellegű formában. A nemzetközi irodalomban is inkább csak ismeretterjesztő dokumentumok jelentek meg a lakosságfelkészítésről, semmint módszertaniak.

A hidegháború alatti és az azt megelőző lakosságfelkészítési irodalom igen gazdag, azonban mind módszereiben, mind tematikájában már *túlhaladott*. A magyar szerzők nevével fémjelzett írások közül felhasználtam többek között Réthly Antal: *A Kárpát-medence földrendései*⁸, Makra Zsigmond: *Sugárveszély a világűrben*,⁹ Dr. Zellei Gábor: *Katasztrófafpszichológia*¹⁰ c. műveit. Az irodalmi anyag kiválasztásában sokat segített Kókai György: *A 2. világháború magyar légoltalmának iratanyaga*,¹¹ amely a címével ellentétben visszanyúl a háború előtti vonatkozó irodalomra is.

Az Európai Unió polgári védelmével, katasztrófavédelmével, lakosságfelkészítési törekvéseivel Barla Ildikó: *Katasztrófavédelem az Európai Unióban* c.¹² művében, valamint

---

⁸ **Réthly Antal:** A Kárpát-medencénk földrendései 455-1918. -Bp.: Akadémiai Kiadó, 1952. - p. 24-72.

⁹ **Makra Zsigmond:** Sugárveszély a világűrben. -Bp.: Táncsics Könyvkiadó, 1979. – p. 34-57. –ISBN: 963 320 830

¹⁰ **Dr. Zellei Gábor:** Katasztrófafpszichológia. -Bp.: Cedit Kft, - p. 17-50. –ISBN: 963-8180-34-X

¹¹ **Kókai György:** A II. világháború légoltalmának iratanyaga a Polgári Védelmi Archívumban. -Bp.: BM PVOP, 1996. – p.10-139.

¹² **Barla Ildikó:** Katasztrófavédelem az Európai Unióban. -Bp.: ZMNE SVKK, 2003. – p. 9-25.

a [http: www.europa.eu.in/scadplus/leg/en/lvb/128047.htm](http://www.europa.eu.in/scadplus/leg/en/lvb/128047.htm) weboldalán találkoztam. Barla Ildikó bemutatta az EU Közösségi Akcióprogramot, az együttműködést a polgári védelem területén, a közösségi együttműködést a katasztrófák bekövetkezése után, a katasztrófákra vonatkozó információcsere-rendszert, az integrált EU-Stratégiát.

Az értekezéshez felhasználtam a második világháború előtti, a hidegháború alatti, valamint a ma hatályos vonatkozó törvényeket, egyéb jogszabályokat, belső utasításokat. Jól tudtam hasznosítani a témához Varga Péter pv. ezredes doktori értekezését,¹³ amelyben vázolta a polgári védelem történetét, a polgári védelem hatályos szabályozásának rendszerét, figyelemmel a feladatokra és az együttműködési kötelezettségekre, a NATO polgári védelmi rendszerét, Magyarország veszélyeztetettségét és az ebből adódó feladatokat. Muhoray Árpád pv. dandártábornok *A katasztrófavédelem irányítási modelljének vizsgálata* c. doktori értekezésében (ZMNE) a katasztrófavédelem helyét, szerepét, feladatait, rendszerét, az EU katasztrófavédelmi rendszerét, néhány ország katasztrófavédelmi modelljét, a katasztrófák fogalmát, meghatározását, elméleti osztályozását, a katasztrófák elleni védekezés rendszerét bemutató részei segítettek az értekezésem megírásában.

Üveges László pv. ezredes *A Magyar Köztársaság katasztrófa-veszélyeztetettsége és az arra adandó válaszok* c. doktori értekezéséből (ZMNE) pedig a katasztrófavédelem fogalma, feladatrendszere, hazai fejlődésének rövid történeti áttekintése, a katasztrófavédelem helye és szerepe az ország biztonsági, védelmi rendszerében, a veszélyeztetettségre adott rendszerszemléletű válaszok témájával foglalkozó fejezeteket hasznosítottam. Tóth Rudolf dandártábornok *A Magyar Polgári Védelem fejlesztésének szükségessége, lehetséges iránya, a NATO-tagság, a Magyar Honvédség korszerűsítése és a hazai katasztrófavédelmi rendszer helyzetének tükrében* c. doktori értekezéséből (ZMNE) a polgári védelem fejlődési folyamatát, helyét és szerepét a Magyar Köztársaságban, az időszerű feladatait az új kihívások tükrében, valamint a magyar polgári védelem fejlesztésének lehetséges irányait ismertem meg.

A fellelhető irodalom áttanulmányozása után törekedtem a hivatkozott és nem hivatkozott irodalomból **olyan jegyzéket** összeállítani, amelyet a szakma már régen hiányol, és amelyet a gyakorló lakosságfelkészítő szakemberek a mindennapi munkájukhoz jól tudnak hasznosítani.

---

¹³ **Varga Péter:** A polgári védelem és a katonai szervezetek együttműködési kérdései, jogi alapjai, a civil katonai együttműködés a NATO értelmezésében. -doktori értekezés -Bp.: ZMNE, 1999.

Kutatómunkámat nehezítette, hogy a lakosságfelkészítés helyzetét a rendszerváltás óta kevesen elemezték, értékelték, 2000. után pedig senki sem, valamint az, hogy a lakosságfelkészítés gyakorlata nehezen követhető, nem egységes elvekkel, módszerekkel, eszközökkel folyik. Kutatómunkám befejezéséig az Európai Unió sem határozta meg egységesen a lakosságfelkészítés kereteit, irányait, feladatait. Az új elvek elterjedését nehezíti az a tény, hogy a témában nincs koordináció, nincsenek összegzett tapasztalatok, fórumok.

Kutatómunkámat könnyítette, hogy a szakterületen dolgozva lehetőségem volt a kutatási eredményeim országos kipróbálására, napi visszajelzésem volt a módszerek, eszközök, formák gyakorlatban való alkalmazhatóságáról. Magam is végeztem és végzek is lakosságfelkészítő munkát. A megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok, polgári védelmi kirendeltségek és irodák lakosságfelkészítői tevékenységének tapasztalatai a rendelkezésemre álltak. Bár azok nem foglalkoztak a téma lakosságfelkészítési vonatkozásaival, a katasztrófákkal, katasztrófavédelem rendszerével, működésével, perspektíváival kapcsolatban több, a szakmában elismert szakember doktori értekezése is rendelkezésemre állt. Tanulmányutaim során betekintést nyertem más országok lakosságfelkészítési rendszerébe, felkészítési gyakorlatába.

Kutatásomat 2004. november 30-án zártam le, így az azóta történt jogszabályi és szakmai változásokat, a bekövetkezett sajnálatos eseményeket az értekezés értelemszerűen nem tartalmazza, nem tükrözi.

1 A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG BIZTONSÁGÁT VESZÉLYEZTETŐ KIHÍVÁSOK, KOCKÁZATI TÉNYEZŐK, ÉS A KIHÍVÁSOKRA ADOTT VÁLASZOK

A lakosságfelkészítés új elmélete és gyakorlata kialakításához elemezni kell az ország veszélyeztetettségét, a kockázati tényezőket, mivel a lakosságfelkészítés elvei csak ennek tükrében fogalmazhatóak meg. Csak ezek elemzése után határozhatóak meg a lakosságfelkészítés új irányai, módszerei, eszközei.

1.1 A Magyar Köztársaság biztonságát veszélyeztető kihívások, kockázati tényezők

A legfontosabb veszélyeztető tényezőket „csak” az értekezés céljainak megfelelő mértékben és mélységben elemzem, de a lábjegyzetben megadom a véleményemet formáló fontosabb tudnivalók elérhetőségét, mivel e témáról már több kiváló mű szól.¹⁴ A csoportosításhoz a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája¹⁵, a hatályos jogszabályok, a fellelhető irodalom, valamint a BM OKF szakembereivel közösen végzett katasztrófacsoportosítás adta az alapot. Az eddig elkészült katasztrófacsoportosítások mellett elkészítettem a katasztrófafák új csoportosítását a lakosságfelkészítés szemszögéből is, hiszen a lakosságfelkészítési módszereket ennek alapján határozom majd meg, és amelyre a későbbiekben a 3. fejezetben visszatérek.

1.1.1 Globális tényezők és kihívások

A globalizáció az egész világra kiterjedő folyamat, amely a gazdaság, a politika, a kultúra egységesülésének irányába hat. Regionális csoportosulások versengenek a gazdasági, de végső soron a geopolitikai hatalomért, így az állam már nem individuum a többi állam között, hanem tevékeny résztvevője regionális környezetének. A globalizáció pozitív hatásai mellett érezhetőek annak *negatív* hatásai is. A globalizáció társadalmi, szociális, gazdasági, politikai hatására a társadalmak, a termelés és a fogyasztás homogenizálódnak, az államok nemzeti identitásukat veszítik, és ez is veszélyeztető tényezővé válik, mint ahogy az is, hogy a

---

¹⁴ Pl.: **Tóth Rudolf**: A Magyar Polgári Védelem fejlesztésének szükségessége, lehetséges irányai, a NATO-tagság, a Magyar Honvédség korszerűsítése és a hazai katasztrófavédelmi rendszer helyzetének tükrében. - doktori értekezés -Bp.: ZMNE, 2000. 22. sz. mell., valamint 13., 46., 51. lábjegyzet

¹⁵ A Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája <http://www.honvedelem.hu> honlapon

gazdaság modern szektoraiból kiszorulók társadalmilag is kirekesztetté válnak. Nincs demokratikus politikai kultúra, és ez veszélyessé válhat.¹⁶

A globalizáció legnagyobb veszélyei:

- **Instabil zónák kialakulása.** Egyre nő a különbség a fejlett államok és az elmaradott országok között. Ezekben az államokban érezhető a korrupció térnyerése, a szélsőséges ideológiák megjelenése, a belső konfliktusok kiéleződése, az emberi jogok korlátozása, ezek a térségek destabilizálódhatnak. (pl.: a volt Szovjetunió országai)
- **Nemzetközi terrorizmus.** A nemzetközi terrorizmus szerepe napjainkban nagyon megnőtt, stratégiai fenyegetéssé vált. „A más típusú globális válságok előidézése eszközként szerepelhet a terrorszervezetek kezében.”¹⁷ A terrorcselekmények kapcsán kialakult helyzetekben követendő magatartási szabályokra való felkészítés egyre sürgetőbb igény napjainkban.¹⁸
- **Tömegpusztító fegyverek elterjedése (prolifерációja).** A tömegpusztító fegyverek és az azok előállításához, célba-juttatásához szükséges eszközök elterjedése komoly veszélyt jelent napjainkban. Sajnálatos az a tény, hogy ezekhez az eszközökhöz a nemzetközi, így a hazai terrorszervezetek is hozzájutnak. Különösen nagy veszélyt jelentenek a radiológiai, biológiai és vegyi fegyverek. (Észak-Korea)¹⁹
- **Pénzügyi, gazdasági instabilitás.** Az összekapcsolt pénzügyi, kereskedelmi rendszerek következtében egy ország pénzügyi instabilitása veszélyt jelent a többi országra nézve is.

---

¹⁶ A témához értékes információt adó kiadvány: *Ágh Attila*: Globalizáció és nemzeti érdek. -Bp.: MTA, Akaprint, 1997. –ISBN: 963-508-020-4, *Jócsik Lajos*: Az öngyilkos civilizáció, a levegő, és a víz szennyeződése. -Bp.: Közgazd. és Jogi K., 1971. – p. 100-170., *Viktor Segesvary*: Civilizáció vagy civilizációk dialógusa. A késői modernitás korának alapvető problémája. -Új Atlantisz jelenünk és jövőnk kultúrvilágaink távlatában. -konferencia 2003. szept. 11-14. Elspeet, Hollandia - jegyzőkönyv – p. 57-60.

¹⁷ Katasztrófavédelmi igazgatás. -jegyzet. -Bp.: Rendőrtiszti Főiskola, 2003. – p. 23.

¹⁸ A témához értékes információt adó kiadvány: *Szokolai Géza*: Bombafenyegetések biztonsági válaszai. Bp.: Cedit, - 1995., *Vadai Ágnes*: Terrorizmus - nemzeti és nemzetközi biztonságot érintő kihívások. -Bp.: BKE, 1999. – p. 3-161. –ISBN: 963-503-233-1

¹⁹ A témához értékes információt adó kiadvány: *Török Tibor*: A tömegpusztító fegyverek létéből és elterjedéséből adódó veszélyek. -Bp.: SVKI, Charta Press, 1995. –ISBN: 963-8117-21-4, *Reményi Gyula*: A tömegpusztító fegyverek és az ellenük való védelem. -Bp.: Zrínyi K., 1981.-ISBN: 963-326-073-6, *Molnár István-Szternák György*: Az atomfegyverek és technológiák elterjedésének globális veszélyei, a további proliferáció megakadályozásának lehetőségei. -Bp.: SVKI, 1992. Védelmi füzetek sorozat – p. 3-74. –ISBN: 963-8117-07-9

- **Az információs társadalom kihívásai.** Egy társadalom fontos érdeke, hogy informatikai, telekommunikációs szempontból felzárkózzon a fejlett országok közé. A lemaradás, a fejletlenség negatív hatással van az adott ország biztonságára (lásd Sri Lanka). Egyre több az információs rendszerek elleni manipuláció is, valamint az információkkal való visszaélés, például cégekről, személyekről való illegális adatgyűjtés, illetve a terrrorszervezetek hálózaton keresztüli kapcsolattartása (Al-Kaida), a nemzetbiztonsági rendszerekbe való betörések (Svédország 2003.). A rendszer sebezhetősége kockázati tényezőt jelent az ország számára.²⁰
- **Globális környezeti és civilizációs veszélyforrások megjelenése.** A természeti környezet rombolása nem ismer országhatárokat, könnyen áterjedhet más országokra, így veszélyt jelenthetnek számunkra is. Azok az országok, ahol a környezetvédelmi szabályozás szigorú, áttelepítik a környezetterhelő technológiáikat az alulfejlett gazdaságokba, ahol az ellenőrzés hiánya beláthatatlan következményekkel járhat.²¹

1.1.2 Regionális kihívások

Magyarország földrajzi helyzetéből adódóan nagyon sebezhető. A szomszéd államokban zajló folyamatok hatása nálunk is érezhető (dél-szláv válság, a FÁK-országok, a Mediterrán térség negatív folyamatai stb.). A regionális kihívások térségenként változóak, nálunk a következők a jellemzőek:

- **A fejlettségbeli különbségek.** A környező országok politikai, gazdasági, társadalmi fejlődése különböző. A fejlődéstől elmaradó országokban érezhető instabilitás hazánkra is hatással van. Érezhető a külpolitikai feszültségek gerjesztése, a tömeges migráció, a bűnözés terjedése, etnikai, vallási ellentétek kiéleződése.²²

²⁰ A témához értékes információt adó kiadvány: **Karvalics László:** Információs társadalom a technikától az emberig. -Bp.: Műegyetemi Kiadó, 1995., Az információs társadalom és Magyarország, -Pécs: Hírközlési Felügyelet – Agora, 1996. –ISBN: 963-02-6661-5, **Rózsa György:** Kulturális örökség és információs társadalom. -Bp.: Argumentum K., 1995. –ISBN: 963-446-013-5, **Horváth Péter:** Technika, információ, társadalom. –Bp.: OMIKK, 1987. –ISSN: 0238-1958

²¹ A témához értékes információt adó kiadványok: **Juhász Árpád:** Katasztrófák évtizede. -Bp.: Medicina Panorama Franklin K., 1992. –ISBN: 963-243-376-9, **Imhof Artur E.:** Elveszített világok. -Bp.: Akadémia K., 1992. –ISBN: 963-056-374-6

²² **Balogh Tünde:** A gyors fejlődés esélyei 2000-ben, a regionális fejlettség jellemzői –Bp.: ECOSTAT, 2000. Regiszter, - p. 47-152. –ISBN: 963-215-364-2

- **Az államokon belüli instabilitás.** A fejlődésben való lemaradás belső instabilitást idézhet elő. Ez negatív hatást gyakorolhat a szomszédos államok viszonyára is. Különösen igaz ez ott, ahol a történelmi sérelmek még élénken élnek, illetve etnikai válságok forrnak.
- **A határon túli magyarok helyzete.** A határon túli magyarok nemzeti kultúrájuk védelme, nyelvük megőrzéséért vívott tevékenységük közepette konfliktusba kerülhetnek az adott állammal. Ez konfliktusokat okozhat az anyaország és azon országok között, ahol honfitársaink állampolgárként élnek, és magyar identitásukat érvényesíteni akarják.²³

1.1.3 Belső kihívások

A politikai, gazdasági, társadalmi átalakulás folyamata nem zökkenőmentes, és ez befolyásolja az ország belső biztonsági helyzetét, ezért teret nyernek, felerősödnek bizonyos negatív jelenségek:

- **Szervezett bűnözés.** A szervezett bűnözés egyre terjed. Ez azért jelent veszélyt, mert ezek a csoportok bekapcsolódnak a nemzetközi kábítószer-, fegyver-, stratégiai-anyag-, gépjármű- és embercsempészetbe. Új jelenség, hogy tevékenységüket a politikai, gazdasági életbe való bekapcsolódással próbálják legalizálni.²⁴
- **Kábítószerterjedése.** Hazánk a kábítószer-kereskedelem tranzitállomásává vált, de jelentős fogyasztó is, tehát célállomássá váltunk, és ez gerjeszti a bűnözést. A megelőző intézkedések ellenére jelentősen nőtt a fiatalkorúak kábítószer-fogyasztása és az ezzel járó tragédiák száma.²⁵
- **Feketegazdaság és korrupció.** A feketegazdaság destabilizáló hatása miatt jelent veszélyt. Gátolja a normál gazdasági kapcsolatok kialakulását, a gazdaság normál működését. Napjainkban a korrupció is növekvő tendenciát mutat, hiszen a

²³ A témához értékes információt adó kiadvány: **Görömbei Sára:** A határon túli magyarok jogaival kapcsolatos nemzetközi és hazai dokumentumok, kormányzati feladatok. in: Történettudományi Olvasó III. 2. OSZK Törzsgyűjtemény – p. 127-143., A határon túli magyarság helyzete. –Bp.: Határon Túli Magyarok Hivatala, 1998. – p. 3-160. –ISBN: 963-03-5569-8

²⁴ A témához értékes információt adó kiadvány: **Bócz Endre:** A szervezett bűnözés néhány problémájáról. in: Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 75. születésnapjára. –Pécs: PTE ÁJK, 2001., Szervezett bűnözés Magyarországon. –jegyzet -Bp.: Rendőrtiszti Főiskola, 1996. –ISBN: 963-04-69-22-7, **Antonio Nicaso:** A maffia a szervezett bűnözés világrendszere. –Debrecen: Saxum K., 1996. –ISBN: 963-8557-8-4-2, **Netanyahu Benjamin:** Harc a terrorizmus ellen. -Alexandra Alföldi Ny., 1997., -ISBN: 963-367-190-6

²⁵ **Kim Wozenkraft:** Drog. -Kaposvár: Nyip. Szolgáltató, 1992. –ISBN: 963-7660-14-3, **Kállai Tibor:** A drog és a család. in: Gerevich József: A kábítószer kihívása. -Győr: Gondolat K., 1992. –ISBN: 963-282-680-9

feketegazdaság működését sokszor ezáltal biztosítják. Demoralizáló hatása miatt mindkettő veszélyes.²⁶

- **Demográfiai tényezők.** A demográfiai előrejelzések a népesség csökkenését, elöregedését mutatják. Ez negatívan hat az aktív dolgozók létszámára, nőnek az ország nyugdíjterhei, az egészségügyi ellátásra is fokozott terheket ró. Ugyanakkor a föld népességének robbanásszerű növekedése óriási veszélyeket jelent.²⁷

1.1.4 A Magyar Köztársaság katasztrófa-veszélyeztetettsége

A Magyar Köztársaságot veszélyeztető tényezők és kihívások mellett fontos a katasztrófa-veszélyeztettség beazonosítása, hiszen ezeknek jelentős lakosságfelkészítési vonatkozásai vannak. Magyarország földrajzi helyzeténél fogva Európában egyedülálló helyzetben van, ami meghatározza a katasztrófa-veszélyeztettségét. Adódik ez a medencejellegből, továbbá abból, hogy a Kárpátok, Alpok gyűrűje, valamint a folyók *olyan* vízrajzi és időjárási körülményeket teremtenek, amelyek okozói lehetnek katasztrófa-helyzeteknek.²⁸ A katasztrófákat itt *kiváltó okuk szerint* csoportosítom, mert a felkészítés szempontjából ennek meghatározó szerepe van, hiszen mindkettőnél más-más felkészítési módszert és formákat kell alkalmazni. A katasztrófák kiváltó okukat tekintve két fő csoportba sorolhatók: *civilizációs - és természeti eredetű katasztrófák*.

Természeti eredetű katasztrófa-veszélyeztettség

A természeti katasztrófák közös jellemzője, hogy általában emberi beavatkozás nélkül, a természet erőinek hatására alakulnak ki. A természeti katasztrófák között vannak olyan határesetek, amelyek a természeti erők hatására és emberi beavatkozás következményeként jönnek létre.²⁹

Árvíz. Árvízről akkor beszélünk, ha a folyó szintje megemelkedik, és a folyó kilép a medréből, elönti a környező településeket. Hazánk vízkészletét tekintve sajátos helyzetben

---

²⁶ A témához értékes információt adó kiadvány: **Domokos Andrea:** A fekete gazdaság. in: Kriminológiai Közlemények -Bp.: Magyar Kriminológiai Társaság, 1996. –ISBN: 963-8016-108-6

²⁷ A témához értékes információt adó kiadvány : **Balázs Éva:** Demográfiai hullám. -Bp.: Akadémia K., Alfaprint, 1992. –ISBN: 963-05-6327-4, **Chandrasekhar Spirati:** Demográfiai robbanás Ázsiában. –Bp.: Közgazd. és Jogi Kiadó, 1968. – p. 153- 301.

²⁸ A témához értékes információt adó kiadvány: **Ihrig Dénes:** A magyar vízszabályozás története. –Bp.: Országos Vízügyi Hivatal, 1973.

²⁹ A témához értékes információt adó kiadvány: **Nagy László:** Természeti katasztrófák. -Bp.: Lilliput, 1992., **Réthy Antal:** Elemi csapások –Bp.: Egyetemi Ny., 1939.

van a szomszédos országokhoz viszonyítva, hiszen a vízkészlet 96%-a a szomszédos országokból érkezik, az ország határát 89 kisebb-nagyobb vízfolyás szeli át, az árvizek nagy része a hó olvadását követően vagy/és az esőzések hatására következik be. A Duna átlagosan 2-3, a Tisza másfél-két évenként lép ki a medréből.

Mellékfolyóink felső szakasza heves vízjárású. Kiemelten veszélyesek a Felső-Tisza és mellékfolyói, valamint a Körösök. A Tisza felső szakaszán 5-20 nap, alsó szakaszán 15-70 nap, illetve 25-100 nap között változik az árvizek tartóssága. Az árterület több mint 20 000 km² kiterjedésű, amelyet közel 4300 km hosszú árvízvédelmi töltés véd. A lakosság felkészítése az árvizekre nagyon fontos, hiszen nagy területeket, sok állampolgárt érint, nagyban veszélyezteti az emberéletet és az anyagi javakat. Módjáról, buktatóiról egy publikációmban 2001-ben már szoltam.³⁰ Az árvizek történetéről és a védekezésről, a jövőről jó áttekintést, tudnivalókat bővebben az alábbi művekben találhatunk.³¹

Belvív. Magyarországon igen jelentős a belvív-veszélyeztetettség. Bár a belvíznek a történelem során volt jótékony hatása (pl. a török időkben a belvízzel ellepített területeken bújt meg a lakosság egy része), de napjainkban inkább negatív hatása a jelentős.³² A mezőgazdasági munkát akadályozza, de épületkárokat is okoz. Az a belvízzel való elöntés gyakran eléri a 300 ezer hektárt, és erre nincs felkészülve a lakosság. Különösen veszélyeztetett területek: Felső-Tisza területei, Hortobágy melléke, Jászság, Nagykunság, Alsó Tisza-völgy, Körösök vidéke.

Fontos, hogy a lakosság ismerje a védekezés, veszélyhelyzet-kezelés módját, a veszélyeket (például a vízzel telt pince hirtelen kiszivattyúzása növeli az épület omlásának veszélyét), valamint a helyes magatartási szabályokat, a felszíni vízelvezetők tisztántartásának fontosságát.

---

³⁰ *Veresné Hornyacsék Júlia:* A lakosságfelkészítés, mint az árvízi krízisintervenció egyik alappillére. in: Ambris József: Doktoranduszok a tudomány szolgálatában. -Bp.: BM OKF, 2001. – p. 159-184. -ISBN: 963-9208-14-0

³¹ *Frisnyák Zsuzsa:* [Http://www.historia.hu/archivum/2001./0102frisnyak.htm](http://www.historia.hu/archivum/2001./0102frisnyak.htm) árvíz-történet c. honlapon., *Sipos Béla:* Árvíz-és belvív védekezés. -Bp.: Országos Vízügyi Felügyelőség, 1963-64., *Sz. Rozgonyi Tamás:* A tiszai árvíz. -Bp.: MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2000. -ISBN: 963-83-02-24-0, *Takács Lajos:* A körösi árvíz. -Békéscsaba: Békés Megyei Tanács, 1980., *Polgár László-Sipos Béla:* Árvízvédekezési kézikönyv. -Bp.: Országos Vízügyi Hivatal 1974. – p. 3-219.

³² A belvizek pozitív hatásával kapcsolatos tudományos vitát Szegfű Gyula indította el, de utalhatunk Wellmann Imre írására a Köpeczy-Hopp-R. Várkonyi: Rákóczi-tanulmányok-ban. -Bp.: Akadémia K., 1980. – p. 28-58. – ISBN: 943-05-1947-X. A témához további információt adó kiadvány: *R. Várkonyi Ágnes:* Táj és történelem-tanulmány a történeti ökológia világából. -Bp.: Ozirisz K., 2000. -ISBN: 963-389-0551, *Frisnyák Sándor:* Magyarország történeti földrajza. -Bp.: Tankönyvk. Franklin, 1990. -ISBN: 963-18-2910-3

Földrengés. Hazánk nem tartozik a földrengés szempontjából veszélyeztetett országok közé, lehetőségét azonban nem lehet kizárni, az elmúlt időszakban is előfordultak földmozgások Pápa térségében. Magyarország területén a MCS (Mercalli-Cancani-Sieberg) földrengési intenzitási skálán az 1-12-ig terjedő felosztásban mérve a legnagyobb rengés 9-es volt 1763-ban Komáromban és 1911-ben Kecskeméten. Ezekben az esetekben több helyen nagyobb kárt okozott a felkészületlenség, mint maga az esemény.³³

Rendkívüli időjárás. A hosszantartó esőzések, a gyors hóolvadás árvizekhez vezethetnek. A szélvihar fákat csavarhat ki, épületeket rongálhat meg, a hóvihar településeket vághat el a külvilágtól.³⁴ Az aszályos időszakok erdő- és bozóttüzekhez vezethetnek, béníthatják a mezőgazdaságot.³⁵

Civilizációs eredetű katasztrófa-veszélyeztetettség

Egyetértek azzal a megállapítással, miszerint: „Ebbe a kategóriába azok a katasztrófák sorolhatók, amelyek kialakulásának előfeltétele a civilizáció léte, a tudomány, a technika, az ipari és mezőgazdasági termelés, a közlekedés és a szállítás meghatározott szintje.”³⁶, valamint a jogszabályi katasztrófa-kategóriákkal.³⁷ A civilizációs veszélyekre való felkészülés egyre nehezebb, egyre sokrétűbb, alaposabb tervezést, szervezést jelent. Ezek a veszélyek ugyanúgy nehezen kiszámíthatóak, mint a természeti katasztrófák. Ezért mindenképp előtérbe kell venni, fel kell térképeznünk ezeket a veszélyeket.

Elemzéseim alapján összegyűjtöttem, röviden összefoglaltam ezeknek a katasztrófa-veszélyeztetettségi formáknak hazánkra jellemző lehetséges fajtáit:

---

³³ A témához értékes információt adó kiadvány: **Jane Walker:** Földrengések (történetük, kialakulásuk, és hatásuk az emberre). -Bp.: Kossuth K., 1992. –ISBN: 963-7839-11-9, **Réthy Antal:** A Kárpát-medencénk földrengései. -Bp.: Akadémia, 1952., **Zsíros Tibor:** A Kárpát-medence szeizmicitása és földrengés veszélyessége. -Bp.: MTA GGKI, 1999. –ISBN: 963-83-81-15-9, Az 1985. augusztusi berhida-peremartoni földrengés. –Bp.: Építéstudományi Intézet, 1988. –ISBN: 963-7654-22-4

³⁴ A témához értékes információt adó kiadvány: **Rácz Lajos:** Éghajlatváltozások a Kárpát-medencében. in: Táj és történelem tanulmányok az ökológia világából; Magyarország éghajlattörténete. –Szeged: JGYF K., 2001. – ISBN: 963-9167-44-4

³⁵ Eseménytörténet: **Réthy Antal:** Időjárási események és elemi csapások Magyarországon. -Bp.: OMSZ, 1998., **Kovács György:** A hófelhalmozódás tér-és időbeli változékonysága Magyarországon. –Bp.: VITUKI, 1979. – ISBN: 963-511-076-6

³⁶ Polgári védelmi ismeretek, önkormányzatok és polgári védelmi szervezetek felkészítési segédlete. –Szolnok: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Polgári Védelmi Szövetség, 2002. – p. 17.

³⁷ a 179/1999. (XII. 10.) Korm.rendelet a katasztrófa elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény végrehajtásáról 5. § (2) katasztrófa-csoportosítása –MK. 1999/60. (VII. 5.)

Nukleáris veszélyek. Ezek a veszélyek nem kizárhatóak, fel kell rájuk készítenünk a lakosságot. A hazai nukleáris létesítmények: a Paksi Atomerőmű, a Központi Fizikai Kutató Intézet kutató reaktora és a Budapesti Műszaki Egyetem Nukleáris Technikai Intézet tanreaktora jelentenek elsősorban veszélyt.³⁸ A nukleáris és radioaktív anyagok szállítása, tárolása is veszélyforrást jelentenek. A meghibásodott és a légkörbe visszatérő műholdak okozta szennyezéssel is számolni kell, és a határon túli (Krsko, Mohovce, Jaslovske Bohunice) atomerőművek esetleges üzemzavarairól sem szabad elfeledkeznünk.³⁹

Veszélyes anyagok előállítása, tárolása, felhasználása és szállítása. A vegyi anyagok gyártása, tárolása, szállítása, felhasználása megnövekedett. A veszélyes üzem súlyos balesete esetén káros anyagok kerülhetnek ellenőrizetlenül a környezetbe. Ilyen üzemek az egész ország területén megtalálhatóak, de a legveszélyeztetettebb térség Budapest, Veszprém megye, Pest megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye. Országútjainkon, vasúthálózatainkon, vízi útjainkon jelentős a veszélyes anyagok szállítása. Baleset esetén a szabadba juthatnak veszélyes anyagok, amelyek veszélyt jelenthetnek a környezetre, a lakosságra, és amelyre fel kell készítenünk őket. A fentiek elkerülésére, elhárítására a veszélyes anyagok szállítására szigorú előírások vonatkoznak, amelyeket mindenkinek ismernie kell. Ezeket már több szerző is elemezte, értékelte.⁴⁰

Magyarország veszélyeztetett településeit vizsgálva elmondható, hogy Magyarország nagy részén, 3147 településen számolni lehet valamilyen veszélyeztetéssel (**2. sz. melléklet**),⁴¹ ezért ennek megfelelő helyi lakosságfelkészítési stratégiát, taktikát és ennek megfelelő tartalmakat kell kiépíteni.⁴²

---

³⁸ A témához értékes információt adó kiadványok: **Makra Zsigmond:** Sugárveszély a világűrben. -Bp.: Táncsics K., - 1979. -ISBN: 963-320-830-0, **Erdős József:** Gázveszély, sugárveszély. -Bp.: Zrínyi K., 1976. -ISBN: 963-326-230-5, **Nemes Imre:** Status report of in-core fuel management at NPP Paks Symposium of AER Paks. -Bp.: MTA, 1992. - p. 513-525.

³⁹ A témához értékes információt adó kiadványok: **Frederik Pohl:** Csernobil. -Debrecen: Móra Cop, 1988. - ISBN: 963-11-6333-4, **Piers Paul Read:** Uramisten, mit tettünk! -Bp.: MKV Klub Aranykezek NY., 1997. - ISBN: 963-548-430-5, Csernobil. -Bp.: ELTE, 1987., **Kerekes Andor:** Radioaktivitás ionizáló sugárzás a mindennapi életünkben. -Bp.: Possum, 2004. - p. 24-48. -ISBN: 963-85839-9, Az atomrobbanás hatása az emberi szervezetre. -Bp.: Magyar Vöröskereszt. 1961.

⁴⁰ **Halász László:** Veszélyes anyagok szállítása. -Fót: Műszaki K., 1992. -ISBN: 963-10-97-01, **Varga Imre:** A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni megelőzési és védekezési tevékenység rendszere. -doktori értekezés Bp.: ZMNE, 2005., **Csapó-Harangozó-Kiszela:** Kötelező és önkéntes környezeti tájékoztatás különös tekintettel a szennyezés-kibocsátásokra. -Bp.: EMLA, 2004. -környezeti management - p. 1-120. - ISBN: 963-216-616-7

⁴¹ 114/1995. (IX. 27.) Kormányrendelet a települések polgári védelmi besorolásának szabályairól és a védelmi követelményekről -MK. 1995/8. (IX.) 27.)

⁴² A témához értékes információt adó kiadványok: **Imhof Arthur:** Elveszített világok -hogyan győzték le eleink a mindennapokat és miért boldogulunk mi ezzel olyan nehezen? -Bp.: Akadémia K., 1992. - p. 3-264. -ISBN: 963-05-063-74-6, **E. P. Mikno:** Elemi csapások és ipari katasztrófák következményeinek felszámolása. -Bp.: ÉTK, 1989. - p. 150-232. -ISBN: 963-513-041-4, **Nádudvari Zoltán:** Természeti katasztrófák és háborús cselekmények okozta környezeti károk elhárítása. -Bp.: BME-OMIKK, 1997.- p. 13-40. -ISBN: 963-593-474-2

1.2 Egy lehetséges válasz a kihívásokra: a katasztrófavédelem rendszere. A lakosságfelkészítés helye a katasztrófavédelmi tevékenységrendszerben

A magyar állam a kockázati tényezőknek, a veszélyeztető kihívásoknak és a katasztrófa-veszélyeztetettségnek megfelelő lépéseket tesz a lakosság védelme érdekében. E tevékenység keretében működteti többek között *a katasztrófavédelem rendszerét*.

„A katasztrófavédelem nemzeti ügy, és a védekezés egységes irányítása állami feladat”.⁴³ „A katasztrófavédelem garanciarendszer, mely ...indokolt esetben az egész ország valamennyi erőforrásának (kapacitásának) mozgósításával biztosítja a katasztrófák bekövetkezésének megelőzését, az ellenük való védekezés és a helyreállítás feladatainak hatékony végrehajtását.”⁴⁴ A katasztrófavédelem feltétele és biztosítója lehet az állampolgárok komplex biztonságát célzó tevékenységnek, hiszen annak a katasztrófák hatásaival szembeni relatív biztonság is fontos alkotóeleme.

1.2.1 A katasztrófavédelmi tevékenység

A katasztrófavédelmi rendszer és tevékenység bemutatásához, az egységes gondolatmenet kialakításához arra van szükség, hogy rögzítsek néhány fogalmat, melyek nélkül nem határozhatóak meg a lakosságfelkészítés új irányai, paraméterei:

Katasztrófa: „a sürgőshelyzet vagy veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetőleg a minősített helyzetek kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli.”⁴⁵ A katasztrófákra vonatkozólag azoknak a katasztrófavédelmi szakembereknek a katasztrófa-felsorolását, valamint a Magyar Köztársaság Biztonsági

---

⁴³1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről 1. § -MK. 1999/60. (VII. 5.), továbbá *Üveges László*: A Magyar Köztársaság veszélyeztetettsége és az arra adandó válaszok. -doktori értekezés –Bp.: ZMNE 2002. – p. 76.

⁴⁴ u.o.: 77. oldal

⁴⁵ 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről. 3.§ e pont –MK. 1999/60. (VII. 5.)

Stratégiájában foglaltakat fogadom el, akik a háborút is a katasztrófák (társadalmi eredetű) közé sorolják.⁴⁶ Vannak olyan katasztrófa-felsorolások, amelyek ezzel ellentétesek.

Katasztrófavédelem: „A különböző katasztrófák elleni védekezésben azon tervezési, összehangolási, végrehajtási, irányítási, létesítési, működtetési, tájékoztatási, riasztási, adatközlési és ellenőrzési tevékenységek összessége, amelyek a katasztrófa kialakulásának megelőzését, közvetlen veszélyek elhárítását, az előidéző okok megszüntetését, a károsító hatásuk csökkentését, a lakosság élet- és anyagi javainak védelmét, a katasztrófasújtotta területen az alapvető életfeltételek biztosítását, valamint a mentés végrehajtását, továbbá a helyreállítás feltételeinek megmentését szolgálják.”⁴⁷

Lakosság: „Valamely terület, település lakosainak összessége.”⁴⁸ A lakosságfelkészítés szempontjából az országban élő magyar és nem magyar állampolgárok azon összessége, akik a veszélyeztető hatásoknak vannak kitéve, és akik nemük, koruk, foglalkozásuk, érdeklődési körük stb. szerint többféleképpen polarizálódnak, és akiket ennek megfelelően kell felkészíteni. A lakosságfelkészítés szempontjából megkülönböztetnek a katasztrófákkal *hivatásuk gyakorlása során kapcsolatba kerülőket*, és az *állampolgárok szélesebb körét*, akik ki vannak téve a katasztrófák hatásainak, de nem tartoznak az előbbi csoportba. Megkülönböztetnek munkaviszonyban állókat és nem állókat, életkoruk szerint felnőtteket, illetve tanulókat.

A lakosságfelkészítés: Az eddigi megfogalmazás szerint a lakosságfelkészítés „olyan tevékenység, amely során a lakosságot felkészítik a veszélyekre.”⁴⁹ A katasztrófavédelmi lakosságfelkészítés, *mint fogalom*, eddig nem egzisztált. A fogalom bevezetését és indoklását a későbbiekben teszem meg.

A katasztrófavédelmi tevékenység célja, hogy ahol lehet, megelőzzük a katasztrófák kialakulását, kialakult katasztrófa esetén gyorsan, célszerűen, biztonságosan kezeljük azt.

---

⁴⁶ **Muhoray Árpád:** A katasztrófavédelem irányítási modelljének vizsgálata. -doktori értekezés -Bp.: ZMNE, 2002. – p. 54., **Szász József:** A katasztrófa fogalma és fajtái. in: Veresné H. Júlia (szerk): Felkészítő könyve. -Bp.: BM OKF, 2000. – p. 16-24. –ISBN: 963-00-5518-X, **Zsiga Csaba:** Katasztrófavédelmi alapfogalmak. in: *Szilvási Attila-Veresné H. Júlia-Zsiga Csaba:* Oktatási egység az önkéntes lakosságfelkészítők és polgármester-segítők számára. -Bp.: Magyar Polgári Védelmi Szövetség, 2004. – p. 17-39.

⁴⁷ 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről. 3.§ j, pont –MK. 1999/60. (VII. 5.)

⁴⁸ **Csábi Szilvia:** Magyar Értelmező Kéziszótár -első kiadás -Bp.: Akadémiai Kiadó, 2003. – p. 147. –ISBN: 963-05-7874-3

⁴⁹ **Dr. Sztanek Endre:** Kézikönyv a polgári védelmi és katasztrófavédelmi ismereteket oktatók számára. -Bp.: MPVSZ, 2002. – p. 49.

Hatékonyan mentjük az emberéletet, az anyagi javakat, majd minél előbb helyreállítsuk az eredeti, vagy ahhoz hasonló állapotot. A katasztrófavédelmi tevékenység irányítása országos, területi és helyi szinteken folyik, egyaránt részt vesznek benne a *katasztrófavédelem hivatásos szervei* és az egyéb, *államigazgatási, közigazgatási jogkörben is eljáró szervek* (közigazgatási hivatalok, védelmi bizottságok, polgármesterek). A kormány katasztrófavédelemmel kapcsolatos döntései előkészítéséért a Kormányzati Koordinációs Bizottság (a továbbiakban: KKB) a felelős. A KKB a felkészülés, a védekezés és a helyreállítás időszakában más-más feladatokat lát el.⁵⁰ A települések katasztrófavédelmi feladatainak ellátásáért a védelmi bizottságok és polgármesterek felelősek. A katasztrófavédelmi tevékenységben részt vesznek a katasztrófavédelem hivatásos szervei, a gazdálkodó egységek, és önkéntes szerveződések, és a polgári védelmi kötelezettség alapján maguk az állampolgárok is. A katasztrófavédelem irányítási rendszere háromszintű. **(3. sz. melléklet)**

A katasztrófavédelmi tevékenység magába foglalja a megelőzés, felkészülés, a védekezés és a helyreállítás feladatait.⁵¹ A katasztrófavédelem hivatásos szervei többek között a BM OKF, a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok, a Fővárosi Polgári Védelmi Igazgatóság, a polgári védelmi kirendeltségek és irodák.

1.2.2 A lakosságfelkészítés, mint a katasztrófavédelmi tevékenység egyik legfontosabb eleme. A lakosság katasztrófavédelmi felkészítése fogalmának, céljának új meghatározása

A lakosságfelkészítés helyét a katasztrófavédelem rendszerében a hivatásos katasztrófavédelmi szervek és a más, közigazgatási, államigazgatási jogkörben is eljáró szervek szempontjából vizsgálom.

A lakosságfelkészítés helye a katasztrófavédelmi tevékenység-rendszerben

A BM OKF és a katasztrófavédelmi igazgatóságok feladatait vizsgálva elemeztem a katasztrófavédelem hivatásos szervei jelenlegi katasztrófavédelmi tevékenységét és a lakosságfelkészítés helyét ebben a feladat- és szervezetrendszerben.

---

⁵⁰ 179/1999. (XII. 10.) Korm.rendelet a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény végrehajtásáról 7.§ -MK. 1999/111. (XII. 10.)

⁵¹ Bővebben: *Üveges László: A Magyar Köztársaság veszélyeztetettsége és az arra adandó válaszok.* -doktori értekezés. –Bp.: ZMNE, 2002. – p.79-82.

A katasztrófavédelmi tevékenységnek **szervezetileg** két fő ágazata van: **a megelőzési-hatósági, és a veszélyhelyzet-kezelési vonal**. A megelőzésen a hatósági vonalban azon tevékenységek összességét kell érteni, amelyek révén a veszélyek elkerülését célzó intézkedések, határozatok, ellenőrzések készülnek (pl. tűzvédelmi hatósági terület), valamint az ezzel összefüggő tevékenységeket. A veszélyhelyzet-kezelés vonulatában működő megelőzésnek pedig elsősorban a várható veszélyhelyzetek minél zökkenőmentesebb, hatékonyabb kezelésére való felkészülést, a feltételek biztosítását kell érteni (tervezés, ügyeleti rendszer működtetése stb.). A veszélyhelyzet-kezelés egyik sarkalatos pontja a lakosságvédelem.

A lakosságvédelem a lakosság életének, anyagi javainak védelmét célzó tevékenységi rendszer. Lehet *egyéni-* és *csoportos védelem*. A csoportos védelem megvalósulhat **helyi- és távolsági védelem** formájában. **A helyi védelem** során a lakosság a lakóhelyén marad, ahol a védelem *elzárkóztatás* vagy *óvóhelyi védelem* keretében történik. A helyi védelem továbbra is meghatározó jelentőséggel bír, ami a meglévő óvóhelyek, valamint speciális átalakítást követően felhasználható nagybefogadású helyiségek életvédelmi célokra történő alkalmazása során valósul meg. „Általános elvként kell kezelni, hogy a „helyben maradni és a védelmet helyben biztosítani” prioritást kell előtérbe helyezni a súlyos ipari balesetek elleni védekezés feladatai meghatározása során. A hatásterületen élő lakosság védelmét tehát elsődlegesen - figyelemmel külföldi tapasztalataimra is - elzárkóztatással és annak megfelelő feltételei megteremtésének előtérbe helyezésével kell megoldani.”⁵²

A távolsági védelem során a lakosságot a lakóhelyét elhagyva védik.⁵³ Az ideiglenes lakóhelyelhagyás történhet **kimenekítés** formájában, amikor nem áll rendelkezésre elegendő figyelmeztetési idő, és a lakóhelyelhagyást a már bekövetkezett katasztrófa veszélyeztető hatása alatt kell elvégezni. Történhet **kitelepítés** formájában, amikor a kitelepítettek - rövidebb vagy hosszabb időre - még a veszély bekövetkezése előtt elhagyják a lakóhelyüket, és biztonságos területre távoznak.⁵⁴ A távolsági védelem, a kitelepítés, illetve a kimenekítés jelentősége abban az esetben emelhető ki, amennyiben elegendő idő áll rendelkezésre a tevékenység végrehajtására, valamint az események térben és időben történő elhúzódása miatt

---

⁵² **Varga Imre:** A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni megelőzési és védekezési tevékenység rendszere. -doktori értekezés –Bp.: ZMNE, 2004. – p. 86.

⁵³ **Kókai György:** Amit a polgári védelemről tudni kell -Távolsági védelem. –Bp.: BM PVOP, 1972.

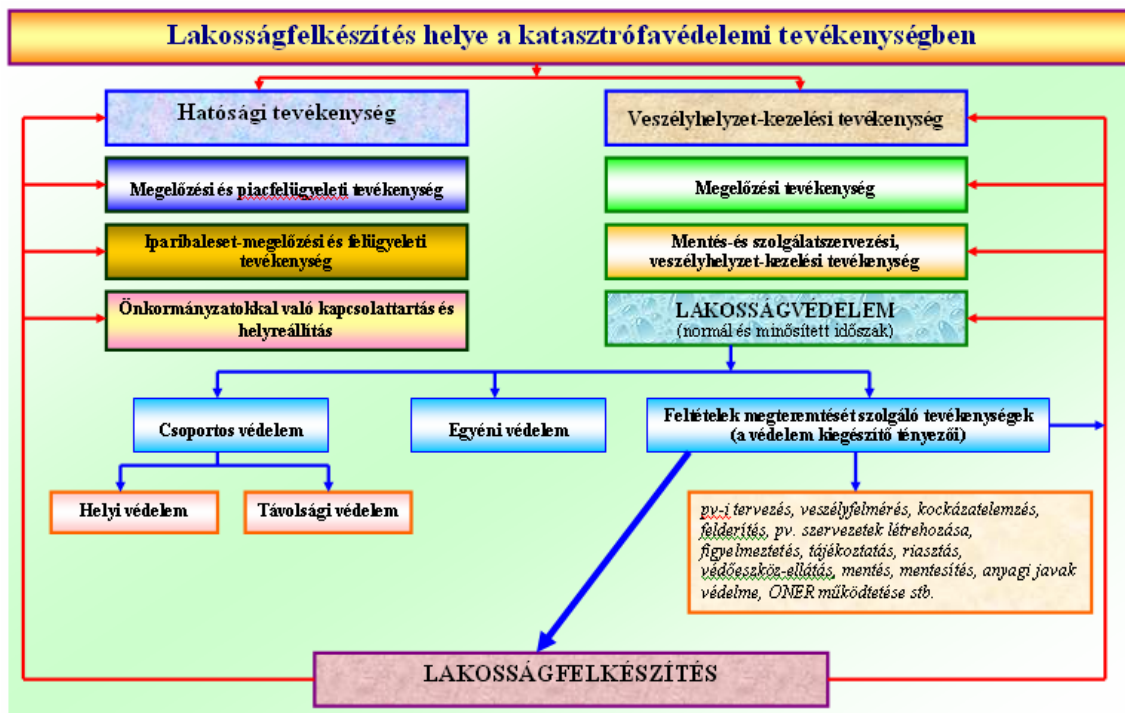
⁵⁴ További információk a témához: **Dr. Sztanek Endre:** Kézikönyv a polgári védelmi és katasztrófavédelmi oktatók számára. –Bp.: MPVSZ, 2002. – p. 27-65.

szükségessé válik az elzárkóztatott lakosságnak a kárt szenvedett területről való kivonása. Ezekre az esetekre más-más lakosságfelkészítési normákat kell alkalmazni.

A lakosságvédelmi feladatok ellátása csak akkor lehet eredményes, ha a végrehajtáshoz szükséges feltételeket biztosítják. *A szükséges feltételek biztosítását célzó feladatok* jogszabályokban vannak rögzítve, illetve a polgári védelmi gyakorlat diktálja. Ilyenek például az ügyeleti rendszer működtetése, a polgári védelmi tervezés, a polgári védelmi szervezetek létrehozása és a lakosságfelkészítés stb.

A lakosságfelkészítés a lakosságvédelmi feladatok között, *a lakosságvédelem megvalósítását célzó feltételrendszerben* foglal helyet, de a kutatásaim alapján elmondható, és az **1. sz. ábrán** jól látható, hogy a lakosságfelkészítés megjelenik a katasztrófavédelem egész rendszerében, minden területtel összefügg, *minden szakterületnek feladata*. Egyik szakterület *sem lehet öncélú*, összességében mindegyik a lakosság védelme érdekében tevékenykedik, s ezt akkor teszi eredménnyel, ha a lakosokat megismerteti a szakterületre vonatkozó legfontosabb tudnivalókkal.

1. ábra

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

A lakosság katasztrófavédelmi felkészítése fogalmának, céljának új meghatározása

A lakosságfelkészítést alapvetően befolyásolja az a tény, hogy milyen célt akarunk vele elérni, ezért meg kell határozni a fogalmát és célját. „Minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő katasztrófaveszélyt, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben.”⁵⁵ Az állampolgár e jogait és kötelességeit csak akkor tudja gyakorolni, ha fel van rá készítve. Lakosságfelkészítésen a gyakorlatban kimondottan *a veszélyeztetett állampolgár* felkészítését értettük. Az én értelmezésemben ez a kör feltétlenül bővítendő! A lakosságfelkészítésnek tehát *nemcsak a veszélyeztetett lakosságra, hanem a foglalkozásuk, munkakörük ellátása során a veszélyhelyzetekkel kapcsolatba kerülőkre is ki kell terjednie*, hiszen felkészületlenségük beláthatatlan következményekkel járhat. Nemcsak a veszélyhelyzetek, a veszélyhelyzetekben való helyes magatartási szabályok ismerete fontos, hanem annak tudatosítása, hogy az állampolgárok hogyan kerüljék el azokat a cselekvési mechanizmusokat, amelyekkel veszélyhelyzeteket idéznek elő. Nem elég ezeket a tudattartalmakat ismeretszinten elsajátítaniuk, hanem a gyakorlatban használható védekezési *készségeket kell kialakítanunk* bennük.

Ennek tükrében fogalmazom meg a lakosság katasztrófavédelmi felkészítésének **fogalmát:**

A katasztrófavédelmi lakosságfelkészítés egyrészt olyan tevékenységi rendszer, amely révén a lakosság *felkészítése* történik a veszélyhelyzetekre, az abban követendő cselekvési és magatartásszabályokra, az ön- és mások, valamint az anyagi javak mentésére, és az ennek megfelelő célirányos gyakorlás útján az ezirányú ismereteik *készségszintűvé fejlesztése*. Másrészt annak *tudatosítása*, hogy önmaguk is előidézhetnek veszélyhelyzeteket. A lakosság katasztrófavédelmi felkészítése értelmezésem szerint magába foglalja a polgári védelmi, tűzvédelmi, katasztrófavédelmi ismereteket, valamint a *katasztrófaküszöböt el nem érő* veszélyhelyzeti ismereteket egyaránt. **(2. sz. ábra)**

---

⁵⁵ 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel 1.§ (2) bekezdés. –MK. 1999/60. (VII. 5.)

2. ábra

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

A célmeghatározásnál figyelembe vettem a nemzetközi és hazai gyakorlatot, a lakosságfelkészítők tapasztalatait.⁵⁶ A lakosságfelkészítés célja a lakosság ön-, -mások, -és az anyagi javak mentési készségének kialakítása, *biztonság-kultúrájának megalapozása*, valamint a környezetért való felelősség kialakítása. Speciális *szolgáltatás*, melyet annak érdekében végzünk, hogy a lakosság felkészülhessen a veszélyekre, és a mértékadó magatartási szabályokra.

1.2.3 Elvárások a katasztrófavédelmi lakosságfelkészítéssel szemben

A lakosságfelkészítés tartalmát nagyban befolyásolják azok az elvárások, követelmények, amelyeknek a hatékonyság érdekében a lakosságfelkészítés gyakorlatának meg kell felelnie. A gyakorlatot elemezve összegyűjtöttem, ezeket az elvárásokat:

- A lakosságfelkészítés új rendszerének *alkalmazkodnia kell az új kihívásokhoz*, a megjelenő új típusú és hagyományos veszélyhelyzetekhez, *ötvöznie kell a korábbi lakosságfelkészítő rendszer meglévő, hasznosítható elemeit az új elemekkel*.
- Alkalmazkodnia kell a meglévő *jogszabályi háttérhez*.

⁵⁶ Lakosságfelkészítők konferenciája BM OKF, Budapest 2001. november 3.

- A lakosságfelkészítésnek alkalmazkodnia kell a Magyar Köztársaság katasztrófavédelmi rendszere már bemutatott *szervezeti felépítéséhez, irányítási rendszeréhez*, és ezeknek a szinteknek megfelelő rendszert kell kiépíteni. (Javaslat a 3. fejezetben.)
- A lakosságfelkészítésnek meg kell teremtenie, és ki kell aknáznia az *önkéntesség elvét*. Módszereiben meg kell felelnie a felkészítendő célcsoportnak, a helyi sajátosságoknak, a ráfordítható anyagi lehetőségeknek.
- Érvényesülnie kell a „*nem mindenkit mindenre*” *elvének*, vagyis, hogy minden célcsoportot arra a veszélyre kell felkészíteni, amelyekben érintett, és olyan mértékben, amennyire az szükséges és elégséges (lehetőleg modul-rendszerben).
- A lakosságfelkészítés *tartalmának* meg kell felelnie az ország katasztrófa-veszélyeztetettségének és a helyi sajátosságoknak. Ki kell térnie a polgári védelmi, tűzvédelmi, katasztrófavédelmi valamint a katasztrófa-küszöböt el nem érő veszélyhelyzeti ismeretekre egyaránt.
- Eszközeiben alkalmazkodnia kell a modern kor követelményeihez, nem szabad csak előadásokra és szórólapokra korlátozódnia, hanem új felkészítési módszerek is kellene.
- Végül pedig *költséghímélőnek kell lennie*, alkalmazkodnia kell a különböző szintek anyagi lehetőségeihez.

1.3 Következtetések

A lakosságfelkészítés helyét és szerepét vizsgálva megállapítottam, hogy a lakosságfelkészítés a katasztrófavédelmi tevékenységen belül alapvetően lakosságvédelmi feladat, a megelőzés és a veszélyhelyzet-kezelési tevékenység része, a lakosságvédelemben a feltételek biztosítását célzó feladatok között foglal helyet. Közvetve azonban a katasztrófavédelmi tevékenység *minden területén* és időszakán végigvonuló feladatrendszer, hiszen a különböző szakterületeknek a lakosság felé minden olyan ismeretet közvetíteniük kell, ami a katasztrófák elkerülését, illetve a katasztrófák hatásainak csökkentését célozza.

A térséget veszélyeztető tényezőket elemezve megállapítottam, hogy Magyarországot globális tényezők, regionális kihívások, belső kockázati tényezők és katasztrófák is veszélyeztetik. Megítélésem szerint a lakosságfelkészítés szempontjából azonban *fő szerepet a lehetséges természeti és civilizációs katasztrófák kapnak*. Magyarország katasztrófa-

veszélyeztetettségében a természeti katasztrófák, azon belül az árvíz és a belvíz, valamint a szélsőséges időjárási tényezők a meghatározóak. Nagy kihívást jelent a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek kezelése, valamint a veszélyes anyagok tárolása, szállítása, felhasználása is. A lakosság felkészítésénél figyelembe kell vennünk mindazon veszélyeket, amelyekkel Magyarországon *általában* számolnunk kell, de minden területen figyelembe kell venni a *helyi specialitásokat is*. A Magyar Köztársaság a hívásokra adott egyik válaszként működteti a *katasztrófavédelem*, azon belül a *lakosságfelkészítés rendszerét*.

A lakosságfelkészítéssel szembeni követelményeket vizsgálva megállapítottam, hogy kiemelt elvárás, hogy tartalmában, módszereiben, rendszerében alkalmazkodjon az új kihívásokhoz, a jogszabályi háttérhez, az anyagi korlátokhoz, a felkészítést végző szervek szervezeti felépítéséhez, a helyi veszélyeztetettséghez, a célcsoportokhoz, és a szükségességekhez. Érvényesülnie kell a „nem mindenkit mindenre” elvének.

2 A LAKOSSÁG KATASZTRÓFAVÉDELMI FELKÉSZÍTÉSÉNEK NEMZETKÖZI ÉS HAZAI GYAKORLATA

A lakosságfelkészítés hazai perspektíváinak kialakításához, az új törekvések, irányok megértéséhez célszerű megismerni a katasztrófavédelmi lakosságfelkészítés nemzetközi tendenciáit, a hazai felkészítés történetét, a jelenlegi helyzetét.

2.1 Katasztrófavédelem és lakosságfelkészítés az Európai Unióban

Ahhoz, hogy a lakosságfelkészítési rendszerünket az uniós elvárásoknak megfelelően tudjuk alakítani, meg kell ismerni az Európai Unió polgári védelmi szervezeteit, katasztrófavédelmi felkészítési törekvéseit.⁵⁷ Az EU Alkotmánya nyomatékosan kitér a katasztrófák megelőzésével, kezelésével és az együttműködéssel kapcsolatos kérdésekre.⁵⁸

2001. május végén elvi döntés született arról, hogy közös katasztrófavédelmi szervezetet hoznak létre az Európai Unióban. Ez a *Közösségi Polgári Védelmi Mechanizmus* (a továbbiakban: KPVM). Ez egy katasztrófa-reagálási rendszer, mely meghatározza a tagállamok, a Bizottság, valamint az esetleg segítséget kérő és nyújtó állam feladatait, illetve az együttműködést.⁵⁹ A KPVM alapján az a tagállam, melyben katasztrófa történt, haladéktalanul *értesíteni köteles* azon tagállamokat, amelyeket a katasztrófa érinthet, illetve a Megfigyelő és Információs Központon keresztül a Bizottságot annak érdekében, hogy az tájékoztathassa a többi tagállamot, és aktiválja az illetékes szolgálatokat. „A közösségi polgári védelmi tevékenység bázisát a polgári védelmi akcióprogramok adják. ...Képzéseken, gyakorlatokban...munkaműhelyekben...projekteken valósul meg.”⁶⁰ A KPVM elemei a Megfigyelő és Információs Központ, a Veszélyhelyzeti Kommunikációs és Információs rendszer, a beavatkozókrol, egyéb beavatkozási eszközökről, szakértőkről szóló adatbázisok, az egységes kiképzési program és egyéb támogató akciók.

A katasztrófa-helyzetben történő együttműködésre és beavatkozásra az EU az ún. „Közös szabályok” kialakítását irányozta elő. Ez megkönnyíti a tagállamok számára a

⁵⁷ *Fehér István*: Az EU integrációja és intézményei. -Gödöllő: 2004. – p. 3-327.-ISBN: 963-9483-47

⁵⁸ Az Európai Unió Alkotmánya 6. szakasz III. 2-84 Cikk. 1.

⁵⁹ Community action programme in the field of civil protection [http: www.europa.eu.in/scapdplus/leg/en/lvb/128047.htm](http://www.europa.eu.in/scapdplus/leg/en/lvb/128047.htm)

⁶⁰ *Dr. Bukovics István*: Katasztrófaigazgatás. -Bp.: Verlag Dashofer, 2005. – p. 61-80. A tanulmány értékes információkat ad az egyéb szervezetek ilyen irányú tevékenységéről is (ENSZ, NATO, Délkelet-Európai Stabilitási Paktum, Közép-Európai Kezdeményezés, Visegrádi Négyek, stb.). – megjelenés alatt

katasztrófavédekezésben való védekezést.⁶¹ 2006-ban *közös információs központot* alakítanak ki, ahonnan baj esetén azonnal szakértői csoportot lehet a katasztrófa helyszínére küldeni. A KPVM-ben új szervezetben *össze kívánják hangolni* az uniós tagállamokban folyó lakosságfelkészítő tevékenységet is. A közelmúltig az Unió elsősorban a katasztrófavédelmi tevékenység beavatkozási fázisára koncentrált. Szükségesnek tartják azonban, hogy hasonló, de átfogó eszközt hozzanak létre, amely magában foglalja a *megelőzési*, azon belül a *lakosságfelkészítési* és a *helyreállítási* fázist is. A közeljövőben készülnek elfogadni a természeti, az ember által okozott és egyéb veszélyhelyzetek megelőzésére, a felkészülésre és a katasztrófák kezelésére vonatkozó integrált EU Stratégiát. A fő hangsúlyt itt is a megelőzés szakaszára helyeznék, amelynek sarkalatos pontja a lakosságfelkészítés, amelyet az ország biztonsága szerves részének tartanak. Ez a jövő, *jelenleg* azonban *nincsenek meghatározva* az általános, mindenkire nézve kötelező elvek, *nincs kialakítva* a felkészítés uniós irányítási rendszere, jogszabályi háttere és a végrehajtás belső szabályzói sem.

A lakosságfelkészítés területén meglehetősen nehéz a különböző országok, vagy éppen az Unió és Magyarország követelmény- és felkészültségi szintjeit összevetni, mert eltérő jogi, intézményi struktúrák illeszkedéséről, hasonló célokra vezérelt, de különböző megoldási módokról, eljárásokról van szó. A tiszta munkamegosztás, a világos feladatelhatárolás és felelősségviselés lehetővé teszi, hogy mind az EU, mind a tagállamok részéről megfelelő *„kapcsolódási-pontokat”* jelöljenek ki, s a gyakorlati ügyekben az információk ezeken, - és csak ezeken - keresztül áramoljanak az együttműködő partnerek között. Ez az ún. *„egyablakos rendszer”* a tényleges katasztrófavédelmi együttműködésben is jól bevált, biztosítja az együttes tevékenység vezetéséhez szükséges információáramlást. Remélhetően majd a lakosságfelkészítés területén is beválik.⁶²

2.2 A lakosságfelkészítés gyakorlata néhány európai országban

Az európai országok lakosságfelkészítői tevékenységének tapasztalatai segíthetnek a magyar modell kialakításában, ezért vizsgálom ezeket. A katasztrófavédelmi rendszer a legtöbb helyen szűk állami apparátussal, jelentős önkéntes-bázissal működik.

---

⁶¹További információk: *Kátai-Nagy Krisztina*: Útmutató az EU-ról diákoknak és tanároknak. -Bp.: Zsiráf Kiadó, 2003. - p. 8-55. -ISBN: 963-9859-72, *Barla Ildikó*: Katasztrófavédelem az EU-ban. -Bp.: ZMNE SVKK, 2003. - p. 21-26., valamint a <http://ue.eu.int/cms3foshowpage.asp?lang=hu&id=748&mode=g&esname=weboldal>

⁶²Részletesebb információk: *Barla Ildikó*: A katasztrófavédelem hazai és nemzetközi rendszere. -Bp.: ZMNE SVKK, 2001.

Meg kell jegyezni azonban, hogy az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Németországban, Spanyolországban sincs központilag szervezett katasztrófavédelmi felkészítés, csak polgári védelmi. Azok közül az országok közül mutatok be néhányat, amelyeknél van, és amelyek gyakorlatát a magyar lakosságfelkészítési koncepció készítésénél figyelembe veszem, mert a lakosságfelkészítési gyakorlat néhány eleme áthelyezhető a magyar viszonyokra.

2.2.1 Hollandia

Hollandiában 1985-ben lépett érvénybe az új Katasztrófavédelmi törvény. Ez megszüntette a polgári védelmi szervezetet, míg a tűzoltóság központi szerepet kapott a katasztrófák esetén való mentés szervezésében. A válságkezelésért minden érintett minisztérium, a katasztrófavédelmi tevékenységre való *felkészülésért* a tűzoltóság felelős. A lakosságfelkészítést a *Belügyminisztérium* szervezi, hozzávetőleg 500 ezer embert képeztek ki a különböző *elsősegélynyújtó szervezetek* is, hogy képesek legyenek segíteni baleset bekövetkezésekor. Emellett *vállalati elsősegélynyújtó szolgálatok* léteznek, amelyeket a vállalatok tartják fenn. A strandok, a tengerpart és a pihenésre szolgáló vizek felügyeletére 250 főből és száz hajóból álló kötelék van állandó készenlétben. A lakosság felkészítése 1998-tól ún. „*modul rendszerben*” működik. A felkészítés nyolc ismereti és gyakorlati felkészültségi szinten alapul, amelyek kapcsolódnak a veszélyhelyzet-kezelésben betöltött szerepekhez. Minden képzettségi szint két modulra tagolódik. A modulok végén vizsgát kell tenni, amelyről oklevelet kapnak a résztvevő állampolgárok.

2.2.2 Svédország

Az összes védelmi tevékenység országos szerve a Védelmi Minisztérium. A védelmi munka magasabb regionális, alacsonyabb regionális és az önkormányzati végrehajtó tanácsok (mintegy 288) szintjén működik. Számos önkéntes szervezet van: pl. Honi Gárda, Polgári Védelmi Liga. A lakosság felkészítésére a svéd kormány *akcióprogramokat* dolgozott ki, mint például „A lakosság tudatosítása és az egyének lehetőségei” elnevezésűt. Az akcióprogram célja, hogy Svédországban mindenkinek módja legyen a riasztást, elsősegélynyújtást és újraélesztést, vízi biztonságot, tüzmegelezést, veszélyes anyagok ismeretét, a túlélést, válsághelyzetben segítségnyújtást elsajátítani. Az akciótervek alapja, hogy közigazgatási egységekben zajlik a felkészítés. A gyerekeknek az alapvető ismereteket, jártasságokat *az iskolákban kell elsajátítaniuk*. Ehhez a Svéd Veszélyhelyzet-kezelési Ügynökség oktatási

anyagot biztosít az óvodától a felsőfokú intézményekig. A tanárok speciális felkészítő munkán vesznek részt. A felnőttek számára a mentési szervezet biztonsági tanfolyamokat tart. Ezen kívül speciális célú *információs kampányokat* tartanak. Ilyen volt pl. a „Fekete Macska Kampány” a katasztrófa-küszöböt el nem érő veszélyhelyzetek megelőzésére és elhárítására, amely megmozgatta az egész lakosságot, és amelynek eredményeként a lakosság felkészült az otthoni balesetek megelőzésére, a következmények elhárítására.

2.2.3 Ausztria

A katasztrófavédelmi tevékenység fő koordinátora a Szövetségi Belügyminisztérium, a védelmi műveletek szervezésért a tartományok felelősek. A polgári védelem szervezete Ausztriában *három pilléren nyugszik*: a hatóságok, a mentőszervezetek, valamint a polgárok által tett óvintézkedések. A katasztrófavédelmi felkészítés feladatait több más, jól felkészült szervezet látja el pl.: Vöröskereszt, Tűzoltóság, Szent János Lovagok Mentőszolgálat, Mentő Szolgálat stb. Ezek tevékenységének összehangolása a polgári védelem feladata. *Jelentős szerepet vállalnak fel ebben a rendszerben a civil szervezetek*, így az Österreichischer Zivilschutzverband (ÖZSV), az Osztrák Polgári Védelmi Szövetség is. A szövetség két fő területen tevékenykedik, szervezi a településeken a **SIZ** (Sicherheits-Informationszentren-Biztonsági Információs Központok) alakítását és működtetését, valamint szervezi a tanulóifjúság polgári védelmi felkészítését. A SIZ tevékenységi köre az általános PR- munka, tanfolyamok, előadások, gyakorlatok szervezése, az állampolgárok informálása, tanácsadás, a kölcsönös segítségnyújtásra való felkészítés. Ennek egyik eszköze náluk a *SAFETY-Tour*, amely a tanulók részére szervezett felmenő rendszerű *polgári védelmi vetélkedő*. „Die SAFETY-Tour ist heute eine im positiven Sinn „etablierte” Veranstaltung, die weit über die Grenzen Österreichs hinaus bekannt ist und die viele europäische Länder übernehmen wollen.”⁶³

A lakosság felkészítése *több szinten folyik*. Ezek: a hatóságok részéről érkező tájékoztatás, az alternatív polgári szolgálatot vállaló személyek felkészítése, a sorkatonai szolgálatot teljesítők informálása az önvédelmi információs központoktól a lakóhelyig.

---

⁶³ Jahresbericht 2002. -Wien: Zivilschutzverband Österreich, 2002. – p. 4. „A SAFETY-Tour ma egy pozitív értelemben értelmezhető rendezvény, amely messze Ausztria határain túl ismert, és amelyet sok európai ország át akar venni.”

Az iskolai tantervekbe beépítették az önvédelmi ismereteket (az iskolák 4. osztályában évi 24-26 órás tanórai keretben), ez folytatódik a katonai szolgálatra bevonultak polgári védelmi kiképzésével, majd a lakosság önkéntes polgári védelmi felkészítésével.

2.2.4 Svájc

Svájc nem uniós ország, de érdemes megismerkedni a lakosságvédelmi rendszerükkel. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a természeti, valamint az ember által okozott katasztrófáknak, ezért a polgári védelmüket is ehhez a megváltozott viszonyokhoz igazítják. A polgári védelem vezető szerve a regionális és városi irányító és ellenőrző szervezet.

A kiképzés a kantonok felelőssége, amelyek a felkészítést modul-rendszerben szervezik. Három felkészítési modul áll a rendelkezésre: alapfokú, haladó és kiegészítő felkészítés. Mindenkit a saját veszélyeztetettségének és a veszélyek elhárításában potenciálisan betölthető szerepének megfelelő modulra képezik ki. A *gyakorlatok* hat témakörre oszthatók: katasztrófák több különböző kárterületen, katasztrófa egy nagyobb kárterületen, nagyszámú ember veszélyeztetése, veszélyhelyzet menekültek elhelyezésére szolgáló területen, az információs és kommunikációs rendszer összeomlása, politikai zsarolás (!). A kiegészítő felkészítés egy elhúzódó fenyegetettségi helyzet esetén kerül beindításra. Ez a tanfolyam biztosítja a szükséges ismeretet és jártasságot a háborús fenyegetettség vagy hadi cselekmények időszakában is. Érdekesség, hogy a polgári védelmi feladatok közé felvették az öregek, hajléktalanok etetését és kísérését is.⁶⁴

2.2.5 Szlovák Köztársaság

Szlovákia az Unióhoz velünk egyidőben csatlakozó ország. A polgári védelmi kiképzés szervezésének és irányításának alapja a Szlovák Köztársaság 42/1994. évi alaptörvénye a Polgári Védelemről, valamint a Belügyminiszter dekrétuma (303/1996) a lakosság polgári védelmi felkészítéséről. A polgári védelmi feladatokat a Belügyminisztérium látja el, együttműködve az állami testületekkel. A Belügyminisztérium és a Polgári Védelmi Hivatal összeállítják a polgári védelmi oktatás és felkészítés tervét, a megyei polgári védelmi hivatalok összehangolják és szervezik a lakosság önvédelemre és kölcsönös segítségnyújtásra történő felkészítésével kapcsolatos feladatokat.

---

⁶⁴ *Rene Hartmann*: Der neue Zivilschutz. in: Schweizer Soldat, 2004. november – p. 7-8.

A lakosság önvédelemre és kölcsönös segítségnyújtásra történő felkészítését a helyi (községi, városi) hatóságok biztosítják, együttműködve a különböző természetes-, és jogi személyekkel, magán-, és közalapítványokkal és emberbaráti szervezetekkel. A megyei igazgatóságok jól felszerelt, minden igényt kielégítő kiképzési bázisokkal rendelkeznek. A felkészítésbe bevonják a közszolgálati és kereskedelmi médiát. A lakosság felkészítésének alapvető formái az információs és tájékoztató szolgálat, a rádió és televízió által sugárzott műsorok, valamint a megelőző oktatási és támogató tevékenység. A lakosságfelkészítés fontos eleme, hogy a téma „Ember és a természet védelme” címszó alatt szerepel az iskolai tantervben. A felkészítés bár nem önálló tantárgy, de az iskolai tárgyakban szerepel. Az általános iskola 1-4. osztályában a következő témák vannak: a polgári védelmi riasztás jelei, az egyéni védelem lehetőségei, a kitelepítéssel kapcsolatos feladatok gyakorlása, a veszélyes anyagok kiszabadulása elleni védelem, egészségügyi ismeretek, valamint tűzvédelmi ismeretek. Az általános iskola 5-9. osztályában gyakorlati felkészítést folytatnak összesen évi 12 óra időtartamban az alábbi tartalommal: a polgári védelem riasztási jelei, a riasztás utáni tevékenység, a veszélyes anyagok hatása elleni védelem, szükség-védőeszközök készítése, az egyéni védőeszközök használata, személyek mentesítése, az élelmiszerek védelme, elsősegélynyújtás, a katasztrófa által veszélyeztetett területről történő kimenekülés.⁶⁵

A környező országokban a felkészítés tehát **állami feladat**, de részt vesznek benne a szövetségek, önszerveződő **civil csoportok is**. Jelentős szerepe van a médiának. A felkészítés **modulrendszerű**, minden célcsoportot a neki megfelelő mértékben és tartalommal készítenek fel, figyelembe véve a helyi veszélyeztetettséget. A veszélyhelyzeti ismeretek nem esetlegesek, több helyen szerepelnek az **iskolai tantervekben**. Mindezeket hazánkban is követendőnek tartom.

2.3 A lakosságfelkészítés magyarországi történetének tapasztalatai

Ahhoz, hogy megértsük a lakosság veszélyhelyzeti felkészítésének jelenét, meghatározhassuk törekvéseit, ismernünk kell a múltját, hiszen annak **vannak ma is követendő elemei**. A következőkben összefoglalom röviden a XX. századi veszélyhelyzeti felkészítés törekvéseit, lényegét.

---

⁶⁵ A környező országok polgári védelmi rendszeréről további információk: **Tóth Rudolf**: A Magyar Polgári Védelem fejlesztésének szükségessége, lehetséges iránya, a NATO tagság, a Magyar Honvédség korszerűsítés és hazai katasztrófavédelmi rendszer helyzetének tükrében. -doktori értekezés -Bp.: ZMNE, 2000. 26. sz. melléklet

A történeti összefoglalót elsősorban a fellelhető irodalom, törvények és egyéb jogszabályok, utasítások, a Hadtörténeti Múzeum és Levéltár iratanyaga, a ZMNE könyvtárában fellelhető dokumentumok és személyes elbeszélések alapján készítettem.

2.3.1 Lakosságfelkészítés a kezdetektől a második világháborúig

A katasztrófák évszázadok óta veszélyeztetik a magyar lakosságot, *mai értelemben vett* céltudatos felkészítésükről azonban csak a huszadik század második felétől beszélhetünk. A felkészítés tartalmát, módját mindig meghatározták a politikai, gazdasági, társadalmi viszonyok, valamint a fenyegető veszélyek. A hátország sértetlensége sokáig alapvető dolog volt, de amikor a motoros repülőgépek a haditechnika elemévé váltak, megváltozott a helyzet: már a hátország védelmére is gondolni kellett, meg kellett szervezni a védelmüket. A magyar honvédelmi miniszter utasítást adott a légoltalom megszervezésére. Az első világháború után a folyamatokra Giulio Douhet *A Légi uralom* c. könyve gyakorolt nagy hatást, mely 1921-ben jelent meg. A szerző szerint „nagyteljesítményű bombázó repülőgépek tömeges bevetésével meg lehet a háborút nyerni, amivel szét lehet zúzni, meg lehet bénítani az ellenség hátországát.”⁶⁶ A két világháború között világszerte kialakult a légoltalom.

Hazánkban erre csak 1935-ben került sor, az önkéntesek pedig csak 1937-ben alapították meg a Légoltalmi Ligát. A légoltalom „a hátország légi támadások elleni szükséges védelmi lehetőségeket előkészítő és a légi támadások erkölcsi és anyagi javakat, életet fenyegető káros hatásokat elhárító szervezet.”⁶⁷ 1937. december 5-én alakult meg a *Légoltalmi Liga* nevű társadalmi szervezet. „Fő feladata az ország lakosságának légoltalmi felkészítése és a hatósági feladatok társadalmi támogatása volt.”⁶⁸

A törvény a Légoltalmi Liga feladatkörébe utalta a lakosság *felkészítését*. A felkészítés felülről lefelé irányuló folyamat volt, a liga országos elnöksége 3-4 hetes összevonás keretében képezte ki a *tanfolyamvezetőket*, ezek képezték ki a *házparancsnokokat*, akik pedig a *lakókat*. 1938 végére már 100 tanfolyamvezetőt, 526 képesített oktatót és 3900 házparancsnokot képeztek ki.⁶⁹ A lakosok tehát légvédelmi kötelezettség alá tartoztak, és rendszeres kiképzésen kellett részt venniük.⁷⁰

---

⁶⁶ További információ: **Dr. Pataky Iván:** Ismerd meg a magyar polgári védelem történetét! In: Veresné H. Júlia (szerk.) *Felkészítők könyve*. -Bp.: BM OKF, 2001. – p. 68. –ISBN: 963-005518-X

⁶⁷ u.o.: - p. 69.

⁶⁸ **Dr. Pataky Iván:** A Magyar Polgári Védelem (légoltalom) története. -Bp.: PVOP, 1996. - p. 16. –ISBN: 963-03-3396

⁶⁹ További információk: *Légoltalmi Ligától a Magyar Polgári Védelmi Szövetségig*. -Bp.: MPVSZ, 1977.

⁷⁰ 1939. II. tc. a honvédelemről. 12.§. Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye (**a továbbiakban: TRHGY!**) 1939. – p. 6-128.

Az ifjúsági kiképzés irányítását a Légoltalom Országos Parancsnoksága (LOP) szervezte a nevelési közoktatásügyi hatóságokkal együttműködve.⁷¹ A fiatalok 12-23 éves korig leventék voltak, akiknek a rendszeres kiképzés mellett összefüggő gyakorlatokat tartottak. A kiképzést általános, különleges és légoltalmi gyakorlat formájában végezték.

Az iskolában „Honvédelmi ismeretek” főtantárgy keretében találkoztak a tanulók az anyaggal. A tematika tartalmazta a légoltalmi alapfogalmakat, a repüléstörténetet, a légitámadás elleni védekező és támadó eszközöket, a légoltalom módszereit, eszközeit. Később a légoltalmi ismereteket beépítették a tananyagba, a Vallástan(!), Magyar nyelv, Földrajz, Történelem, Természetrájk órákon tanították. A gyerekek részére a tananyag a védekezés, a légi veszély jelzése, egyéni és tömegvédelem, viselkedési szabályok veszélyhelyzetben, a védőruha viselete, menekülés az óvóhelyre témakörök köré csoportosult.⁷² Az a felnőtt, aki nem tett a légoltalmi képzési kötelességének eleget, azt 15 napi elzárással büntették.⁷³ A felkészüléshez államilag meghatározott és finanszírozott központi kiadványok jelentek meg.⁷⁴

2.3.2 Lakosságfelkészítés a második világháború alatt

Légoltalmunk óriási erőfeszítéseket tett a lakosság védelme érdekében. A lakosság felkészítése és önvédelmének *megszervezése* teljes mértékben a Légoltalmi Ligára hárult, amely szorosan együttműködött a Magyar Vöröskereszttel. Több rendelet is megjelent a lakosságfelkészítés követelményeiről, módszereiről, amely országosan *egységessé tette* a felkészítést.⁷⁵ Az iskolákban is fokozták a kiképzést, mely természetesen a háborús feladatokra irányult.⁷⁶ Az iskolai képzés mellett a leventék és a cserkészek is kaptak kiképzési feladatokat.⁷⁷

---

⁷¹ Bővebben: **Forgács József**: Magyar Légoltalom. -Bp.: Magyar Királyi Állami Térképészeti Intézet, 1937. - p. 177-194.

⁷² **Mohay Ádám**: Légoltalmi tantervi tájékoztató a Közép-és középfokú polgári iskolák számára. -Bp.: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, - p. 938., Segédlet a leventék polgári körének és iskolák hallgatói légoltalmi tudnivalói oktatására. -Székesfehérvár: Debreczeni István Könyvnyomda, 1938. - p. 26-41.

⁷³ 83.500/eln.lgv.-1940. számú körrendelete az önvédelmi kiképzés tárgyában 10. § -HK. 20. sz. - p. 297-299.

⁷⁴ Ilyenek: **Föld Jenő**: Hogyan védekezzünk a légitámadások ellen? -Bp.: Gergely K., 1938., **Virág László**: Légoltalmi ismeretek. -Bp.: Magyar Királyi Országos Légvédelmi Parancsnokság, 1937.

⁷⁵ Ezek: 83500/eln. 1940. (VIII. 10.) HM Körendelet az önvédelmi kiképzés tárgyában. -HK. 1940. 24. sz. - p. 234-239., 134500/eln. 35-1942. (II.19.) HM Körendelet Az önvédelmi kiképzés újabb szabályozása. -HK: 1942. 10. sz. - p. 239-241., 56126/eln. 15-1941. (VII. 31.) HM Körendelet Az ifjúság honvédelmi nevelésének egységes irányítása. -HK: 1941. 41. sz. - p. 672-676.

⁷⁶ **Mohay Ádám**: Légoltalmi ismeretek fiú és lányközépfokú iskolák számára. -Székesfehérvár: Debreczeni István Könyvnyomda, 1942.

⁷⁷ 56.126/eln.15.-1941. sz. körrendelet Az ifjúság honvédelmi nevelésének és testnevelésének egységes vezetése 5. § -HK. 1941. 41. sz. - p. 672.

A kiképzés fontosságának elismerését bizonyítja az a tény, hogy még a kiképzés térítési díjait is központilag tervezték és emelték.⁷⁸ Az önvédelmi kiképzés megszervezésének, végrehajtásának *ellenőrzését* a honvédelmi miniszter hatáskörébe rendelték, és a hadtest légoltalmi parancsnokok gyakorolták.⁷⁹ A kiképzésen részt kellett vennie minden 14 és 70 év közötti állampolgárnak, amely *alap- és utánképzésből* állt, és egységes tanmenet szerint végezték.

2.3.3 Lakosságfelkészítés a második világháborút követően

A második világháborút lezáró párizsi békeszerződést követően sor került a *légoltalom újjászervezésére*. A légoltalom a belügyminiszter hatáskörébe került. (312/1949 (X.21.) MT. sz. rendelet) Az első lépés a légoltalom rendszerének kiépítése volt. A légoltalomnak több alapvető feltételnek kellett megfelelnie, többek között alkalmasnak kellett lennie a lakosság légoltalmi kiképzésére is.

A légoltalmi szervezet tagjainak kiképzése több területen folyt: A *Központi Légoltalmi Iskola* képezte ki a szakminisztériumok, a főváros és kerületeinek, a megyék, az I. II. csoportba sorolt települések törzsparancsnokait. *Esti tanfolyamokon* kaptak kiképzést a parancsnoki törzsek tagjai, a szakszolgálati törzsek és egységek parancsnokai, valamint a lakóházi őrségek parancsnokai, tagjai. *Lakóház-parancsnoki tanfolyamon* vettek részt a házparancsnokok, *lakóházi őrségek tanfolyamán* vettek részt a ház légoltalmi őrségének parancsnokai. A légoltalmi szolgálatra be nem osztott lakosság az *üzemekben* és a *lakóházakban* kapott kiképzést. Így a lakosság *jelentős részét* felkészítették.

A lakosság honvédelmi kötelezettségei közé tartozott a polgári védelmi, és azon belül a kiképzési kötelezettség is.⁸⁰ 1953 augusztusában megalakult a BM Légoltalmi Parancsnokság, amely kimondta, hogy „az üzemi dolgozókkal, tanulókkal, főiskolai hallgatókkal és a széles tömegekkel meg kell ismertetni a légoltalom általános kérdéseit, a légiriadó és a légitámadás esetén követendő magatartási szabályokat, valamint az alapvető védekezési és segítségnyújtási módszereket.”⁸¹

⁷⁸ 169348/eln. 35-1944. (II.5.) Az önvédelmi kiképzés térítési díjának fölemeléséről 7. § -HK. 1944. 6. sz. – p. 424-427.

⁷⁹ 134.500/eln.35-1942. sz. körrendelet Az önvédelmi kiképzés újabb szabályozása 1. § -HK. 1942. 10. sz. –p. 239-241.

⁸⁰ 1960. IV. tv. a honvédelemről 72. § TRHGY. 1960. – p. 27-48.

⁸¹ Légoltalmi kiképzés módszertana egységparancsnokok részére. BM LOP, In: *Dr. Pataky Iván: A magyar polgári védelem (légoltalom) története.* -Bp.: BM PVOP, 1996. – p. 64.

Az 1956-os tansegédletek „már átfogták, és a kor tudományos ismereteire alapozva tartalmazták a tömegpusztító fegyverek elleni védekezés igen széles témakörének majdnem teljes anyagát.”⁸² A LOP országos törzsparancsnoksággá alakult. (LOT) 1962-ben a légoltalom a Honvédelmi Minisztériumhoz került, a LOT HM Légoltalom Országos Parancsnoksággá alakult.

A felkészítéseknél a fegyverek bonyolult hatásai elleni védekezés került előtérbe. Vallották, hogy a tanteremből ki kell menni a terepre. 1964-ben az Elnöki Tanács kimondta, hogy a légoltalom helyett *polgári védelem* nevet kell használni. Megkezdődött a névnek megfelelő átalakulás. Az MSZMP PB döntést hozott arról, hogy *4 millió embert* kell három év alatt kiképezni. Ez a volumen meghaladta mind a polgári védelem, mind a segítségére siető MHSZ erőit, és *nyomot hagyott* a kiképzések *minőségén*, és hozzájárult ahhoz, hogy az állampolgárok elviselhetetlen kötelező tehernek érezzék a felkészítéseket.

A polgári védelemi ismereteket a *tanulóknak* az iskolai oktatás keretén belül, *országosan egységesen tanították* a 7-8. osztályban az osztályfőnöki órákba építve.⁸³ A középiskolákban 16 óra alapozó polgári védelmi ismereteket, a főiskolákon, egyetemeken 16 óra polgári védelmi szakismereteket tanítottak. A lakosság polgári védelmi kiképzéséről a Polgári Védelem Országos parancsnoka által kiadott utasítás rendelkezett⁸⁴, melynek értelmében a lakosság felkészítését a munkahelyen és a lakóhelyen is meg kellett szervezni. A lakosságfelkészítés *tartalma* továbbra is a *támadófegyverek használatának következményeként várható veszteségek* megelőzésével kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismeretekre irányult⁸⁵, és mértékében *eltúlzott volt*.

A polgári védelem 1972-re nemzetközi viszonylatban is *elismert szervezetté vált*. A jogi háttérrel a polgári védelem működéséhez többek között az 1974. évi polgári védelemről szóló 2041/1974.(XII. 11.) MT határozat, és a 4/1974. (XII. 11.) HM számú végrehajtási utasítás adták. Nagy hangsúlyt fektettek a propaganda-munkára, gyakorlatokon mutatták meg a lakosoknak a tömegpusztító fegyverek elleni védekezés lehetőségeit. 1977-től megerősödtek a kiképzés anyagi, technikai feltételei is. A megyék tantermeket,

---

⁸² **Dr. Pataky Iván:** A Magyar Légoltalom története –kézirat -Bp.: 1996. – p. 120. o.

⁸³ 6/1964. (II. 21.) Korm.szmú rendelet a pv. kötelezettség szabályozásáról 10. § (1) TRHGY. 1964. – p. 169-172.

⁸⁴ Dr. Kovács István: A polgári védelem országos parancsnoka intézkedéseinek gyűjteménye. -Bp.: BM PVOP, - p. 27-36.

⁸⁵ 21/1970. (HK. 3.) HM utasítás a polgári védelmi kiképzésről. –HK. 1970/3. (VII. 14.)

gyakorló pályákat hoztak létre. A kiképzési tartalom szélesedett, új irányok és elvek jelentek meg.⁸⁶ A lakosság körében megjelennek a külföldi lakosság felkészítő könyvek.⁸⁷

Az enyhülési folyamat ráirányította a figyelmet a polgári védelem *békekatasztrófák* elleni küzdelemben betöltött szerepére. Az igazi erőpróbát a csernobili baleset jelentette, amely kihatásaival gyakorlatilag igénybe vette a teljes magyar polgári védelmi szervezetet. Az MSZMP PB 1987. november 17-i határozata, kimondta a Hátországvédelmi Parancsnokság és a PVOP integrálását.

2.3.4 Lakosság felkészítés a rendszerváltást követően

Az 1990-es esztendő döntő jelentőségű volt a polgári védelem szervezetei számára. Az 1989. november 30-i 3344/1989. sz. Minisztertanácsi határozat értelmében a szervezet 1990. július 1-jével a honvédelmi tárcától átkerült a *Belügyminisztérium* felügyelete alá. Az 1990. előtt meglévő polgári védelmi szervezetek – a gazdasági szféra átalakulása miatt – megszűntek. Jelentősnek mondható „békehangulat” uralkodott az országban, még a polgári védelem és a felkészítések szükségessége is *megkérdőjeleződött*. Meglehetősen identitás-zavaros időszak volt ez a magyar polgári védelemnek. 1993 és 1996 között a polgári védelem és a tűzoltóság integráltan működött.

A délszláv események már mutatták, hogy itt nem csak tűzről, árvízről, üzemi balesetéről szólhatnak a jövő biztonsági kockázatai. ***A magyar polgári védelem 1996. január 1-jétől ismét önállóvá vált.*** Az események ettől az időponttól felgyorsultak. Megjelent a polgári védelemről szóló törvény. „Az 1996-os év előtti események közül ezzel együtt is, több figyelemre méltó feladat-végrehajtás történt, úgymint: a délszláv eseményekkel kapcsolatos lakosságvédelmi feladatok végrehajtása, a polgári védelmi szervezetek új kialakítása, a veszélyhelyzeti felderítés területének fejlesztése, árvíz-veszélyeztetettség helyzetek kezelése, szállítási balesetek kezelése, lakosság felkészítési feladatok végrehajtása, a szélesebb nemzetközi kapcsolatok beindulása.”⁸⁸

---

⁸⁶ Összefoglaló mű a témában: *Madarász Vladimír*: A lakosság magatartási szabályai a különböző veszélyhelyzetekben. -Bp.: BM PVOP, 1975.

⁸⁷ Például: *Dr. Malte Kerber*: Zivilverteidigung. –Berlin: Volkseigener Verlag, 1978., *Altunyin*: A katasztrófák elleni harc. -Bp.: Zrínyi K., 1983.

⁸⁸ *Ambris József*: A polgári védelem helye, szerepe, lehetséges feladatai a különböző válságok kezelése és a katasztrófák következményeinek felszámolása során a NATO-tagság tükrében. -tanulmány -Bp.: MTA, 1999. – p. 22.

A lakosság felkészítésében *új elemek jelennek meg*, mint az általános életvédelemmel, az anyagi javak, az állatállomány védelmével kapcsolatos ismeretek. A felkészítést főleg polgári védelmi szervezetekként, új katasztrófa-kategóriákat meghatározva végezték.⁸⁹

2.3.5 Lakosságfelkészítés a katasztrófavédelem kialakulása után

A polgári védelem történetének újabb nagy állomása volt, amikor 2000. január elsején *összevonták* a polgári védelem és a tűzoltóság országos és megyei szerveit, megalakult a BM OKF, a Fővárosi Polgári Védelmi Igazgatóság és a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok, és az új polgári védelmi kirendeltségek, irodák.⁹⁰ Az összevonás körüli időszakban kevesebb figyelem jutott a lakosságfelkészítéssel kapcsolatos kérdések megoldására. 2001-ben született ugyan egy három éves lakosságfelkészítési koncepció, de jogszabályi háttér, pénzügyi alapok nélkül annak megvalósítása csak részleges volt.

2.4 A lakosságfelkészítés mai helyzetének áttekintése

A lakosságfelkészítés jövőjének vázolásához ismernünk kell a rendszerváltozást követően kialakult, napjainkra is kiható helyzetet.

2.4.1 A lakosságfelkészítés jogszabályi háttere

A lakosságfelkészítés a jogi szabályozás „mostohagyereke”. Áttételesen számtalan jogszabályra mondható, hogy érinti a lakosságfelkészítést, de konkrétan, nevesítve *katasztrófavédelmi felkészítésről* egy jogszabály sem rendelkezik. Kutatásaim során a törvények és az egyéb jogszabályok lakosságfelkészítéssel kapcsolatos részeiről megállapítottam, hogy azok hiányosak, elavultak, nem tartalmaznak olyan fontos elemeket, amelyek nélkülözhetetlenek a lakosságfelkészítés jó működéséhez, mint például a felelősök, felkészítési tartalmak, anyagi források megjelölése. Hiányolom a polgármesterek, a tanulóifjúság, valamint a lakosság szélesebb köre felkészítésének jogi szabályozását.

1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéséről. A törvény kimondja, hogy „Minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a

---

⁸⁹ 1991/1. PVOP parancsnoki intézkedése a kiképzésről. –BM PVOP körlevél 1991.

⁹⁰ Részletesen lásd: az 1999. évi LXXIV. törvényt a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos ipari balesetek elleni védekezéséről. -teljes szöveg –MK. 1999./60. (VII. 5.)

környezetében lévő katasztrófaveszélyt, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben.”⁹¹ Nem szól azonban arról, hogy kik és hogyan, milyen eszközökkel ismertetik meg az állampolgárral a fentieket.

Az 1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemlről. A törvény értelmében „...a polgármester az illetékességi területén irányítja a polgári védelmi feladatok végrehajtását. E jogkörében: [...] A polgármester a polgári védelmi feladatok végrehajtása során szervezi és irányítja a lakosság felkészítését...”⁹² A törvény világosan a polgármesterek hatáskörébe utalja a lakosságfelkészítést. E feladatot jelentősen befolyásolja az a tény, hogy a polgármester polgári védelmi szempontból milyen sorolású településen végzi a lakosságfelkészítést. A települések I., II., III., IV. sorolásúak és nem sorolt települések. ⁹³ 939 azon települések száma, ahol nincs közvetlen veszélyeztető tényező, de itt sem hanyagolható el a felkészítés, pl.: a váratlan időjárási viszonyok-okozta veszélyhelyzetekre való felkészítés. 120 a kiemelten veszélyeztetett települések száma, és a II-es besorolásúaké is igen magas: 891, tehát ezeken a településeken nagy szükség lenne a felkészítésre. Nem rendelkezik a törvény arról, hogy a polgármester hol, hogyan, milyen keretek között és milyen mértékben készüljön fel erre a feladatára.

1996. évi XXXI. törvény a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról. A törvény kimondja, hogy „A magánszemélyeknek meg kell ismerniük és meg kell tartaniuk, illetőleg meg kell tartatniuk a tulajdonukban, használatukban lévő épületek és lakások, járművek, gépek, berendezések, eszközök és anyagok használatára és működtetésére vonatkozó tűzmelegelőzési szabályokat.”⁹⁴ „A magánszemélyeknek meg kell ismerniük a tüzesetek és a műszaki mentést igénylő balesetek, káresetek jelzésével, továbbá a tűz oltásával és a műszaki mentéssel kapcsolatos kötelezettségeiket.”⁹⁵

„A magánszemélyek kötelesek gondoskodni arról, hogy a nevelésük alatt álló személyek a 15.§ (1) bekezdésben foglalt tűzvédelmi ismereteket megszerezzék, és

---

⁹¹ 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről 1.§ (2) bekezdés. –MK. 1999./60. (VII. 5.)

⁹² 1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemlről 10.§ (2) bekezdés a, pontja –MK. 1996./38. (V. 15.)

⁹³ 114/1995.(IX.27.) Kormányrendelet a települések polgári védelmi besorolásának szabályairól és a védelmi követelményekről –MK. 1995/8. (IX. 27.)

⁹⁴ 1996. évi XXXI. törvény a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról 15.§ (1).

⁹⁵ uo.: 16. § -MK. 1996/35. (V. 3.)

tevékenységük során ne okozzanak tüzet vagy közvetlen tűzveszélyt.”⁹⁶ A fent említett kötelességeinek akkor tud megfelelni az állampolgár, ha erre felkészítik. *A kérdés csak az, ki vállalja fel ezt a feladatot, hogyan, miből.* A katasztrófavédelem vagy más, az állam által kijelölt szervek, személyek? A felkészítés milyen szervezeti és intézményi keretek között folyjon? Ezt nem rögzíti a törvény. A felkészítés felelősségét a polgármesterhez köti, de a polgármester szakmailag és módszertanilag nincs felkészülve erre a feladatra, és nem is kötelezi semmi erre a felkészülésre.

2/2001. (I. 17.) Korm. rendelet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről. A rendelet értelmében a településen veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemeket a veszélyes anyag mennyiségétől függően alsó küszöbértékű és felső küszöbértékű üzem kategóriába sorolják. Az alsó küszöbértékű üzem *biztonsági elemzést*, a felső küszöbértékű üzem *biztonsági jelentést* készít, amelyet eljuttat a hatóságnak. A polgármester a biztonsági jelentés kézhezvételétől számított nyolc napon belül a BM OKF területi szervével elkészít egy külső védelmi terv koncepciót, amelyet a biztonsági jelentéssel együtt hirdetményben tesz közzé, vagyis *tájékoztatja* a településen lévő veszélyről és a bekövetkező baleset esetén a teendőkről a *lakosságot*. „A külső védelmi terv koncepciója tartalmazza a lakosság védelme érdekében alkalmazandó védelmi módszerek és intézkedések elgondolását.”⁹⁷ *E tevékenységi körnek ki kell térnie a lakosság tájékoztatására is.* Az elgondolás formáját, tartalmát azonban nem határozza meg a jogszabály, sem a tájékoztatás módját, eszközeit sem. E hiány áthidalására a BM OKF módszertani útmutatót készített. A tájékoztatás azonban *nem egyenlő* a lakosságfelkészítéssel, annak csak egy formája, és a felkészítési kötelezőség sincs megjelölve.

165/2003. (X. 18.) Korm. rendelet a nukleáris és radiológiai veszélyhelyzet esetén végzett lakossági tájékoztatás rendjéről. A kormányrendelet kimondja, hogy a lakosság hiteles és időben történő tájékoztatása érdekében Lakossági Tájékoztatási Tervet kell készíteni országos, ágazati, megyei szinten egyaránt, és ezt ismertetni kell a lakossággal.

„A Lakossági Tájékoztatási Terv a lakosság érdekében készül, és tartalmazza azokat a rendelkezésre álló tájékoztatási elveket, módszereket, eszközöket, amelyek alapján a tájékoztatás eredményesen megvalósítható. Célja a megelőzés időszakában a lakosság

---

⁹⁶ 1996. évi XXXI. törvény a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról 17. § -MK. 1996/35. (V. 3.)

⁹⁷ 2/2001. (I. 17.) Korm.rendelet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről 16. § (2) bekezdés –MK. 2001/6. (I. 17.)

bizalmának megszerzése és építése, a hatékony információcsere megalapozása, veszélyhelyzetben a lakosság egészségének megóvása.”⁹⁸ A Tervnek tartalmaznia kell a radioaktivitás alapismereteit, annak az emberre és környezetre gyakorolt hatását, a különböző típusú nukleáris és radiológiai veszélyhelyzeteket, illetve azok következményeit, a lakosság védelme érdekében tervezett óvintézkedéseket, a lakosság feladatait veszélyhelyzet esetén. Itt sem teljes a végrehajtás módjára, felelőseire, költségére vonatkozó utalás.

13/1998. (III. 6.) BM rendelet a polgári védelmi felkészítés követelményeiről. A rendelet tartalmazza a kötelezettség alapján létrehozott polgári védelmi szervezetek felkészítését, a polgári védelmi kiképzés követelményeit, a polgári védelmi gyakorlat szervezésének ismérveit, a lakosság és a polgári szervek dolgozóinak polgári védelmi felkészítését, a polgári védelmi alapképzés során elsajátítandó ismereteket, a polgári védelmi szakkiképzés ismereteit, *a lakosság felkészítésének követelményeit.* A lakosság szélesebb körének felkészítésére vonatkozóan azonban csak egy rövid tartalmi meghatározás van a mellékletben, de módszer, eszköz, felelősök, szervezeti forma nincsenek meghatározva. Nem tér ki a jogszabály a célcsoportokra, a polgármesterek, a tanulók felkészítésére, a felelősök kérdésére, az anyagi fedezet tervezésére.

A jogi háttérrel tekintve a katasztrófavédelmi felkészítés fogalma, célja, tartalma, módszerei, eszközei, anyagi vonatkozásai, felelősei stb. nem kellően szabályozottak, szükség van egy új jogszabály megteremtésére. Mivel a közeljövőben nem látok reményt egy új, kimondottan a lakosság szélesebb körének felkészítésre vonatkozó, minden lényegi elemre kiterő rendelet megalkotására, ezért javaslom a 13/1998. (III. 6.) a polgári védelmi felkészítés követelményeiről szóló BM rendelet, az új kihívásoknak megfelelő módosítását a 4. sz. melléklet szerint. A módosítás lényege, hogy meghatározza a felkészítési célcsoportokat, a felelősöket, a felkészítés gyakoriságát, időtartamát. Kötelezi a polgármestereket a katasztrófavédelmi feladatokra való szervezett és egységes felkészülésre, megjelöli a tanulók felkészítésének kereteit, módját, tartalmát, idejét, költségtervezését.

---

⁹⁸ 165/2003.(X. 18.) Kormányrendelet a nukleáris és radiológiai veszélyhelyzet esetén végzett lakossági tájékoztatás rendjéről (1. számú melléklet a korm. rendelethez 1. pontja)

2.4.2 A lakosságfelkészítés mai gyakorlata

Egy új lakosságfelkészítési koncepció kialakításához szükség van arra, hogy meghatározzam a lakosságfelkészítés rendszerváltás után kialakult, *napjainkra is kiható* helyzetét, gyakorlatát. Elemezve a helyzetet, a következőket állapítom meg:

- Nincs egységes, mindenkire egyaránt vonatkozó és alkalmazható katasztrófavédelmi lakosságfelkészítési koncepció, felkészítési rendszer, hiányoznak a központi irányelvek és az anyagi eszközök a felkészítéshez és a helyi ismeretterjesztő anyagok készítéséhez.
- Nincs kellően összehangolva a különböző tárcák, szervezetek lakosságfelkészítési tevékenysége.
- Azok a civil szervezetek, amelyek a felkészítésben nagy szerepet játszhatnának, nem kapnak erre a munkára elegendő anyagi támogatást (pl.: MPVVSZ), maguk sincsenek szakmailag és módszertanilag kellően felkészülve.
- Nincs meghatározva a lakosságfelkészítés új célja, rendszere, tartalma, eszközei.
- Más ágazatok lakosságfelkészítési rendszere nem igazodik a katasztrófavédelem rendszeréhez és egymáshoz sem.
- A lakosságfelkészítést az érintett minisztériumokhoz tartozó területi és helyi szervek végzik, kevés kivételtől eltekintve ad hoc-jelleggel, de tevékenységük nincs összehangolva, mert nincs központi felkészítési szervezet.
- A preventív felkészítés többnyire csak a különösen veszélyeztetett területeken működik.
- A BM OKF, valamint területi és helyi szervei felkészítési munkájához hiányzik a jogszabályi háttér, a felkészítésre kevés a módszertanilag is felkészített főfoglalkozású szakembergárda, és az anyagi keret is szűkös. Hiányzik a régi rendszerben jól bevált kiképzőtiszti rendszer.
- A felkészítéssel, a propagandamunka végrehajtásával foglalkozó személyek a legtöbb országos hatáskörű szervnél sincsenek módszertanilag kellően felkészítve az ellátandó feladatra, nem önálló hatáskörben, hanem csak csatolt feladatként végzik a felkészítést, így nem sok idejük jut rá.
- A felkészítésre fordítható pénzügyi központi keret nincs „címkézve”. Kevés, nem lehet tervezni, ezért csak a legfontosabb területeket fedi le.

- A polgármesterek sok helyen nem végeztetik el a lakosság veszélyhelyzeti felkészítését, erre ők maguk sincsenek felkészítve, nincs erre kötelezőség. Gyakran nem a szándék, hanem a pénz és a szakértelem hiányzik hozzá. Elmulasztása nincs szankcionálva.
- Az üzemekben csak elvétve van katasztrófavédelmi felkészítés, az is zömében a „veszélyeztetők” és nem a „veszélyeztetettek” körére irányul.
- Míg a veszélyeztetők készülnek a veszélyek kezelésére, a veszélyeztetett intézmények nem rendelkeznek prevenció programmal.
- Bár a katasztrófa elleni védekezés és a polgári védelem ágazati feladatairól szóló 37/2001. (X. 12.) OM rendelet 3. § 2. h pontja kimondja, hogy a tanulókat és a pedagógusokat fel kell készíteni a veszélyhelyzetekre, ez csak kevés intézményben történik meg, mert a katasztrófavédelem 2004-ig nem szerepelt a Nemzeti Alaptantervben. Jelenleg is csak nagyon kevés az az ismeretanyag, ami a katasztrófavédelemmel foglalkozik.
- A katasztrófavédelmi ifjúsági versenyrendszer jó felkészítési alap, mivel azonban „csak” 6-8000 tanuló vesz részt a felmenő rendszerű vetélkedésben, nem kielégítő módszer az össz-tanulóifjúság felkészítésére.
- A pedagógusok nincsenek felkészítve a katasztrófavédelmi ismeretek közvetítésére, a veszélyhelyzeti felkészítés nem szerepel a *pedagógus-alapképzésben*. Nincs kiépítve a pedagógus katasztrófavédelmi-mentori rendszer.
- Kevés a korszerű, közérthető ismeretterjesztő könyv, szóróanyag, CD, videoanyag, kevés a felkészítést célzó pályázat.
- A felkészítés tartalmában hiányzik néhány, az új kihívásoknak megfelelő téma, mint pl.: a terrorizmus, blokád, migráció, hőségriadó stb.
- A végrehajtás során a régi módszerek vannak túlnyomó többségben, kevés az új módszer.
- Pozitívként elmondható, hogy a BM OKF a lakosságfelkészítés területén jelentős lépéseket tesz: megkezdődtek a jogszabály-módosítások, beindult a mentori hálózat, a Seveso II. kapcsán megindult a lakosság tájékoztatása, tudományos kutatások kezdődtek, a veszélyes körzetekben kiépültek a lakosságtájékoztató rendszerek, párbeszéd folyik e témában a környező országokkal, a megyei igazgatóságok új megoldásokat keresnek a felkészítésre.
- A katasztrófavédelem hivatásos szervei mellett aktívan tevékenykedik az önkéntességen alapuló Magyar Polgári Védelmi Szövetség, a Magyar

Tűzoltósövetség, a Magyar Vöröskereszt, a Magyar Polgárőr Szövetség, akik részt vesznek a lakosságfelkészítési folyamatban is.

A fent vázolt pozitívumok és negatívumok korántsem teljesek, de érzékeltetik a helyzetet és a helyzetből adódóan a változtatás időszerűségét és szükségességét.

2.5 Következtetések

Az Európai Unió lakosságfelkészítése vonatkozásában megállapítottam, hogy az EU-ban fontos elvárás a lakosság felkészítése a veszélyhelyzetekre, de nincsenek a keretek, irányok meghatározva, nincs a lakosságfelkészítésre semmilyen konkrét EU-s szabályzó. Nincsenek ajánlások, módszertani anyagok. Az eurointegrációs folyamat részeként a katasztrófavédelem (és ezen belül is a lakosságfelkészítés) területén is alapvető érdekünk az Európai Unió országaiban folytatott lakosságfelkészítési gyakorlathoz való közelítés, ami egyik területen sem jelentheti azonban a nemzeti sajátosságaink mellőzését.

A nemzetközi kitekintésben általam vizsgált országok lakosságfelkészítését elemezve megállapítottam, hogy a lakosság felkészítése tájékoztató jelleggel, a tömegkommunikációs eszközök segítségével folyik, a központi, állami szerveken kívül a civil szervezetek jelentős részt vállalnak a lakosságfelkészítésben. A felkészítés mélységét tekintve modul-rendszerben történnek. Kiemelem, hogy *nem tekintik egységes tömegnek* a lakosságot. Követendőnek tartom a svéd és a szlovák modellt, ahol a tanulóifjúság képzése - a Nemzeti Tantervben „szentesítve”- az iskolákban folyik. Jó felkészítési módszernek tartom a svéd mintájú speciális célú lakosságfelkészítő kampányokat. Az osztrák modelltől adaptálhatónak tartom a Biztonsági Információs Központok felállítását és üzemeltetését. Elmondható, hogy a lakosságfelkészítés mindenhol fontos, alapvető kérdése a honvédelemnek, az ország *komplexen értelmezett biztonságának*, ami számunkra is követendő.

A lakosságfelkészítés történetét vizsgálva megállapítottam, hogy a témát magas szinten, törvényekkel szabályozták, megjelölték a koordináló, irányító szervezetet, *pénzügyi alapot teremtettek rá*, amelyet követendőnek tartok. *Három szinten folyt* a felkészítés: a központi szervek, a középszintű szervek és a helyi szervek szintjén határozták meg a feladatokat, kiképzéseket és gyakorlatokat szerveztek mind munkahelyi, mind lakóhelyi szinteken. A települések vezetőinek *kötelező* felkészítésen kellett részt venniük.

A lakosságfelkészítés tartalmát tekintve a világháború előtt és alatt a háborús felkészülésre irányult. A hidegháború korszakában elsősorban az atomtámadás elleni védelemre és a követendő magatartási szabályokra készítették fel a lakosságot, a rendszerváltás után elsősorban a természeti csapásokra és a civilizációs eredetű veszélyekre összpontosítottak. A felkészítés tartalmát, módszereit, eszközeit *központiilag határozták meg* az egész országban, ami szintén követendő. A lakosságot mindvégig felnőtt lakosokra és tanuló ifjúságra *csoportosították*, és mindkét pólus különböző felkészítést kapott. A *tanulók* az ismereteket az iskolai oktatásban a tanórákon az egyes tananyaghoz kötötten és a diákszervezetekben sajátíthatták el, amire ma is szükség lenne. A felkészítésükre *központi* programot, tematikát, eszközrendszert alakítottak ki. A 70-80-as évek felkészítési programját túlzottnak tartom, a rendszerváltást követő teljes „visszavonulás” viszont szintén *nem járható út*.

Hazai lakosságfelkészítés jelenét elemezve elmondható, nincs országosan összehangolva a különböző lakosságfelkészítéssel foglalkozó szervek tevékenysége, hiányoznak az egységes központi elvek, szabályzók. A felkészítés tartalmában, módszereiben csak részben felel meg az új kihívásoknak, nem egységes, ezért megújításra szorul. Nincsenek központiilag meghatározva a keretei, módszerei, eszközei, a célcsoportok, ezért meg kell fogalmazni a felkészítés célját, célcsoportját, rendszerét, követelményeit, tartalmát. Jogszabályi háttere hiányos, anyagi fedezete nem szabályozott. A felkészítési munkára a felelősök, többek között a polgármesterek sincsenek kellően felkészülve, és erre nem is kötelezi őket semmi. A tanulóifjúság felkészítése nem megoldott, nincsenek a pedagógusok sem felkészítve e feladatra, a pedagógus-alapképzésben nyoma sincs a katasztrófavédelmi ismereteknek, nincs katasztrófavédelmi tanári szak. A felkészítők felkészítése a lakosságfelkészítés gyakorlatára hiányos.

Igazoltnak tartom dr. Berta Krisztina gondolatait, miszerint „... **a lakosság felkészítése, tájékoztatása szerves és elengedhetetlenül fontos része az ország komplexen értelmezett biztonságának.**”⁹⁹, ezért ennek megfelelően kell kialakítanunk a tartalmát, módszereit, eszközeit.

---

⁹⁹ *Dr. Berta Krisztina*: Katasztrófavédelmünk és az Európai uniós csatlakozás. in: Katasztrófavédelem, 2003. március, XLV. évfolyam 3. sz. – p. 4-5.

3 A HAZAI LAKOSSÁGFELKÉSZÍTÉSI RENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE. JAVASLAT A FELKÉSZÍTÉS ÚJ FAJTÁIRA, RENDSZERÉRE, TARTALMÁRA, CÉLCSOPORTJÁIRA, MÓDSZEREIRE

A korábban leírtakból kitűnik, hogy a lakosságfelkészítés átalakítása szükség- és időszerű. Mindenképpen át kell gondolni, hogy a hatékonyság érdekében milyen mértékű és irányú legyen a változtatás, mik legyenek a prioritások, és melyek az ennek megfelelő feladatok. *Első lépésként* meg kell határozni az új rendszert, a felkészítési fajtákat, a tartalmakat, módszereket, eszközöket. Elemezve a lakosságfelkészítés nemzetközi tapasztalatait, a jelenlegi gyakorlat bevált formáit, a katasztrófavédelmi lakosságfelkészítést három szakaszban javaslom folytatni: a megelőzés, a veszélyhelyzet-kezelés és a helyreállítás időszakában.¹⁰⁰

3.1 Javaslat a lakosságfelkészítés új fajtáira

Megelőző időszaki felkészítés. Amikor a felkészítő tevékenységet a veszélyhelyzetet megelőző időszakban végezzük. Itt nem csak arról van szó, hogy a lakosságot a kialakult veszélyhelyzet esetén betartandó cselekvési mechanizmusokra készítjük fel. Ezen túlmenően segítséget kell nyújtanunk önvédelmi készségének kialakításához is, valamint tudatosítanunk kell, hogy milyen módon kerülheti el azt, hogy önmaga okozzon veszélyhelyzeteket. „... ez összetett módon átfogja a veszélyhelyzetekkel, a következményekkel, a professzionális szervezetek védelmi intézkedésével, a segélykéréssel, az önvédelem lehetőségeivel, az elérhető biztonsággal, valamint a vonatkozó egyéb tudnivalókkal kapcsolatos tájékoztatást,...”¹⁰¹

A megelőző időszaki felkészítési kommunikáció *javasolt tartalma*: a katasztrófák fajtái, a település veszélyei, megelőzési feladatok a településen, a katasztrófavédelem

---

¹⁰⁰ **Tóth Rudolf:** A Magyar Polgári Védelem fejlesztésének szükségessége, lehetséges iránya, a NATO tagság, a Magyar Honvédség korszerűsítése és hazai katasztrófavédelmi rendszer helyzetének tükrében c. doktori értekezése (-Bp.: ZMNE, 2000.) 75. oldalán a szerző a katasztrófák elleni védekezés alapvető területeinek a megelőzést, felkészülést, beavatkozást, helyreállítást tartja. Ezekkel a fázisokkal egyetértek, de a felkészülést nem önálló tényezőként, hanem a megelőzés részének, de a három fázist egyaránt átfogó folyamatként értelmezem. Lásd még: **Padányi József:** Érvek és vélemények a katonai erő alkalmazásáról, békeidőben bekövetkezett katasztrófák következményeinek megelőzésében és felszámolásában c. tanulmányát –Bp.: ZMNE KV 439; - p. 5.

¹⁰¹ **Dr. Bukovics István:** A klímaváltozás lehetséges hatásai és a lakosságot érintő katasztrófavédelem. In: „Agro-21” Füzetek, -Bp.: 2004. 36. sz. – p. 26.

jogszabályi háttere, rendszere, jelentősége, az állampolgár kötelessége a megelőzés, a veszélyhelyzet-kezelés, a helyreállítás időszakában, a riasztás jeleinek, a tájékoztatás módjainak ismerete, a komplex védelem lehetséges módjai, feladatai, a veszélyhelyzet-kezelés feladatai, eszközei az adott településen, a helyreállítás feladatai, módjai a településen, specialitások, aktualitások, segítő szervezetek, helyes magatartási szabályok.

Veszélyhelyzeti felkészítés. Amikor a felkészítést a fenyegető, vagy már bekövetkezett veszély hatása alatt végezzük. Amennyiben a preventív katasztrófavédelmi felkészítő rendszer jól működik, akkor a kialakult veszélyhelyzetben a felkészítés megvalósítása jóval egyszerűbb. Általában *tájékoztatás* formájában történik. Hiányoznak, ezért ki kell alakítani a különböző veszélyhelyzetekre és katasztrófákra alkalmazandó központi tájékoztatási irányelveket, amelyet bekövetkezett veszélyhelyzet esetén az adott terület katasztrófavédelmi szakemberei a védelmi bizottságokkal együttműködve aktualizálnak, és a kialakult veszélyhelyzet specifikumainak megfelelő tájékoztató anyagot és módszert dolgoznának ki a lakosság különböző csoportjainak gyors, hatékony tájékoztatására és a felkészítésre.

A helyreállítási időszaki felkészítés. A katasztrófa elhárítását, a veszély elmúlását *követő* időszakban végezzük. A lakosság, akiknek a megszokott életét részben, vagy teljesen felborítja a bekövetkezett esemény, rendkívüli módon kiszolgáltatott. A beregi helyreállítási munkák tapasztalatai is bizonyítják, hogy az élet „újjászervezése” gyors és pontos információáramlást, egységes ügykezelést, összehangolt tevékenységet igényel, és ezen túlmenően azt, hogy a lakosság fel legyen arra készítve mit, hogyan kell tennie annak érdekében, hogy minél hamarabb és minél kisebb veszteségekkel történjen meg a helyreállítás és az újjáépítés, ismernie kell a veszteségeket, a nélkülözések várható időintervallumát, a folyamatok visszafordíthatóságának, illetve visszafordíthatatlanságának mértékét.

3.2 Javaslat a felkészítés új rendszerére

A felkészítési rendszert célszerű a katasztrófavédelmi tevékenységi rendszer szintjeinek megfelelően kialakítani. Az új rendszert a katasztrófavédelem jelenlegi irányítási rendszeréhez javasolom igazítani, amelyben a katasztrófavédelem irányítási rendszere felépítésének megfelelően annak *minden szintjén* (országos, megyei, helyi) működne egy lakosságfelkészítő bizottság vagy munkacsoport, amely koordinálná és irányítaná a felkészítési folyamatot, meghatározná az elveket, módszereket stb. **(5. sz. melléklet)**

A KKB szintű felkészítési rendszert pedig „leképezne” minden országos hatáskörű szerv felkészítési rendszere, amelyet minden szerv a saját profiljának megfelelően töltene meg szakmaspecifikus tartalommal, és hajtana végre. Célszerűnek tartom a katasztrófavédelmi felkészítés szempontjából egyik legfontosabb országos hatáskörű szerv, a *BM OKF* felkészítési rendszere megtervezését is, amelyet az alábbiakban ismertetek:

Az általam vizsgált hazai és külföldi felkészítési rendszerek között vannak a hivatásos szervek állománya által végzett felkészítések, és vannak az ún. „vegyes” típusú felkészítések, amikor a hivatásos szervek mellett mások is részt vesznek a lakosság felkészítésében. Az Európai Unió országaiban inkább ezzel a vegyes típusú rendszerrel találkozunk. Ma már nálunk is megtalálhatók a nyomai az önkéntességnek, ezért javaslom ezt az önkéntességet kiaknázva a *BM OKF* felkészítési rendszerében a „vegyes” típusú felkészítői rendszert kialakítani, amely a jövő lakosságfelkészítésének lényege lehet:

Javaslatom szerint a lakosságfelkészítő tevékenységet a *BM OKF* bázisán a **Lakosságfelkészítési Koordinációs Munkabizottság** koordinálja. Megyei, fővárosi szinten a megyei, fővárosi **lakosságfelkészítő mentorok**¹⁰² végzik a koordinációt. (Kidolgoztam a mentorok továbbképzési, felkészítési rendszerét is, ahol az aktualitások mellett megismerkednek egymás tevékenységével, valamint az új módszertani ismeretekkel is.)

Helyi szinten e rendszerben a lakosságfelkészítő munkát továbbra is elsősorban a **polgári védelmi kirendeltségek, irodák vezetői** szervezik. A rendszer itt válik „vegyessé”, mert munkájukba bekapcsolódnának az **önkéntes felkészítők konzulensei** is és maguk az **önkéntes felkészítők** is. Itt azokról az állampolgárokról beszélhetünk, akik a településen közismertek, érdeklődést mutatnak a katasztrófavédelem iránt, és készek tanulni, energiát fektetni az ismeretek megszerzésébe, a felkészülésbe.¹⁰³ A lakosságfelkészítő tevékenységbe az önkéntes felkészítőkön kívül bekapcsolódnak az ún. **katasztrófavédelmi referensek** is. Ezek a referensek az önkormányzatoknál konkrétan a katasztrófavédelmi munka céljára foglalkoztatott dolgozók. Sajnos ezek száma ma még Magyarországon nagyon csekély, hiszen csak a legvesélyeztetettebb települések önkormányzatok tudnak erre valakit önálló

---

¹⁰² A fogalmat és a funkciót a javaslatomra vezették be a *BM OKF* 2001. évi lakosságfelkészítési koncepciójában, kísérleti jelleggel már mind a 19 megyében és a fővárosban is van egy-egy mentor.

¹⁰³ Számukra modulrendszerű felkészítő anyagot állítottam össze. A felkészülési ismeretanyag három modulba van csoportosítva. Mindhárom modulba bekerültek az alapismeretek, a szakismeretek és a vezetői ismeretek is, természetesen koncentrikusan bővítve, mélyítve. Minden önkéntes a katasztrófavédelmi tevékenységben vállalt szerepének megfelelő modult végezné el. Az így megszerzett tudás ismeretében ezek az önkéntesek veszélyhelyzetben a polgármesterek kiváló segítői lehetnek. Megelőző időszakban pedig maguk is végezhetnek a szűkebb közösségükben lakosságfelkészítő munkát.

munkakörben alkalmazni. Van azonban arra is példa, hogy egy kevésbé veszélyeztetett település alkalmaz ilyen referenst, aki a lakosságfelkészítésben is részt vesz. Az önkéntes felkészítők és az önkormányzati katasztrófavédelmi referensek mellett az általam javasolt rendszerben a lakosságfelkészítési munkába bekapcsolódnak az önkormányzati fenntartású intézmények *katasztrófavédelmi tanácsadói*. Ezek a tanácsadók az önkormányzati fenntartású intézménynél dolgozó, de katasztrófavédelmi feladatokkal is megbízott dolgozók lennének, akik korábban legtöbbször tűzvédelmi felelősként dolgoztak, jelenleg átvették a munkavédelmi és katasztrófavédelmi feladatokat is. Az alapvető ismeretekre a polgári védelmi kirendeltségek és irodák dolgozói készítik fel őket, de jó perspektívát jelenthet a későbbiekben még részletesen bemutatott akkreditált pedagógus-továbbképzés rendszere és a *távoktatás* is, valamint a Magyar Polgári Védelmi Szövetség. Jelenleg is végzik e munkát a már említett modulrendszerben, amelyhez szerzőtársaimmal kidolgoztuk az „A” modul témaköreit és feladatait.¹⁰⁴ Az így kialakított rendszer megteremténé a hatékony, gyors, a lakosság nagy részére kiterjedő felkészítés alapjait. (6. sz. melléklet).

3.3 A lakosságfelkészítés tartalmát meghatározó tényezők, javasolt felkészítési tartalmak

A lakosságfelkészítés tartalmát sok tényező befolyásolja. A legfontosabbak a veszélyeztető tényezők, a veszélyeztetettség mértéke, a felkészítési célcsoportok, a mentőerők beavatkozását igénylő helyzetek alakulása, azok elemzése után levont következtetések a településre, a katasztrófák által kiváltott pszichológiai helyzetek és az ezeknek megfelelő válaszmechanizmusok.

3.3.1 A lakosságfelkészítés tartalmát befolyásoló tényezők

Ha a lakosságfelkészítés új rendszere kialakul, ki kell térnünk arra, hogy a rendszer mire készítsen fel, mi legyen a felkészítés tartalma és ehhez meg kell vizsgálni a tartalmat befolyásoló tényezőket:

A terület veszélyeztetettsége

A lakosságfelkészítés tartalmát a terület kockázatának mértéke is befolyásolja, melyre korábban jól „...alkalmazták a jól ismert kockázatképletet: $K = p \times v$, ahol a K: a kockázat

---

¹⁰⁴ *Szilvási-Zsiga-Veresné*: Oktatási egység az önkéntes lakosságfelkészítők és polgármester-segítők számára. – Bp.: MPVSZ, 2004.

mértéke, p: a kár bekövetkeztének várható valószínűsége, v: a kár nagysága.”¹⁰⁵ Jól hasznosítható e témában Üveges László tanulmánya.¹⁰⁶ A legalapvetőbb kockázat a katasztrófa-veszélyeztetettség, amellyel már az I. fejezetben részletesen foglalkoztam. A lakosságfelkészítés szempontjából az elmúlt évek eseményeit elemezve és hazánk katasztrófa-veszélyeztetettsége alapján a felkészítési tematika összeállításához **az alábbi veszélyhelyzeteket** javaslom figyelembe venni:

- árvíz, belvíz, rendkívüli időjárási körülmények, úgymint a nagymennyiségű csapadék,
- szélvihar, aszály, földrengés, földcsuszamlás, levegőszennyezés;
- veszélyes anyagok előállítása, felhasználása, tárolása, veszélyes anyagok szállítása közúton, vasúton, vízi és légi úton, veszélyes hulladékok hatásai;
- robbanás üzemi környezetben, lakókörnyezetben, tüzeset, - ha az a lakosságot vagy az anyagi javakat tömeges mértékben veszélyezteti -;
- energetikai közüzemi rendszerek zavarai, leállása;
- jellemzően visszatérő tömegmozgások, torlódások;
- nukleáris veszélyek;
- terrorizmus;
- járványok, növénypusztulás, vízszennyezés, egyéb váratlan események.

A katasztrófák **csoportosítását** eddig a törvényi és jogszabályi utalások alapján, eredetük és jellegük, helyük és kiterjedésük, hatáserősség és intenzitás, tér- és időkoordináták és időparaméterek szerint végeztük.¹⁰⁷ Nem készült, ezért elkészítettem a katasztrófacsoportosítást *a lakosságfelkészítés szempontjából*, hiszen a lakosságfelkészítés tartalmának meghatározásakor e csoportosítást figyelembe kell vennünk. Eszerint vannak körülhatárolt területet, néhány embert vagy nagy területet, tömegeket érintő katasztrófák. Vannak olyanok, amelyek a lakosságot inkább pszichikailag, valamint olyanok, amelyek a lakosságot közvetlen fizikailag érintik jobban, és vannak, amelyek a kettő határterületén helyezkednek el. Vannak, amelyek előre jelezhetőek, ezért konkrétan lehet rájuk készülni már a prevenció szakaszban is, és vannak, amelyek nem jelezhetőek előre, ezért ezekre csak

---

¹⁰⁵ **Bukovics István-Csizsár Tamás:** A „kockázattársadalom” paradigmájának vizsgálata Magyarországon. in: Új Honvédségi Szemle, 2004., LVIII. évfolyam – p. 8-13.

¹⁰⁶ **Üveges László:** A katasztrófa-veszélyeztetettség felmérésének néhány aktuális kérdése. in: Ambris József: Doktoranduszok a tudomány szolgálatában –Bp.: BM OKF, 2001. – p. 108-136. –ISBN: 963-92-08-14-0

¹⁰⁷ Az eddigi katasztrófacsoportosítások gyűjteménye megtalálható a BM OKF-en, a Veszélyhelyzet-Kezelési Központban.

általánosságban lehet felkészülni. Mindezek meghatározzák a felkészítés tervezését, szervezését, végrehajtását. (3. sz. ábra)

3. ábra

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

A felkészítendő célcsoportok

Mint láttuk, a felkészítés rendszerét befolyásolják a felkészítési célcsoportok, de legalább ennyire befolyásolják a tartalmát is, ezért meg kell határozni a lakosságfelkészítés *célcsoportjait*.¹⁰⁸

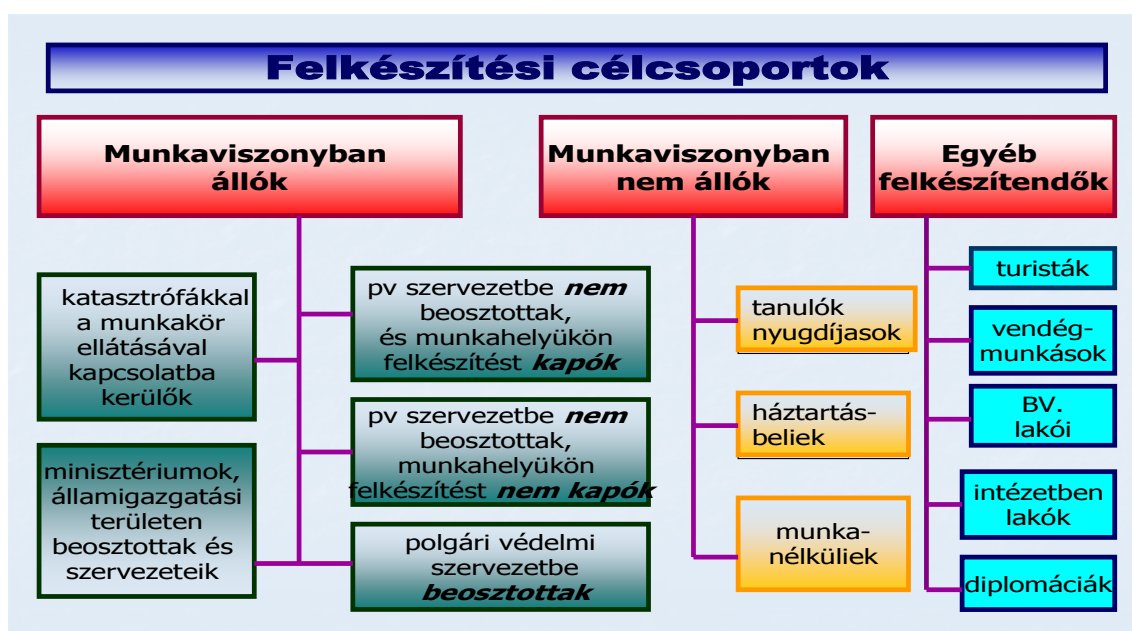
Mivel a veszélyhelyzet-kezelésben a különböző célcsoportoknak más-más szerepük van, ezért *más tartalmú felkészítést kell kapniuk*. A célcsoportokról vitatkozik a szakma, hiszen a katasztrófákkal a hivatásuk gyakorlása során, munkakörük ellátásával kapcsolatba kerülők felkészítését többen nem sorolják a lakosságfelkészítési kategóriába, hanem a szakmai felkészítéshez helyezik. Elemezve ezeknek a célcsoportoknak az alapképzését (jegyzők, lelkészek, bírók, ügyészek, egészségügyi dolgozók stb.), nem szerepelnek kellő súllyal a katasztrófavédelmi ismeretek, ezért én a lakosságfelkészítésben őket is a célcsoportokba sorolom.

¹⁰⁸ A „*célcsoport*” a lakosság azon része, akiket azonos tematikával, azonos módon és azonos eszközökkel, és egy településen belül azonos tartalommal kell felkészítenünk a veszélyekre, és az azokkal kapcsolatos teendőikre. -szerző

Mivel eddig célcsoport-elemzés nem készült, ezt elvégeztem. A felkészítési szükségességeket elemezve - bár ezek gyakran ugyanazon állampolgárokat jelentik -, célszerűnek látom *a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepük* és a *katasztrófák által való érintettségük* szerint meghatározni a célcsoportokat.

a, A társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepüket tekintve három nagy célcsoportot, és azon belül további alcsoportokat nevezek meg, akiknek a felkészítését más-más formában és tartalommal kell végezni: (4. sz. ábra)

4. ábra

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

A munkaviszonyban állók csoportjába a következő állampolgárokat sorolom:

- a pv szervezetekbe beosztottak;
- a pv szervezetbe nem beosztottak, de a munkahelyükön felkészítést kapók;
- a pv szervezetekbe nem beosztottak, és a munkahelyükön felkészítést *nem* kapók;
- munkakörük ellátása során a katasztrófákkal kapcsolatba kerülők;
- minisztériumok, államigazgatási feladatok területén dolgozó beosztottak és azok szervezetei.

A munkaviszonyban nem állók csoportjába a következő állampolgárokat sorolom:

- tanulóifjúság;
- nyugdíjasok, háztartásbeliek;
- a munkájukat elveszített állampolgárok.

Az egyéb kategória csoportjába a következő állampolgárokat sorolom:

- turisták;
- vendégmunkások;
- külföldi képviseltek dolgozói;
- büntetés-végrehajtás lakói;
- intézményekben ápolt fogyatékosok, betegek, árvák stb.

b, A katasztrófák által való érintettségük vagy feladatuk szerint a következő célcsoportokat nevezem meg:

- minisztériumok, rendvédelmi szervek vezetői, beosztott állománya országos hatáskörű szervek irányítói, munkatársai;
- a védelmi igazgatás területi és helyi vezetői, az önkormányzatok vezetői (polgármesterek, jegyzők), és további csoportok, akik hivatásuk gyakorlása során találkoznak a katasztrófákkal;
- az önkéntes, karitatív és civil szervezetek vezetői, tagjai;
- a polgári védelmi szervezetek vezetői és beosztott állománya;
- valamint **a lakosság szélesebb köre**, akiket a katasztrófák veszélyeztetnek, de más formában nem kapnak felkészítést, mert az előző csoportok egyikébe sem tartoznak bele. A lakosság szélesebb köre természetesen sok szempont (életkor, végzettség, érdeklődési kör, egészségi állapot, érdeklődési kör stb.) szerint polarizálódik és a felkészítés ennek megfelelően változik.

A célcsoportok döntően befolyásolják a felkészítés tartalmát, módját, helyét, idejét. Az értekezés keretei nem elegendőek arra, hogy minden célcsoportra tartalmakat jelöljek meg, ezért csak a legfontosabbakra javaslok tartalmakat.

A mentőerők beavatkozását igénylő veszélyhelyzetek tapasztalatai

A mentőerők beavatkozását igénylő helyzetek elemzése minden településen fontos, mert ezek tapasztalatai megkönnyítik a kockázatanalízist, de a védekezést is. A tapasztalatok alapján kell meghatározni a település *felkészítés-politikáját*, hiszen nyilvánvalóan azok a veszélyhelyzetek kapnak a felkészítésben prioritást, amelyek gyakrabban előfordulnak a településen. Országosan elemeztem ezeket az adatokat, és megállapítottam, hogy ebben az évtizedben a *műszaki mentések* és a *tűzesetek száma növekedett*, és időarányosan nézve prognosztizálhatóan növekedés várható az évtized végére. Ezt az elemzést megyei és helyi szinteken is el kell végezni.

Időarányosan vizsgálva emelkedett az elemi csapások, viharok száma. Az olajszennyezéses esetek és robbanások alakulása is növekvő. A veszélyes anyag okozta nagy veszélyességű helyzetek száma a duplájára nőtt. A beavatkozások helyét vizsgálva külön figyelmet igényelnek az egészségügyi és oktatási intézmények, valamint az ipari létesítmények, ahol háromszorosára nőtt a beavatkozást igénylő veszélyhelyzetek száma! A tűzesetek közül az avartüzek száma kiemelten emelkedik. *Ijesztően emelkedett az oktatási intézményekben a tűzesetek és a műszaki mentések száma! (7. sz. melléklet)*

Az elemzés sok szempontból folytatható lenne, például az okok, a lefolyás, az anyagi kár, a halálesetek száma stb., de ez meghaladná az értekezés kereteit. A fenti jelenségek azonban nem hagyhatók figyelmen kívül a felkészítés tartalmának meghatározásánál, hiszen a felkészítés irányát módszerét, ezek tükrében kell kialakítani, ezért ezt minden településen célszerű elvégezni.

Pszichológiai hatásmechanizmusok a katasztrófák során, javasolt pánik-elkerülési mechanizmusok

A lakosságfelkészítésnek ki kell terjednie több területre úgy, mint a fizikai, szakmai, szellemi felkészítésre, mégis kiemelten fontosnak tartom a pszichikai felkészítést, ugyanis a felkészítés tartalmát befolyásolják a katasztrófák által kiváltott *pszichikai hatásmechanizmusok* is. Ezeket vizsgálva a lakosságfelkészítés szempontjából elemeznünk kellene a fogalmakat, mint biztonságérzet, konfliktus-kezelés, veszélyértékelés, reakcióidők, személyiség típusok stb., de ez az értekezés szempontjából most nem szükséges, további kutatásokat igényelnek. A katasztrófák által kiváltott lelki állapot és annak magatartásban

megjelenő formái közül fontos megemlíteni a depresszív élményreakciókat, a kimerültségi állapotot, a tehermentesülést stb., amelyekkel szintén nem foglalkozom, mert ezeket már többen elemezték.¹⁰⁹ Részletesebben kívánok azonban foglalkozni a **pánik-jelenséggel**, mivel a felkészítés során egyik fontos feladatunk a pánik-elkerülési mechanizmusok kialakítása. Munkám alapját elsősorban az e témában napjaink veszélyhelyzetei elemzését követően megjelent tanulmányok, újságcikkek képezték.¹¹⁰

A pánik. A katasztrófákról készített esettanulmányokat vizsgálva szembetűnő, hogy a katasztrófát kiváltó ok vagy körülmény pusztító hatásán túl, az esetek nagy számában az esemény kapcsán kialakult pánik az, amely a legtöbb áldozatot követeli. A hazai szakemberek egy része elhanyagolhatónak véli a lakosságfelkészítésben a pánik elkerülésre való felkészítést. Magam azok közé tartozom, akik ezt fontosnak tartják, mert az árvízi eseményeket vizsgálva többször is találkoztam a pánik-jelenséggel.¹¹¹ A pánik kialakulásának egyik lényeges előfeltétele, hogy a pánikhelyzetből legyen reális menekülési lehetőség. A katasztrófák adatai szerint olyan helyzetekben, ahol a menekülés lehetősége teljesen megszűnik, pl.: egy elsüllyedt tengeralattjáróban vagy beomlott bányában nem tör ki a pánik, mert a menekülés lehetetlensége egyértelmű, és senkiben nem indul meg olyan késztetés, hogy mások rovására próbáljon menekülni.

A „lélek megértése” egy katasztrófa vagy egy pániksituációban legalább annyira fontos, mint a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak, a mentő - mentesítő tevékenység vagy a normál élet feltételeinek biztosítása, ezért összefoglaltam a pánikkal kapcsolatos, a lakosságfelkészítés szempontjából legfontosabb ismereteket. (**5. sz. ábra**)

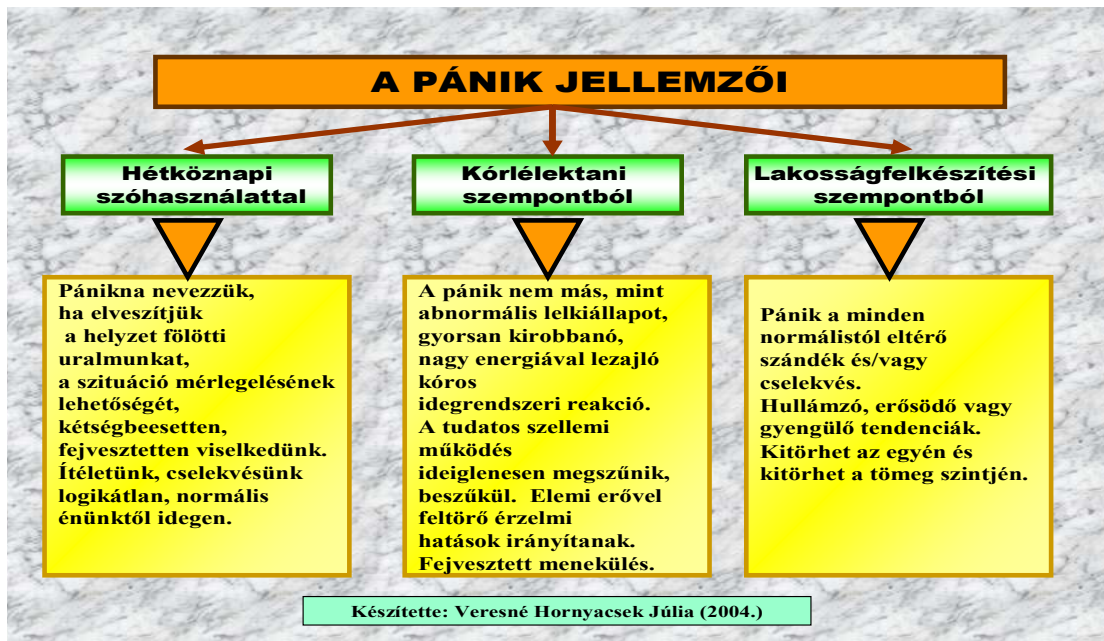
---

¹⁰⁹ **Zellei Gábor:** Az országunkat veszélyeztető csapások és katasztrófák pszichológiai hatásformái, a következmények csökkentési lehetőségei. -doktori értekezés -Bp.: BM Tűz és Polgári Védelmi Intézet, 1995., **Dr. Kéményczy István:** Tömegkatasztrófák pszichológiai hatásai. -Bp.: Zrínyi Katonai Kiadó, 1980. -ISBN: 963-326-079-5

¹¹⁰ **Dr. Pethő Csilla:** A krízispszichológiai vonatkozásai, krízisintervenció. in: Polgári Védelmi Szemle, 1999. IV. évfolyam 4. szám – p. 28-29., **Dr. Zellei Gábor:** Magatartás veszélyhelyzetben, vélemények a pszichológia alkalmazásáról. in: Polgári Védelmi Szemle, 1999., IV. évfolyam 4. szám. – p. 11-14., **Csiky-Mészáros Márta:** Katasztrófa helyzetek által kiváltott lelkijelenségek. in: Polgári Védelmi Szemle, 1999., IV. évfolyam 4. szám – p. 40-6., **Faragó Klára:** Kockázatpercepció és kommunikáció. -kandidátusi értekezés –Bp.: ZMNE, 1993., **Tóth Rudolf:** Pánik hatásai, in: Polgári Védelmi Szemle, 1999., IV. évfolyam 4. szám – p. 55-56., **Sztancs József:** Árvízvédelem és lokalizációs beavatkozás. in: Katasztrófavédelmi szemle, 2000. V. évfolyam 3. szám – p. 12-19., **Kiss Ernő:** Veszélyhelyzetek elleni védekezés, humán szakértelem. in: Polgári Védelmi Szemle, 1999. IV. évfolyam 4. szám – p. 1-10., **Sütőné Koczka Ágnes:** Hogyan segítsünk a gyermekeknek a veszélyhelyzetek megértésében. –Bp.: Katasztrófavédelmi Alapítvány, 1998.

¹¹¹ A szemtanúk szerint a 2001-es tiszai árvíznél a pánikba esett lakosok megtámadták a védekező erőket, a 2004-es bodrogi árvíznél a lakosok 4 polgári védelmi alkalmazottat vízbe akartak fojtani.

5. ábra

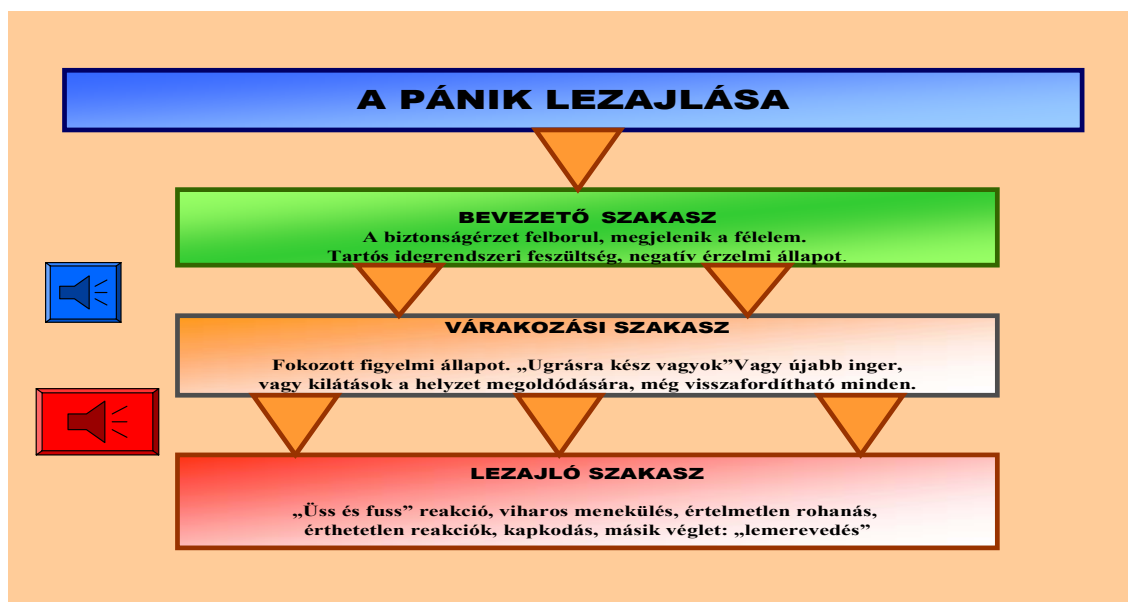
A tömegpánik

A **tömeg** lélektani szempontból sajátos alakulatnak tekinthető, különleges lélektani törvényszerűségek vonatkoznak rá. A tömegben háttérbe szorul az egyén individuális jellege, megsokszorozódott erővel érvényesülnek, szinte önmagukat gerjesztve az érzelmi hatások. Ezek az egyéni reakciók nem elszigetelten, hanem közösségben, csoportban történnek és negatív vagy pozitív hatásuk kihat magára a csoportra.

A tömegnek struktúrája, szerkezete van, és az egységes megnyilvánulásokat egyes emberek képesek irányítani, módosítani. A tömeg olyan csoportokra bontható, melyek magatartási jegyei közel azonosak a pánik folyamat szakaszain belül, ezeknek a csoportoknak a felismerése, „kezelése” kulcsfontosságú kérdés mind pánik-lezajlás, mind az azt követő időszakban. Ezek a következők: segítséget igényelnek, de nehezen értetik meg magukat (kb. 20%), hiperaktívak, spontán segítő tevékenységet végeznek (kb. 30%), nézelődők, csellengők, csökkenő aktivitásúak. Ők tudnának segíteni, ha lennének megfelelő tapasztalataik vagy alapismereteik (30%), passzívok (20%). A fenti jelenségeket erősíteni, illetve tompítani lehet a céltudatos lakosságfelkészítéssel.¹¹² A pánik megelőzéséhez, a felkészítéshez ismernünk kell, ezért összefoglaltam annak lezajlását. (6. sz. ábra)

¹¹² *Novák János*: Veszélyes helyzetben - tömegpánik. –Bp.: Zrínyi K., 1967. – p. 14-84.

6. ábra

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

Javaslat pánik-elkerülési mechanizmusokra

A pánik elkerülése érdekében lehet, és kell is tenni. A pánik jellemzőit elemezve megállapítható, hogy annak elkerülésére a megelőzési szakaszban és a veszély bekövetkeztekor a tudatos és célirányos *lakosságfelkészítéssel* készülhetünk. A kialakult veszélyhelyzetben fontos a krízisintervenció¹¹³, ezen belül is a *pánik-elkerülési mechanizmusok* alkalmazása. A pánikelkerülési mechanizmusok kialakítását véleményem szerint komplex folyamatként kell kezelni, nem elhanyagolva, de túlmutatva a pszichológiai cselekvésen, melyre a következő javaslatot teszem:

- **Tájékoztató, kríziskommunikáció:** A pánikhelyzetbe került emberek fokozottan igénylik az információkat. Ha a tömegnek adott információ nem felel meg ezeknek a követelményeknek, spontán információs folyamat alakulhat ki, ez a rémhír-továbbítás. A rémhír gyakran nélkülöz minden valós alapot, táptalaja pusztán a képzelet. Szélsőséges esetben maga pusztán a rémhír is okozhat pánikot. Gyakran a média kelti a pánikot. Könnyen előfordulhat azonban az is, hogy a pánikhelyzetben levő csoporthoz (tömeghez) nem jut, - nem juthat el külső információ, ilyenkor a képzelet a külső környezet zajainak,

¹¹³ **Dr. Pethő Csilla:** A krízis pszichológiai vonatkozásai, krízisintervenció. In: Polgári Védelmi Szemle, 1999., IV. évfolyam 4. szám – p. 28-29. A szerző szerint a krízisintervenció olyan tevékenység, amely során a válságban lévő egyént megvédjük attól, hogy állapota átsapjon valamilyen pszichiátriai állapotba. Egyetértek a szerző véleményével, miszerint ez komplex folyamat, nem szorítkozik csak pszichológiai cselekvésekre.

jeleinek higgadt, lehetőség szerint közös, kollektív értékelésére van csak lehetőség. A higgadt, tárgyyszerű, nyugodt hangnemben, kellő időben elhangzott hiteles információ, a megfelelő kríziskommunikáció nagyfokú biztonságérzetet ad.

- **Határozott cselekvés:** A krízisintervenció egyik sarkalatos pontja a határozott cselekvés, mellyel nemcsak a gyors veszélyhelyzet-kezelés érhető el, hanem elkerülhető a pánik kialakulása is.
- **Cselekedtetés:** A pánik várakozási szakaszában a tömeg egyfajta felfokozott idegi állapotot él át. Az emberek egy része magába roskadtan, tétlenül saját gondolataiba merül, míg mások állandó célszerűtlen mozgással, beszélési kényszerrel igyekeznek belső feszültségüket levezetni. Indokolt tehát ezeket az egymástól elszigetelt cselekvéseket egységes mederbe terelni, melynek hatékony módja lehet az *irányított cselekedtetés* megszervezése. Ilyen lehet a közösség érdekében végzett munkafolyamatok megjelölése, az elvégzendő feladatok elosztása, az elvégzendő feladatok ütemének meghatározása, a vezetők, felelősök kijelölése és beszámoltatása az elvégzett feladatokról.
- **A fizikai szükségletek kielégítése:** Pánikhelyzetben az egyén, mivel érzelmileg állandóan egyfajta „túlfűtött” állapotban van, idegileg rendkívül gyorsan fárad, de felfokozódhatnak a testi szükségletek (étkezés, alvás, stb.) kielégítésére való igényei is. Az étkezés, a pihenés biztosítása és megszervezése ugyancsak csökkentheti a pánik kialakulásának esélyét, lehetőségét.
- **Az elkülönítés:** A pánik ragályos, gyakran az érzelmileg és idegrendszerileg stabil embereket is megfertőzhetik a „pánikemberek”. A pánikfolyamat kezdeti szakaszában felismerhetőek, kiszűrhetőek a lelki zavarokkal küszködő emberek. Ezeket az embereket a tömeg többi részétől el kell különíteni, figyelmüket le kell kötni, felügyeletüket biztosítani kell.
- **A kulcsszemélyek megtalálása:** A tömeg heterogén és sokszínű, ahogy megtalálhatók benne a közömbös, az önálló cselekvésre képtelen vagy a pánik hatása alatt depresszióba esett emberek, ugyanúgy fellelhetőek benne azok is, akiket egy ilyen helyzetben a nyugalom, a határozottság, az ésszerű gondolkodás képessége jellemez. Ők a pánik megelőzésének, kézbe tartásának legfontosabb szereplői. Képesek az irányításra, a tömeg kézbe tartására, befolyásolására. Támaszkodnunk kell rájuk.

3.3.2 Javaslat a felkészítési tartalmakra

A lakosságfelkészítés tartalmát befolyásoló tényezők elemzését követően meg kell határoznunk a tartalmakat. Értelemszerűen nem fér minden célcsoport felkészítési tartalma az értekezés kereteibe. Mivel *a polgármesterek*, mint a település első számú katasztrófavédelmi felelősei, rangos helyet foglalnak el a felkészítendőkhöz sorában, *a polgári védelmi szervezetbe beosztottaknak* jelentős szerepük van a veszélyhelyzet-kezelés és helyreállítás folyamatában, *a lakosság szélesebb körének* pedig egyetlen esélye a túlélésre, ha a segítők megérkezéséig is képesek az önmentésre, ezért ezekre a csoportokra jelölök meg tartalmakat.

A polgármesterek felkészítésének tartalma

A polgármester a település első számú vezetője. „A polgármester (a fővárosban a főpolgármester) az illetékességi területén irányítja és szervezi a felkészülés és a védekezés feladatait.”¹¹⁴ E feladatának akkor tud megfelelni, ha megfelelő felkészítést kap, ezért nagyon fontos a polgármesterek megfelelő katasztrófavédelmi felkészítése. A Megyei Védelmi Bizottságok elnökeivel kapcsolatban ugyanez mondható el. Központi felkészítés és jogszabályi háttér hiányában ez a feladat a katasztrófavédelmi igazgatóságokra, illetve a polgári védelmi kirendeltségekre, irodákra hárul.

A védelmi igazgatás rendszerében betöltött szerep szerint a polgármesterek lehetnek helyi védelmi bizottság elnökök (Magyarországon 172 helyi védelmi bizottság van) vagy települési polgármesterek a védelmi igazgatási körzeten belül. *A választási mechanizmusból eredően lehetnek* első alkalommal megválasztott polgármesterek vagy újraválasztott polgármesterek.

A települések veszélyeztetettsége szerint lehetnek: polgári védelmi szempontból sorolt település polgármesterei vagy polgári védelmi szempontból nem sorolt település polgármesterei. A fenti csoportosítások alapján *más-más módszerekkel* és *más-más időpontban* kell felkészíteni a polgármestereket. *Felkészítésükre nincs egységes, központi tematika.* Az országban lezajlott, és sikeresnek mondható felkészítések tematikáit összevetve, az igényeket felmérve kutatásaim alapján a polgármesterek felkészítésére *az alábbi egységes tematikát javaslom:*

---

¹¹⁴ 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel 19.§ -MK. 1999/60. (VII. 5.)

- katasztrófafajták, az adott megye veszélyeztetettségének áttekintése, a helyi veszélyeztetettség;
- a veszélyhelyzetben betartandó magatartási szabályok;
- a katasztrófavédelem jogszabályi háttere, hazai rendszere;
- segítő szervezetek;
- tűzvédelemmel kapcsolatos feladatok, megelőzés;
- a veszélyhelyzet-kezelés és a helyreállítás helyi feladatai;
- a polgármesterek katasztrófavédelmi feladatai, polgári védelmi feladatai;
- a települések polgári védelmi besorolása;
- védelmi tervek készítése;
- A SEVESO egyezmény bevezetésének hazai és helyi helyzete;
- a SEVESO egyezmény végrehajtásából adódó feladatok;
- a lakosság riasztása, tájékoztatása;
- a polgári védelmi szervezetek típusai, megalakításuk szabályai, alkalmazási elvei;
- ***lakosságfelkészítési feladatok, a lakosság felkészítésének módszertana;***
- költségtervezés veszélyhelyzetekre;
- az önkormányzati fenntartású intézmények Prevenációs programjának készítése;
- az azonnali beavatkozáskor szükséges nyomtatványok ismerete;
- veszélyhelyzet-kezelési, szervezési ismeretek;
- helyzetgyakorlatok.

A polgári védelmi szervezetek felkészítésének tartalma

A polgári védelmi szervezetekbe beosztottakra nagy felelősség hárul a veszélyhelyzet-kezelés és a helyreállítás időszakában is. A polgári védelmi szervezetekről, modernizálásuk szükségességéről ma is vitatkozik a szakma. Addig azonban, amíg ilyen formában vannak fenn, addig a polgári védelmi szervezetek felkészítését a 13/1999. (III.6.) BM rendelet határozza meg, amelyből hiányolom a pénzügyi forrás és a szervezeti formák, módszerek, eszközök meghatározását, mobil felkészítő csoportok felállítását, valamint a végrehajtási utasítást.

„A polgári védelmi kötelezettség [...] a belföldi lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkező magyar állampolgár férfiakra 16-60, nőkre 18-55 éves korukig terjed ki.”¹¹⁵

¹¹⁵ 1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemről 20. §. Ezt a korhatárt némileg módosítja az új Honvédelmi törvény: 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről 32. szakasza –MK. 1996/38. (V.15.)

A polgári védelmi szervezetek felkészítése javaslatom szerint a továbbiakban is *kiképzés és gyakorlatok* formájában folyik. A polgári védelmi kiképzés *alapképzésből, szakkiképzésből* és *továbbképzésből* áll. Polgári védelmi *alapkiképzésben* kell részesíteni a polgári védelmi szervezetekbe beosztott személyeket. Polgári védelmi *szakkiképzésben* kell részesíteni a polgári védelmi szervezet szakalegységébe beosztott állampolgárokat a szakalegység tevékenységének és a szakalegységben elvégzendő feladatának megfelelően. A felkészítés tartalmát tehát az határozza meg, hogy alapképzést vagy szakkiképzést kap-e az illető. A polgári védelmi szervezetek javasolt kiképzési tartalmát összefoglaltam. **(8. sz. melléklet)**

Az állampolgárok „szélesebb köre” felkészítésének tartalma

Mint az előzőekből kitűnik, lakosság *„szélesebb körén”* azokat az állampolgárokat értem, akik nem tartoznak azokba a csoportokba, akik a hivatásuk gyakorlása, munkakörük ellátása során kerülnek kapcsolatba a katasztrófákkal, nem tagjai a polgári védelmi szervezeteknek, de katasztrófák veszélyeztetik őket. Nyilvánvalóan ők vannak a legtöbben, ez a „szélesebb kör”, ezért használom a fogalmat így. Ezeket az állampolgárokat természetesen a felkészítésben polarizálni kell életkoruk, érdeklődési körük, egészségi állapotuk és nem egy esetben foglalkozásuk szerint is.

A felkészítés *tartalmát* az általános tudnivalók mellett *a település veszélyeztetettségi specifikumaihoz kell igazítani*. A felkészítésüket az önkéntes felkészítőkhöz hasonlóan *modulrendszerben* képelem el, hiszen nem mindenkit kell mindenre felkészíteni. A modulok itt is komplex ismereteket közvetítsenek koncentrikusan bővítve, mélyítve annak megfelelően, hogy milyen a helyi veszélyeztetettség. Mivel erre sincs központi tematika, összefoglalom azokat a *tartalmakat*, amelyekre a helyzetet elemezve a veszélyeztetett állampolgárnak a legnagyobb valószínűséggel szüksége lehet, tehát *a felkészítésre javasolom*:

- katasztrófafajták, a helyi veszélyeztetettség;
- a helyes veszélyhelyzeti magatartási szabályok;
- a katasztrófák pszichológiai hatásai,
- a mentésre való felkészítés;
- a mentésben való részvétel;
- önmentés, mások mentése, az anyagi javak mentése;
- a katasztrófavédelem és a közreműködők rendszere;

- a polgári védelmi kötelezettség, mentesség;
- a polgári védelmi szervezetek megalakítása, alkalmazásba helyezésének szabályai;
- a lakosság riasztása;
- a lakosságvédelem fajtái, szerepe;
- segítő szervek, szervezetek;
- tűzvédelmi, tűzmelegelőzési ismeretek, elsősegélynyújtás;
- tájékoztatói lehetőségek;
- segélykérési módok, önvédelem;
- helyi specialitások, aktualitások, káresetelemzések stb.

3.4 Javaslat a lakosságfelkészítés módszereire

A lakosságfelkészítés a kommunikáció egyik fajtája, ezért a módszerek kialakításához meg kell határoznom a lakosságfelkészítési kommunikáció pólusait. Ezek: az információt leadó, az információt felvevő pólus, az információ, és a terjedési csatorna. Mindezeket a módszerek meghatározásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni.

A legfontosabb javasolt módszerek:

- előadások tartása;
- katasztrófavédelmi eszközök tájékoztató jellegű bemutatása;
- tűzoltólaktanya-látogatások szervezése;
- a Tűzoltómúzeum, ahol van, helyi polgári védelmi eszközgyűjtemény megtekintése, tárlatvezetés;
- szórólapok, ismeretterjesztő kiadványok kiosztása;
- az írott és elektronikus médiában ismeretterjesztő anyagok megjelentetése;
- felnőtt és gyermekpályázatok kiírása;
- lakosságfelkészítő kiállítások szervezése;
- részvétel más szervek rendezvényein;
- internetes oldalak készítése lakosságfelkészítési témában;
- tankönyvek, munkafüzetek megjelentetése veszélyhelyzeti ismeretekről;
- prevenció program készítése és alkalmazása;
- önkéntes felkészítők toborzása és felkészítése;
- Biztonsági Információs Központok alapítása és működtetése;
- CD-k, videojátékok, számítógépes játékok, gyakorlatok készítése.

A felsorolt módszerek végrehajtásának *hogyan-járól, módszertanáról* felkészítési fajtánként külön-külön összefoglalót készítettem, amelyet az önkéntes felkészítők részére a Magyar Polgári Védelmi Szövetség ad ki és juttat el.¹¹⁶

Előadás, nyilvános beszéd tartása

Az előadás a lakosságfelkészítési **kommunikáció** egyik legfontosabb formája.¹¹⁷ *Régi felkészítési forma*, de ma is alkalmazandónak tartom. Az előadás célja lehet: tájékoztatás (pl.: az adott veszélyhelyzetről), érzelmek ébresztése (pl.: segélyakciónál), cselekvésre ösztönzés (pl.: veszélyhelyzet-kezelésnél), meggyőzés a nézeteink helyességéről (pl.: váratlan eseménynél, amikor legalább két alternatíva van, de az egyik hosszú távon nem szolgálja a közösség érdekeit, az általunk képviselt elv azonban igen). Látszólag ez a legegyszerűbb felkészítési módszer, mégis számtalan buktatót rejt, ezért módszertani javaslatot készítettem katasztrófavédelmi előadás tartásához. **(9. sz. melléklet)**

Katasztrófavédelmi eszközök tájékoztató jellegű bemutatása

A katasztrófavédelem hivatásos szervei sokféle katasztrófavédelmi eszközzel rendelkeznek. Kiemelném ezek közül az egyéni védőeszközöket, valamint a *Veszélyhelyzeti Felderítő Csoport* (a továbbiakban: VFCS) kocsiját. Ha egy baleset helyszínén ismeretlen anyag kerül a levegőbe vagy a talajba, akkor kihívják a VFCS-t, amelynek az a feladata, hogy veszélyes anyagokkal (vegyi-, tűz- és robbanásveszélyes, valamint radioaktív anyagokkal) bekövetkezett balesetek, természeti és civilizációs katasztrófák esetén segítsen a károk felmérésében, kiterjedésének megelőzésében, csökkentésében, a veszélyes anyagok kimutatásában. „Békeidőben” a VFCS kocsija és más eszközök bemutatásával, esettanulmányokkal kiváló alkalom nyílik a katasztrófavédelmi felkészítésre, de ugyanilyen jó lehetőség, amikor a lakossággal megismertetjük a különböző egyéni védőeszközöket, szükség-védőeszközök készítését.

Tűzoltólaktanya-látogatások szervezése

Hasznosítható *régi felkészítési forma*. Ma állami, hivatásos önkormányzati, létesítményi és önkéntes tűzoltók tevékenykednek. Szolgálati helyük a tűzoltólaktanya. Már a BM OKF egyik jogelődje, a BM Tűzoltóság Országos Parancsnoksága felismerte, hogy a

---

¹¹⁶ *Veresné H. Júlia*: A lakosságfelkészítés módszertana. –Bp.: MPVSZ, 2005.

¹¹⁷ A témához értékes információt adó kiadvány: *Barlai Róbert*: Krízismanagement, kríziskommunikáció. –Bp.: Századvég, 2004. – p. 381-390. –ISBN: 963-9211-89-3

tűzoltólaktanya látogatások során tűzvédelmi ismereteket lehet közvetíteni a látogatók felé, ezért meghirdették a „nyitott kapuk” akciót, melynek során országsszerte többszázán, főleg tanulók látogatták meg szervezett keretek között a laktanyákat és ismerkedtek meg a tűzoltók munkájával, a tűzoltóságok felépítésével, s emellett tűzvédelmi ismereteket sajátítottak el. Ez a forma napjainkban is nagyon hasznos lakosságfelkészítő módszer lehet.

A Tűzoltómúzeum, helyi polgári védelmi gyűjtemény megtekintése, tárlatvezetés

Hasznosítható *régi felkészítési forma*. A tűzoltómúzeumok a legjelentősebb tűzvédelmi lakosságfelkészítő intézmények. A múzeumok anyagának bemutatása mellett előadásokat, felkészítéseket, osztályfőnöki órákat tartanak. Egyre több helyen van polgári védelmi gyűjtemény vagy kiállítás is, amelynek megtekintése során szintén mód nyílik a felkészítésre.

Szórólapok, ismeretterjesztő kiadványok

Hasznosítható *régi felkészítési forma*. Szórólapok, ismeretterjesztő kiadványok útján számos katasztrófavédelmi ismeret közvetíthető. *Előnye*, hogy viszonylag sok emberhez juttatható el a posta, a kereskedelmi egységek, reklámhálózatok segítségével. Az is megoldás, hogy az önkormányzatoknál, esetleg más közhivataloknál helyezük ki őket. Előny még, hogy az írott anyag bármikor elővehető, az anyag ismételhető. *Hátránya*, hogy költségigényes, hiszen csak nagy példányszám esetén hatásos. A katasztrófavédelem hivatásos szervei készítettek néhány központi, katasztrófavédelmi ismereteket tartalmazó, mindenhol alkalmazható szórólapot, ismeretterjesztő kiadványt. Fontos lenne, hogy kormány, de legalább belügyminisztériumi szinten nyissanak egy „*forgóalapot*”, amelyből központi és helyi kiadványokat lehetne finanszírozni. Különösen fontos lenne egyszerű, jól érthető kiadványok készítése a tanulóifjúság részére. Pályázati rendszert kellene kialakítani a forgóalapból való pénzhívásra. Ezzel ösztönöznénk a helyi közösségeket a szóróanyag készítésére. Szorgalmazni kellene a szóróanyagok kistérségi formában való elkészíttetését, mert így jelentős EU-pénzeket pályázhatnánk meg.

Az írott és elektronikus médiában ismeretterjesztő anyagok megjelentetése

Vegyes felkészítési forma. A rendszerváltást megelőző időszakban rendszeresen jelentek meg polgári védelmi ismereteket közvetítő műsorok. Mára ritkultak. Többnyire akkor vannak, ha az országban vagy valahol a nagyvilágban katasztrófa következik be, de preventív

ismeretközlés nincs vagy csak nagyon kevés. A média nagy tömegeket mozgathat meg, sok emberhez juttathatna el információkat, ezért kiválóan *alkalmas lenne a preventív veszélyhelyzeti felkészítésre is*. Utoljára 2001-ben volt átfogó központi program a veszélyhelyzeti ismeretek megjelenítésére a médiában. Akkor 1150 riport és újságcikk készült a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok bevonásával, 88 lakosságfelkészítő fórum (17 361 fő bevonásával), 205 katasztrófavédelmi bemutató (18 587 fő bevonásával), 148 ismeretterjesztő előadás (23 765 fő részére), valamint 192 lakosságfelkészítő kiállítás (36 496 látogató bevonásával) szervezéséről számolhatott be a média.¹¹⁸ Jelenleg is van a BM OKF-nek az MTV-1 csatornával együttműködési megállapodása, és szabályozott a szakterület sajtótevékenysége.

Fel kellene állítani egy médiaszakemberekből, katasztrófavédelmi szakemberekből álló bizottságot, amely országos szinten *koordinálná a műsorok készítését, sugárzását*. Szakemberekből névjegyzéket kellene készíteni, akik részt vennének a médiaanyagok készítésében. Célszerű lenne társadalmi célú hirdetések megjelentetése e témában. Mindehhez meg kellene teremteni a pénzügyi alapokat. Fontos kiemelni, hogy a televízió mellett meg kell erősíteni a *rádió* és az *írott sajtó* veszélyhelyzeti témájú híradásait, és nem szabad elfeledkezni a *mozi* hatásáról sem. Öröndetes az a tény, hogy az országos médiától eltérően a helyi médiában számtalan katasztrófavédelmi témájú anyag jelenik meg. Szükség lenne azonban olyan *tematika kiadására*, amely alapján tervszerűen dolgozhatna a helyi média. Jobban ki kellene használni az országban és a világban előforduló katasztrófák nyomán fellendülő lakossági érdeklődést, és ebben az időszakban több ismeretterjesztő anyagot sugározni.

Felnőtt és gyermekpályázatok kiírása

A pályázatok kiírása *új keletű* lakosságfelkészítési módszer. A különböző tárcák pályázati kerettel rendelkeznek, amelyből pályázatokat írnak ki. A pályázatok megmozgatják a helyi közösségeket, önszerveződő csoportokat. Segítségükkel a helyi sajátosságokat figyelembe vevő rendezvények, akciók szervezhetők. A pályázatok egyetlen *hátránya*, hogy gyakran tetemes önrésszel kell rendelkeznie a pályázónak, így a pályázók segítségért fordulnak a helyi önkormányzatokhoz. Hasznos lenne, ha az önkormányzatok a költségvetésükben tervezhetnének *pályázati önrészt*. A katasztrófavédelmi ismeretek közvetítésére anyagi eszközök hiányában viszonylag kevés pályázat jelent meg az elmúlt

---

¹¹⁸ A Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóságok összefoglaló jelentése alapján készült országos összesítés. -Bp.: BM OKF, Koordinációs Főosztály, 2001.

időszakban. A helyi közösségek ezért e témában többnyire a Belügyminisztérium által kiírt „Biztonságos Magyarországért” Alapítványhoz pályáztak. Problémát jelent azonban, hogy költségvetési szervek, így a katasztrófavédelem hivatásos szervei nem mindig pályázhatnak, pedig ők számtalan rendezvényt tudnának szervezni e témában.

Lakosságfelkészítő kiállítások szervezése

Hasznosítható *régi felkészítési forma*. A katasztrófavédelmi ismeretanyag bemutatása - legyen az állandó vagy vándorkiállítás - kiállítások formájában is lehetséges. Országos szintű kiállításanyaggal a budapesti Tűzoltó Múzeum rendelkezik, amely mobil, kikölcsönözhető, de nem juthat el mindenhova. Az lenne az ideális, ha minden megye rendelkezne tároló oszlopokkal, és a megye veszélyeztetettségét bemutató kiállításanyag az év során körbejárhatna a megye területén. Az ilyen **mobil kiállításanyag** jól hasznosítható lenne a katasztrófavédelem saját, de a társszervek rendezvényein is. Ilyen „vándorkiállítással” több megye rendelkezik már. Hasznos felkészítési forma lenne, ha a megyeközpontokban működne egy **állandó katasztrófavédelmi kiállítás**, amely felnőtteknek és gyerekeknek egyaránt szólna, és amelyet a megye iskolái meghívásos alapon tanulmányi kirándulás keretében meglátogathatnának. Megfelelő propagandával a kiállítás kijánlása megjelenhetne a pedagógusok tanmenetében is. A feladathoz tanácsos megnyerni a megyei pedagógiai intézeteket.

Részvétel más szervek rendezvényein

Egy település életében kiemelkedő szerepet játszanak a rendezvények. Ezek a rendezvények *alkalmat adnak a katasztrófavédelmi felkészítő munkára*, közvetetten a lakosságfelkészítésre is. A települési szintű rendezvények szervezését, koordinálását legtöbbször a település Kulturális Bizottsága végzi. A katasztrófavédelem hivatásos szervei állományának ezért *kapcsolatot kellene fenntartani* a kulturális bizottsággal és célszerű lenne települési szinten *összehangolni* a rendezvényeken való megjelenést. A települési szintű rendezvényeken kívül számtalan szervezet, önszerveződő csoport, szövetség stb. tart rendezvényeket. Ezek a rendezvények ugyan kevesebb embert mozgatnak meg, mint a települési szintűek. A résztvevők száma attól is függ, hogy kisteleplésről vagy városról van-e szó, de jelentőségük lakosságfelkészítési szempontból nem elhanyagolható. Ezekben a rendezvényeken katasztrófavédelmi kiállításokat, szakmai bemutatókat, előadásokat lehet tartani.

Internetes oldalak készítése lakosságfelkészítési témában

Ez viszonylag *új felkészítési forma*. Ma már egyre több háztartásban van számítógép és internet-hozzáférési lehetőség. *Előnye*, hogy ki sem kell mozdulni a házból, mégis sok mindennel meg lehet ismerkedni. További előnye még, hogy az ismeretanyag bármikor cserélhető, frissíthető, így a lakosságot könnyű tájékoztatni a legfrissebb eseményekről, a meghozott intézkedésekről, a jogszabályi változásokról stb. A Belügyminisztérium és a BM OKF internetes honlapján helyet kapott a lakosságfelkészítés is, naponta százak barangolnak ezeken a honlapokon, így nagyon fontos felkészítési módszerré válhat az internet.

Tankönyvek, munkafüzetek megjelentetése veszélyhelyzeti ismeretekről

Hasznosítható *régi felkészítési forma*. Napjainkban a tankönyvkiadás reneszánszát éli. Soha ennyi tankönyv, munkafüzet nem jelent meg, mint manapság. A tankönyvkiadók igyekeznek az életre való nevelést szem előtt tartva praktikus, a gyakorlati életben jól hasznosítható ismereteket közvetítő kiadványokat megjelentetni.

A katasztrófavédelmi ismeretek 2003. decemberéig nem szerepeltek a *Nemzeti Alaptantervben* (a továbbiakban: NAT). Azt követően is csak nyomokban találkozhatunk olyan tudattartalmakkal, amelyekhez köthetők katasztrófavédelmi ismeretek. Bár nem elegendő, de az Életvitel és gyakorlati ismeretek műveltségi terület követelményei között van utalás a katasztrófavédelmi ismeretekre: „...*Biztonság-kultúra az egyéni és a társadalmi létet veszélyeztető tényezők felismerése, az egyén felelőssége a veszélyhelyzetek kialakulásában, kialakításában, katasztrófavédelem (tűz-és polgári védelem, tervezés, megelőzés, beavatkozás, értékelés)*”¹¹⁹. E tény alapján a tankönyvkiadók is ráállnak e témára, mert érdekük katasztrófavédelmi könyveket, munkafüzeteket megjelentetni, és az országos terjesztésbe bevonni.

Prevenációs program készítése és használata

A hasznosítható régi lakosságfelkészítési formák mellett *új forma* bevezetését is javaslom, mint például a prevenációs programok készítését és gyakorlását. A prevenációs program egy *olyan eszköz és módszer*, mely segítségével a veszélyeztetett intézmények sikeresen készülhetnek a veszélyekre, szükség esetén zökkenőmentesebben oldhatják meg a veszély-elhárítási és a helyreállítási feladatokat. A program gyakorlása nagyon jó felkészítési

forma lehet.¹²⁰ (A meglévő védelmi tervek a „veszélyeztető” és nem a „veszélyeztetett” intézmény szempontjából készülnek.) Javaslatom szerint mindezen intézményeknek prevenciós programot kellene készíteniük, hogy gyorsan, szakszerűen készüljenek a veszélyekre és a veszélyhelyzet-kezelésre. *Különösen fontos lenne ez a fogyatékkal élők intézményeiben.* A program nem egyszerűen terv, hanem cselekvési program is, ami csak gyakorlat útján válik hasznossá. Összeállítottam a prevenciós program javasolt *tartalmát, készítésének módszertani lépéseit és egy mintaprogramot, amelyek megtalálhatóak az országban már közkezen forgó szerzőtársammal közösen készített útmutatóban.*¹²¹

Az intézményvezetőknek elsősorban a program készítésében résztvevő kollegákat kell motiválnia a feladatra. Megismertetik őket a program céljával, hasznával, a katasztrófák fajtáival, tulajdonságaival, hatásaival, azokkal az alapvető törvényekkel, valamint a jogszabályokkal, módszerekkel, amelyek alapján a katasztrófák elhárítását helyi szinten kezelni kell, tájékoztatják őket a szükséges válaszlépésekről, az alkalmazandó magatartási szabályokról, megismerteti őket a közreműködő, segítő szervezetekkel. A BM OKF szorgalmazza az általam javasolt prevenciós programok készítését, így 2004-ig az országban *1200 prevenciós program készült el.*

Önkéntes felkészítők toborzása és felkészítése

Hasznosítható *régi felkészítési forma.* Mint azt már az előbbieken megállapítottam, napjainkban már megtalálhatók az önkéntességi törekvések a katasztrófavédelemben. Itt elsősorban a Polgári Védelmi Szövetség tevékenységére utalok, de egyéni kezdeményezések is szép számmal akadnak. Nagy szükség lenne arra, hogy számuk növekedjen, ezért toborozni kellene az aktivistákat. Regionális toborzóirodákat kellene felállítani és a jelentkezőket ki kellene képezni a lakosságfelkészítő tevékenységre. Nem elég azonban a kiképzés, az önkéntesekkel folyamatosan tartani kellene a kapcsolatot, értelmes feladatokat kellene nekik adni, megvalósítható célokat kellene eléjük kitűzni. Meggyőződésem, hogy ebben az esetben számuk növekedne, aktívan, hatékonyan tevékenykednének.

---

¹¹⁹ A Kormány 243/2003. (XII. 17.) Korm rendelete a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. -MK. 203/147. szám – p. 1454.

¹²⁰ A katasztrófavédelmi feladatok három időszakban jelennek meg: a megelőzési, felkészülési időszakban, a bekövetkezett eseménykor, és a helyreállítás, újjáépítés időszakában. Fontossági sorrendet nem állíthatunk fel, mégis fel kell hívni a figyelmet a felkészülési időszakra. Ha a szakemberek ekkor elvégzik a lakosságfelkészítést is, akkor az állampolgárok hatékonyabban tudnak részt venni a veszélyhelyzet kezelésében, elhárításában, gyorsabb, eredményesebb lesz a helyreállítás is. Az intézményekben a felkészülés egyik eszköze lehet az általam tervezett *intézményi prevenciós program* készítése, használata és gyakorlása.

¹²¹ *Veresné H. Júlia-Szabóné Barkóczy Elvira:* Útmutató az Önkormányzati fenntartású intézmények Prevenciós Programja kidolgozásához. -Bp.: BM OKF, 2001. – p. 11-16.

Biztonsági Információs Központok (BIK) alapítása és működtetése

Új felkészítési forma. Az osztrák példához hasonlóan Magyarországon is, helyi, de legalább regionális szinten Biztonsági Információs Központok (BIK) alapítását tartom szükségesnek. (Létrehozásukra 1999-ben tettem először javaslatot. A NATO CPC szemináriumán Dr. Friedrich Zimmermann, Dr. Klaus Dieter, Paul Kolb előadók javasolták ezt a formát 1999-ben Poprádon.) A BIK *feladata lenne az állampolgárok informálása, tanácsadás, előadások tartása, gyakorlatok szervezése, felkészítés.* A BIK javasolt szerkezete a résztvevő szolgálatok és szervezetek szerint: katasztrófavédelem, rendőrség, mentőszolgálat, Magyar Vöröskereszt, Polgári Védelmi Szövetség, Magyar Tűzoltó Szövetség speciális mentőszolgálatok, vízügy stb. A fenti szervezetek képviselői közösen alakítanák ki a lakosságfelkészítés helyi kereteit, módjait, közösen oldanák meg a felkészítési feladatokat. Meg kellene teremteni a BIK jogszabályi háttérét, meg kellene határozni a működtetés rendjét, a költségviselés módját. A szervezetet el kellene látni központi készítésű felkészítő anyagokkal, adatokkal, anyagi fedezetet kellene biztosítani a helyi sajátosságokat tartalmazó kiadványok készítéséhez.

CD-k, videojátékok, internetes anyagok készítése

Új felkészítési forma. Napjainkban egyre nagyobb az igény a modern információhordozó eszközökre. Országos bizottságot kellene létrehozni az információhordozó eszközök készítésének koordinációjára. Költségalapot kellene elkülöníteni a kiadványok készítéséhez. A kiadványokkal el kellene látni az önkormányzatokat, az oktatási intézményeket, Biztonsági Információs Központokat.

3.5 Következtetések

A gyakorlatot elemezve *lakosságfelkészítés fajtáira* az alábbi javaslatot teszem: megelőző időszaki, veszélyhelyzet-kezelési időszaki és helyreállítási időszaki felkészítés.

A lakosságfelkészítés új rendszerére teszek javaslatot, amelyben fontosnak tartom, hogy a rendszer kompatibilis legyen a katasztrófavédelem mindháromszintű irányítási rendszerével. Magyarországon is kívánatos az önkéntesség éledő jelenségének, a lakosság önvédelmi készségének kiaknázása és egy ún. „vegyes” típusú felkészítési rendszer

kialakítása, amelyben a felkészítési tevékenységet a katasztrófavédelem hivatásos szervei állománya mellett erre kiképzett „civil” segítők, az önkéntes felkészítők is végzik.

A felkészítés tartalmát vizsgálva megállapítottam, hogy a tartalmat egyaránt meghatározzák a célcsoportok, az ország veszélyeztetettsége, a mentőerők beavatkozását igénylő veszélyhelyzetek tapasztalatai és a veszélyhelyzetek pszichológiai aspektusai.

A katasztrófák *pszichológiai aspektusait vizsgálva* megállapítottam, hogy a lakosságfelkészítésnek ki kell térnie a pánik-jelenségre és a pánik-elkerülési mechanizmusokra is.

A célcsoportok meghatározásánál a veszélyeztetett lakosság „szélesebb körén” kívül fontosnak tartom a katasztrófákkal hivatásuk gyakorlása, munkakörük ellátása, közmegbízatusuk gyakorlása során kapcsolatba kerülők felkészítését, ezen belül prioritást kell kapniuk a *polgármestereknek* és a *polgári védelmi szervezetekbe beosztottaknak*, akiknek felkészítéséhez a *tartalmakra* javaslatot tettem.

A felkészítési tartalmakat elemezve megállapítottam, hogy az általános katasztrófavédelmi ismeretek mellett szerepelniük kell benne *a helyi veszélyhelyzetekre* vonatkozó konkrét tudástartalmaknak, valamint *a helyes magatartási szabályoknak*. Törekedni kell annak tudatosítására is, hogy az állampolgárok maguk is okozhatnak, idézhetnek elő veszélyeket. A különböző célcsoportokban más-más tartalmak szükségesek. Fontos a polarizálás a felnőttek és a tanulók tekintetében. A veszélyeztetettségre vonatkozólag *új, a lakosságfelkészítés szempontját is figyelembevevő* katasztrófa-csoportosítást javaslak.

A felkészítés módszereit vizsgálva megállapítottam, hogy a felkészítési formák közt továbbra is használni kell, nem vethetők el a *hagyományos formák* közül néhány, pl.: előadások tartása, a nyilvános beszéd, katasztrófavédelmi szórólapok, kiadványok terjesztése. A hagyományos felkészítési formák mellett azonban egyre nagyobb teret kell kapniuk az *új módszereknek*, mint például a *prevenációs programok készítése, Biztonsági Információs Központok, önkéntes felkészítői rendszer kialakítása, internetes anyagok terjesztése, pályázatok kiírása*. Fontos szempont, hogy **nem mindenkit kell mindenre felkészíteni**, hanem *modulrendszerben* koncentrikusan bővítve kell közvetíteni az ismereteket.

4 A KÖZOKTATÁS ÉS A KATASZTRÓFAVÉDELMI FELKÉSZÍTÉS

A lakosságfelkészítésben a lakosság *nem* tekinthető *homogén* csoportnak, hanem különböző szempontok szerint *elkülönülnek*. A felkészítési módszerek, a tartalom, az eszközök, a felelősség stb. szempontjából a legalapvetőbb a lakosságot **felnőttekre és gyermekekre** csoportosítani. A környezetéért és önmagáért felelősséget érző felnőtté azonban csak azok a tanulók válnak, akikben már gyermekkoruktól kezdve tudatosan alakítjuk ezt az attitűdöt. Kialakult veszélyhelyzetben is akkor lesznek képesek önmaguk, mások és az anyagi javak mentésére, ha ez a tevékenység nem ismeretlen számukra, készségszintűvé fejlesztjük bennük.

A felnőtt nemzedékek kötelessége és felelőssége, hogy a gyermekeknek a veszélyhelyzetekkel kapcsolatos minden olyan ismeretet átadjanak, amelyek személyes megtapasztalása számukra fájdalommal és veszteséggel járna! A tanulókat az életkori sajátosságaiknak megfelelő formában és tartalommal kell felkészítenünk, ennek megfelelően kell kiválasztanunk az eszközöket is. A tanulóifjúság legnagyobb hányada a közoktatásban tanul, ahol a feltételek adottak, vagy könnyen megteremthetők, ezért a *közoktatás jelentős tényezője lehet a katasztrófavédelmi nevelésnek*.

4.1 Helyzetelemzés katasztrófavédelmi szempontból

A közoktatás és a katasztrófavédelmi nevelés helyzetét, kapcsolatát elemezve ki kell térnem a katasztrófavédelemmel kapcsolatos tanulói, fenntartói, szülői **jogokra**, a közoktatás **létszámadataira, folyamataira** is.¹²²

4.1.1 Jogok a közoktatásban

➤ „**A tanuló joga**, hogy képességeinek, adottságainak megfelelő nevelésben részesüljön, [...] hozzájusson a joga gyakorlásához szükséges információkhoz.”¹²³ Ha minden ember joga tudni a körülötte lévő veszélyekről, akkor *a tanulók joga is, hogy a képességeiknek és adottságaiknak megfelelően a katasztrófaveszélyekről is halljanak, megismerjék a helyes veszélyhelyzeti magatartási szabályokat*.

¹²² Értékes információkat adó kiadvány: A közoktatás helyzete. –Bp.: KSH, 1998. –ISBN: 963-7071-03-2

¹²³ **Dr. Novák István:** A Közoktatási Törvény-magyarázat. –Bp.: Okker Kiadó, 1996. – p. 106. (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról)

- **A szülő joga**, hogy szabadon megválaszthatja a gyermeke oktatási intézményét. A szülő igyekszik olyan iskolát választani, ahol a gyermeke jogai érvényesülnek, és ahol a gyermeke megkaphatja az élethez szükséges legfontosabb információkat, így például a veszélyhelyzeti felkészítést is.
- **A fenntartó joga**, hogy jóváhagyja az oktatási intézmény nevelési-oktatási intézmény helyi pedagógiai programját, ...helyi tantervet készíthet, amely tartalmazza a fenntartó által fontosnak tartott más ismereteket, tananyagot.”¹²⁴ A polgármester jogszabályban meghatározott *kötelessége* (a 13/1998. (III. 6.) BM rendelet a polgári védelmi felkészítés követelményeiről) a települése lakosságának - így a tanulók is - felkészítése „a település polgári védelmi besorolását megalapozó veszélyforrások hatásainak elhárítására...”¹²⁵ A fenntartó önkormányzat kérheti, és több településen kéri is, hogy e rá háruló kötelezettségekből *az általa finanszírozott intézmények, iskolák is részt vállaljanak* olyan módon, hogy a település tanulóifjúságát az oktatási intézményben felkészítik a veszélyekre. ***Visszatartó tényező azonban, hogy a nevelők nincsenek erre felkészítve.***

A 37/2001. Oktatási Miniszteri rendelet megjelenésével, amely a katasztrófák elleni védekezés és a polgári védelem ágazati feladatairól szól, ez az akadály részben elhárult. Az említett jogszabály kimondja ugyanis, hogy a miniszter gondoskodik „a közoktatásban és a szakoktatásban tanulók polgári-, tűz- és katasztrófavédelmi felkészítése alapjainak megjelenítéséről a NAT-ban és a kerettantervekben.”¹²⁶ Már meg is jelent a fogalom a Nemzeti Alap Tantervben, de sajnos nem elég nyomatékosan. Ezeket az ismereteket a nevelők sajnos *nem az alapképzésben*, hanem a pedagógus-továbbképzés keretén belül sajátítják el. A rendelet kitér a pedagógusok felkészítésére is, és kimondja, hogy „A köz- és szakoktatásban foglalkoztatott pedagógusok katasztrófa-, tűz- és polgári védelmi felkészítése, amely nem tehető vizsgakötelessé, a külön jogszabályban meghatározott kötelező továbbképzés keretében történik.”¹²⁷ Eddig azonban nem indítottak még ilyen továbbképzést.

A számtalan tanulói, szülői, fenntartói jog közül ezeket a jogokat nem véletlen emeltem ki. Mindháromhoz jól köthető a katasztrófavédelem, a szülők, a fenntartók azon törekvése, hogy a tanulók részére katasztrófavédelmi ismereteket kívánnak közvetíteni.

¹²⁴ **Dr. Novák István:** A Közoktatási Törvény-magyarázat, -Bp.: Okker Kiadó, 1996. – p. 106-107. (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról)

¹²⁵ A belügyminiszter 13/1998. (III. 6.) BM rendelete a polgári védelmi felkészítés követelményeiről 2.§ -MK. 1998/16. (III. 6.)

¹²⁶ 37/2001. évi oktatási miniszteri rendelete a katasztrófák elleni védekezés és a polgári védelem ágazati feladatairól 2. § 1/c pontja –MK. 2001/112. (X. 12.)

¹²⁷ u. o.: 5. § –MK. 2001/112. (X. 12.)

4.1.2 Létszám adatok és megoszlás

Kutatásaim során megállapítottam, hogy 2003/2004. tanévben 2 024 000 volt az óvodába és nappali iskolába járók száma. 329 000 fő óvodás, közülük 5 615 fő fogyatékkal élő, 908 000 fő általános iskolás, közülük 53 000 fogyatékkal élő, 438 000 fő középiskolás, 132 000 fő szakiskolás, 217 000 a felsőoktatásban tanulók száma (KSHI adat 2003. dec. 31.). *A tanulók többsége tehát a közoktatásban szerzi meg alapvető ismereteit.* Ez a tény is indokolja, hogy az iskolák és a katasztrófavédelem között szoros együttműködés alakuljon ki a tanulóifjúság katasztrófavédelmi felkészítése tekintetében. Különösen fontos a szakiskolákkal való kapcsolattartás, hiszen a középiskolás korúak (ekkor a legfogékonyabbak a tanulók ezekre az ismeretekre) nagyobb része szakiskolákban tanul. Különösen igaz ez a Nyugat-Dunántúlon, valamint a Közép-Dunántúlon.

4.1.3 Folyamatok a közoktatásban

A közoktatásban az elmúlt néhány év alatt robbanásszerű változások történtek. Megjelent a *Közoktatási Törvény*, elkészült a *Nemzeti Alaptanterv*, az iskolák sorra elkészítették és készítik ma is a *helyi pedagógiai programjukat*. A pedagógusok részére kötelező lett a továbbképzés, kialakultak a szakvizsga letételének szabályai, az oktatás „piacán” megjelent az oktatási szakértő. Bevezetés alatt van egy közbülső szabályozási szint, a *Kerettanterv*. Nem csoda, ha ebben a nagy változási sorozatban az ágazati irányítás, az igazgatók és pedagógusok mindennapos megfeszített munkájában háttérbe szorultak a kevésbé kardinálisnak tűnő területek. Így perifériára került a művelődési és közoktatási miniszter 27/1997. (VII. 15.) MKM rendelete, amely a kulturális és oktatási ágazat polgári védelmi feladatait jelölte meg, valamint háttérbe szorultak a tűzvédelmi törvény oktatására vonatkozó megállapításai is. Mára azonban újra előtérbe kerülhet ez a kérdés.

Az elmúlt időszak katasztrófái azt támasztják alá, hogy *szükség van arra*, hogy a tanulóifjúsággal, de a pedagógustársadalommal is megismertessük a katasztrófák fajtáit, azok természetét, a legfontosabb magatartási szabályokat. Ezt ismerte fel az oktatási ágazat, amikor kiadta a 37/2001. (X. 12.) OM rendeletet a katasztrófák elleni védekezés és a polgári védelem ágazati feladatairól. Ezzel a jogszabállyal nyilvánvalóvá vált, hogy *a közoktatásban és a felsőoktatásban is fontos feladattá váltak a katasztrófavédelem ágazati feladatai.*

A fentiekből kitűnik, hogy *a közoktatásban újra lehetőségek nyílnak a katasztrófavédelem számára.* Álláspontom szerint a pedagógus kulcsszereplője minden törekvésnek, amellyel a gyerekekhez katasztrófavédelmi ismereteket akarunk eljuttatni. A pedagógus alapképzésben azonban nyoma sincs ezeknek az ismereteknek. Itt már felmerül a pedagógus-továbbképzés kérdése is, melyben szerepet kell kapnia a pedagógusok katasztrófavédelmi felkészítésének, amelyről a későbbiekben a fejezet végén részletesen szólok.

4.2 A tanulóifjúság katasztrófa-érzékenysége, félelmei

A statisztikai vizsgálatok adatai szerint az érintett állampolgárok több mint 20%-a tanuló. Ez a kategória felöleli az óvodás, az általános iskolás, a középiskolás, a főiskolás és egyetemista korosztályokat. Minden felkészített 100 állampolgár közül tehát 20-nak tanulónak kellene lennie. Ez azonban még messze nincs így. 100 felkészített közül napjainkban 5 kiskorú van.

Vannak, akik szerint a gyerekeket nem érdekli a kérdéskör, mások azt állítják, hogy a családok nem felkészültek az új felkészítési formák fogadására, megint mások szerint a felkészítői rendszer nem kellően rugalmas ebben a kérdésben.

A tanulóifjúság katasztrófa-érzékenysége c. felméréssel az első elgondolást vizsgáltam, miszerint a tanulókat nem érdekli ez a dolog. A kérdőív *célja*, hogy megtudjuk, a tanulóifjúság mennyire ismeri a körülöttük lévő veszélyeket, ismerik-e a helyes veszélyhelyzeti magatartási szabályokat, vannak-e félelmeik és milyenek, valamint, hogy képesek-e tenni annak érdekében, hogy ez a helyzet elmozduljon a jelenlegi nyugvóponttól. A kérdőív értékelésének tükrében nagyobb eséllyel tudjuk meghatározni azokat az irányokat, eszközöket, módszereket, amelyekkel a tanulóifjúság katasztrófavédelmi felkészítését a következő évtizedekben végezhetjük. A felmérést *a következő tézisek igazolása* vagy *megdöntése* érdekében készítettem:

- A tanulók kiemelten félnek a katasztrófáktól;
- A gyermekek teljes mértékben egyetértenek azzal az állítással, miszerint „...minden embernek joga van a tudni a körülötte lévő veszélyekről”;
- A gyermekek elsősorban az árvízről és a média által gyakran emlegetett terrortámadásokról hallottak a legtöbbet;
- A gyermekek a legtöbbet a szüleiktől hallottak a veszélyekről;

- A gyermekek egy-egy nagyobb katasztrófa után fogékonyabbak a veszélyhelyzeti ismeretek elsajátítására;
- A gyermekek szeretnék többet tudni a veszélyekről;
- A gyermekek az iskolai oktatást tartják a legalkalmasabbnak a veszélyhelyzeti ismeretek elsajátítására;
- A gyermekek nagy része a katasztrófákról a megelőző időszakban szeretne hallani;
- A szülők nem mindig hívják fel a gyerekek figyelmét arra, hogy ők is okozhatnak veszélyhelyzeteket, és hogy mit kell tenniük az életben maradásért;
- A gyermekek nincsenek kellően felkészülve arra, hogy veszély esetén mentsék önmagukat és másokat;
- A gyermekek szívesen tennének a veszélyhelyzetek megelőzéséért, a veszélyek következményeinek elhárításáért;
- A fenti kérdésekben jelentős eltérést mutat a tanuló neme, a szülei foglalkozása, valamint az a tény, hogy a tanuló sorolt településen, városban vagy kistelepülésen lakik-e.

A felmérés kérdőíve 20 kérdésből állt, értelmezésében a tanulókat katasztrófavédelmi szakemberek és a pedagógusok segítették. A kérdőívet kitöltöttük *sorolt* és *nem sorolt* településeken, városban és községekben, az általános iskola 5-6. és a 7-8. osztályaiban is. *Egyéni* és *csoportos* értékelés is készült, a tanulók lehetőséget kaptak az egyéni véleményük írásos kifejtésére is. A felsorolt megyéket úgy jelöltem ki, hogy veszélyeztetettség szempontjából legyen benne *kevésbé, közepesen és erősen veszélyeztetett megye*. A települések kiválasztásakor *nagyvárosokra*, valamint *kistelepülésekre* gondoltam, mert mérni szerettem volna, hogy mely települések tanulóifjúsága fogékonyabb a témára, van-e különbség a tenni akarás tekintetében a zártabb és a nyitottabb közösségek tanulói között. Az értékelésnél mérni kívántam, hogy van-e különbség a gyerekek katasztrófa-érzékenysége tekintetében a *nemek között*, valamint aszerint, hogy a *szüleiknek mi a foglalkozása*. Egyéni értékelést 12 osztályban, **összesen** 635 tanulónál, csoportos értékelést 36 osztályban végeztem **összesen** 972 tanulóról.

„A tanulóifjúság katasztrófa-érzékenysége” c. felmérés segítségével olyan adatokhoz jutottam, amelyek megerősítik vagy megdöntik a tanulóifjúság felkészítésével kapcsolatos hipotéziseket. Ennek kapcsán pedig kezdetét veheti a felkészítési koncepció tudományos kereteinek megteremtése. Ezen túlmenően a felmérés eredményei ráirányíthatják a pedagógiai

és katasztrófavédelmi szakemberek, valamint a gyermekpszichológusok figyelmét a téma fontosságára. A döntés-előkészítési folyamat részeként így eszközül szolgálhat a tanulókra nézve pozitív döntések meghozatalában. Az értekezés eredményeit összegeztem. (10. sz. melléklet)

Félelmek, specifikumok. A 37/2001. (X.12) OM rendelet a katasztrófák elleni védekezés és a polgári védelem ágazati feladatairól kimondja, hogy az oktatási intézmény vezetője „...elősegíti az intézmény oktatóinak, dolgozóinak, hallgatóinak, tanulóinak, valamint, megalakítása esetén, a munkahelyi polgári védelmi szervezetnek a felkészítését, kiképzését.”¹²⁸

Az intézmény vezetője akkor tud megfelelni ennek az előírásnak, *ha erre felkészítették* és megkapja azt a tematikát, amelyet meg kell ismertetnie a fent említett célcsoporttal. Így elsősorban az intézményvezetők felkészítéséről kell gondoskodnunk. A tanulók felkészítése tematikájának összeállításához nem elég ismerni a megelőző időszak feladatait, a helyreállítási időszak teendőit, az ott betartandó helyes magatartási szabályokat, a helyreállítás és újjáépítés során követendő sztereotípiákat, hanem ismerni kell azt is, hogy *milyen félelmei vannak a tanulóifjúságnak, illetve, hogy reális-e a félelemérzetük.*

A katasztrófavédelmi oktatás követelményeinek kialakításához ismernünk kell azt is, hogy a tanulók ismeretei mások-e egy nagyvárosban és egy kistelepülésen, egy elit iskolában illetve a hátrányos helyzetű iskolában, hogy mely időszakokban, továbbá melyik életkorban fogékonyabbak a tanulók ezekre az ismeretekre. Ezeknek a kérdéseknek a kutatására „**A tanulóifjúság félelmei**” címmel további felmérést készítettem. A kérdőívet 7-8. osztályos csoportokkal tölttettem ki, mert a veszélyhelyzeti ismeretek oktatási anyagának zömét erre a korcsoportra terveztem, és kíváncsi voltam, hogy *mennyire fogékony* ez a korosztály erre a témára. A kérdőívet hat megyében (nagyvárosokban és kistelepüléseken) és a főváros két kerületében (VIII. kerület és az I. kerület) tölttettem ki. A tanulók hat egymás utáni időszakban töltötték ki ugyanazt a kérdőívet két hetes megszakításokkal, így a felmérés három hónapos időszakot ölelt fel. A megyék kiválasztásánál ügyeltem arra, hogy legyen közöttük katasztrófavédelmi szempontból erősen, közepesen és kevésbé veszélyeztetett megye. Az időpontokat úgy választottam meg, hogy azok a tavaszi időszakra (március-május) essenek, hogy nagy valószínűséggel beleessen egy „árvizes” és egy „hóhelyzetes” időszak is. Az első

---

¹²⁸ 37/2001. (X.12) OM rendelet a katasztrófák elleni védekezés és a polgári védelem ágazati feladatairól 2. h pont –MK. 2001/112. (X. 12.)

időpont véletlen folytán az iraki háború kitörése előtti napokra esett, így volt lehetőség azt mérni, hogy egy esemény bekövetkezése mennyiben befolyásolja a gyermekeket.

A válaszlehetőségek három-variációsak voltak egy pozitív, egy negatív és egy köztes választási lehetőséggel. A kérdőívek kitöltését mindig az osztályfőnökök végezték és sosem beszélték meg előre a kérdéseket a tanulókkal. Összesítettem az egyes városok különböző időszakban adott válaszait, majd az egyes kérdésekről országos összesítés is készült, amelyekről grafikonokat állítottam össze.¹²⁹

A kérdőíveket névtelenül töltötték ki a tanulók az iskola nevének megjelölése nélkül. Az értékelést, elemzést követően a kérdőívek az adatvédelmi előírásoknak megfelelően megsemmisítésre kerültek. A felmérés alapján a tanulókkal, tanárokkal végzett interjúk, a tanulói irányított fogalmazások alapján ***a következő következtetéseket vontam le:***

- A tanulóknak tudatosult, hogy nálunk is előfordulhatnak katasztrófák, fogékonyak a témára. Félnak a katasztrófáktól, de félelemérzetük reális irányú és mértékű. Ennek tudatában törekednünk kell arra, hogy jobban megismerjék a katasztrófafajtákat, a követendő magatartási szabályokat. Jobban félnak azoktól a katasztrófáktól, amelyeket már maguk megtapasztaltak, illetve az országban előfordultak.
- A katasztrófákkal kapcsolatos *félelmeiket befolyásolják az aktuális média-hírek, és a nevelőkkel folytatott elbeszélgetések*, ezért törekednünk kell a média-adta lehetőségek kihasználására, illetve fel kell készítenünk a nevelőket az alapvető katasztrófavédelmi ismeretekre, hogy nem csak pedagógiailag, hanem *szakmailag is képesek legyenek a helyes katasztrófavédelmi ismeretközvetítésre.*
- A tanulók katasztrófa-érzékenysége és ismeretszintje más egy nagyvárosi és egy kistelepülési iskola, illetve a fővárosban egy elit kerület és egy hátrányos helyzetű kerület iskolái tekintetében, ezért meg kell találnunk a felzárkóztatás és az esélyegyenlőség megteremtésének lehetőségét ezen a téren is. A tanulók fogékonysága erre a témára nő akkor, ha egy veszélyhelyzet nálunk vagy a világban bárhol bekövetkezik, ezért a felkészítésben ki kell aknáznunk az ilyen események motivációs hatását.

A „Mitől félnak a gyermekeink?” felmérés eredményei megjelentek a *Kapu az értelmiség magyar folyóirata* c. folyóiratban. A Kossuth Rádió 2004. január 3-án a *Tallózás napilapokból és folyóiratokból* c. adásában a hét legérdekesebbnek vélt cikkeiből adott

---

¹²⁹ A felmérés eredményei a grafikonokkal, következtetésekkkel megtalálhatók a BM OKF Önkormányzati és Lakosságfelkészítési Osztálya iratanyagában. 123/2002.

válogatást és ebben az adásban közzétette a felmérést. A pedagógusok és a szakma megvitatták a helyzetet. A felmérés eredményei alapjául szolgálnak a polgári védelmi kirendeltségek és irodák lakosságfelkészítő munkájához, az iskolai veszélyhelyzeti oktatás tartalmának meghatározásához, további kutatásokhoz, a katasztrófavédelmi ismeretek helyi pedagógiai programokba való beépítéséhez, a pedagógusok munkájához is.

4.3 Javaslat a tanulóifjúság katasztrófavédelmi oktatásának tematikájára

A vizsgálat, a pedagógusokkal, tanulókkal készített interjúk, tanulói dolgozatok világosan bizonyították, hogy a tanulóknak *vannak félelmeik* a katasztrófákkal, háborúval, árvízzel, tüzekkel kapcsolatosan, amelyekről tanáraiktól, szüleiktől, szervezett tanórai formában szeretnének többet tudni. ***Gátló tényezőként ismét felmerül azonban a pedagógusok katasztrófavédelmi alapképzésének hiánya!***

A felmérések eredményeit, a fejlődéslélektani eredményeket,¹³⁰ a katasztrófavédelmi szakemberek tapasztalatait, a veszélyhelyzeti ismereteket oktató iskolák gyakorlatát, a meglévő jogszabályokat és a saját tanítási gyakorlatomat figyelembe véve *összeállítottam azt a tematikát, amelynek oktatását az általános iskolában célszerűnek tartom* annak érdekében, hogy a tanulók megismerkedjenek a körülöttük lévő veszélyekkel, megismerjék azok természetrajzát, megtanulják a helyes veszélyhelyzeti magatartásformákat.

Az összeállítás alapját a 13/1998. (III. 6.) BM rendelet képezte, amely meghatározza a polgári védelmi felkészítés követelményeit. Ennek alapján „A lakosság felkészítésének ki kell terjednie: a veszélyek természetrajzára, az adott településen, területen található ipari, természeti veszélyforrásokra, az ipari mennyiségben előforduló veszélyes anyagok felsorolására és a veszélyességi jellemzőire, a megelőzés és a katasztrófák hatásai elleni védekezés szabályaira, a riasztási jelzésekre, a követendő magatartási szabályokra, az esetleges kitelepítés szabályaira, a mentésben résztvevő szervek felsorolására, címére, telefonszámára.”¹³¹ ***Az általam javasolt tematika*** a katasztrófavédelmi ismeretek ***általános iskolai*** oktatására a következő:

- a katasztrófák fogalma;
- fajtái, jellemzőik (természeti és civilizációs katasztrófák);

¹³⁰ **Kiss Tihamér:** Fejlődéslélektan és életkori sajátosságok pszichológiája. –Bp.: Tankönyvkiadó, 1972.

¹³¹ 13/1998.(III. 6.) BM rendelet a pv-i felkészítés követelményeiről, a lakossági tájékoztatás rendjéről 3.mell. – MK. 1998./16. (III. 6.)

- helyi katasztrófa-veszélyeztetettség;
- a lakosság riasztása, a riasztási jelek felismerése;
- tűzvédelem, tűzmegeelőzés;
- a tűzriasztás módja, a veszély jelzésének módjai;
- segítségkérés, helyes viselkedési szabályok a veszélyes anyagok előállítására, tárolására, szállítására során bekövetkezett balesetek esetén;
- a lakosság védelme (egyéni és csoportos védelem, a kitelepítés, kimenekítés);
- a különböző veszélyhelyzetekben betartandó magatartási szabályok;
- a pánik elkerülésének módjai;
- elemi elsősegély-nyújtási, önmentési ismeretek;
- a segítő szervezetek bemutatása, elérhetősége;
- az információszerzés módjai.

A fent javasolt ismeretek a tanulók korának, összetételének megfelelően szűkíthetők és bővíthetők, de nagyon fontos, hogy mindegyik témakörhöz megfelelő *gyakorlati feladatokat* dolgozzunk ki, amelyeket a tanulókkal begyakoroltatunk. A fenti ismereteket korosztályokra bontva, iskolatípusokhoz igazítva kell eljuttatni a tanulókhöz.

4.4 Javaslat az ismeretek közvetítésének módjára

Ki közvetítse ezeket az ismereteket? A katasztrófavédelmi ismeretek oktatására kijelölt intézmény a Belügyminisztérium Katasztrófavédelmi Oktatási Központja. A Központ nem foglalkozik azonban gyerekek felkészítésével, hiszen alapító okiratukban a felnőttoktatást célozták meg. Kizárólag ***a gyermekek katasztrófavédelmi felkészítését célzó intézmény nincs az országban.***

A felkészítő munkában segítséget nyújthatnak a *polgári védelmi kirendeltségek* és irodák dolgozói, valamint a katasztrófavédelmi igazgatóságokon dolgozó lakosságfelkészítő *mentorok*. Ezek a szakemberek azonban nem tudnak az ország minden iskolájához és diákjához eljutni, elenyésző azon diákoknak a száma, akiket ők fel tudnak készíteni. Napjainkban új jelenség, hogy egyre több önkormányzat alkalmaz *katasztrófavédelmi referenseket*, amelyekről az előzőekben már szóltam. A gyerekek felkészítésében nagy szerepük lehetne az általam javasolt *önkéntes lakosságfelkészítőknél*.

A legüdvözítőbb megoldás azonban mégis az lenne, hogy *a közoktatás dolgozói*, maguk *a pedagógusok, óvodapedagógusok* közvetítenék a diákok felé ezeket az ismereteket.

A probléma az, hogy *a pedagógus alapképzésben nem szerepelnek a katasztrófavédelmi ismeretek*, így a pedagógusok nem tudnak mit kezdeni ezzel a témával, nincsenek felkészítve ezeknek az ismereteknek a közvetítésére. A jövőben ki kellene dolgozni a pedagógus alapképzésben oktandó katasztrófavédelmi ismeretek körét, be kellene vezetni a képzést a tanárképző főiskolákon, egyetemeken. *Hosszú távon célszerű lenne katasztrófavédelmi szakos képzést is indítani.*

A megoldást rövidtávon *a pedagógus-továbbképzésben látom*. A pedagógus-továbbképzés segítségével néhány év alatt kialakítható az a pedagógusgárda, akik képesek és jogosultak lesznek arra, hogy kollégáikat, diákjaikat katasztrófavédelmi ismeretekben részesítsék. A felelősöknek, együttműködve a szakmával, el kellene készítenie a katasztrófavédelmi oktatás bevezetésére készülő *intézkedési tervet*, meg kellene teremteni az oktatási dokumentumok kompatibilitását az ezirányú törekvésekkel. A tárca, a polgármesterek és az oktatási intézmények vezetőinek szorgalmazniuk kell a pedagógusok ezirányú képzését, és akkor valóban széles körben kezdődhetne meg az oktatás. Addig csak reménykedhetünk, hogy a nagy katasztrófák elkerülnek a tanulókat, illetve érintettség esetén a diákok minél kevesebb testi és lelki sérüléssel vészelik át azokat.

Mit közvetítsünk? Fontos, hogy az általános ismeretek mellett a település veszélyeztetettségének megfelelő ismereteket is megkapják a gyerekek, valamint az önmentés elemi tudnivalóit és a helyes veszélyhelyzeti magatartásszabályokat.

Hogyan közvetítsük ezeket az ismereteket? A veszélyhelyzeti oktatást a tanulók ezirányú tudásszintjének feltérképezésével kell kezdeni. Ezt követően el kell dönteni, hogy mely szintereken kívánjuk folytatni az oktatást. Ezután az igényeknek, a tanulók tudásszintjének, helyzetének megfelelően kell meghatározni, hogy mit oktatunk. Meg kell határozni az ennek megfelelő követelményeket, a ráfordítandó időt, amelyeknek messzemenően figyelembe kell vennie az életkori sajátosságokat. Az oktatás során célszerű lenne nem csak elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is közvetíteni, és nagy hangsúlyt kell fektetni a készségfejlesztésre. Alapvető szabály, hogy e téren is tartsuk tiszteletben az intézmények és a pedagógusok szakmai szabadságát.

Mikor közvetítsük ezeket az ismereteket? Ez nagyban függ attól, hogy mely színteret választjuk az oktatásra, de mindenképpen ki kell aknázni egy bekövetkezett katasztrófa nyomán erősödő érdeklődést és motivációt.

Milyen eszközökkel közvetítsük ezeket az ismereteket? Az oktatáshoz el kell készíteni a megfelelő eszközöket, illetve a már meglévő eszközök közül meg kell találni azokat, amelyek alkalmasak az oktatáshoz, hiszen a tanulók annál könnyebben sajátítják el az ismereteket, minél szemléletesebben közvetítjük. Ezekre e fejezet végén javaslatot teszek.

4.5 Javaslat a tanulóifjúság felkészítése színtereire

A fentiekből kiderült, hogy nagyon fontos meghatározni a felkészítés színtereit. Az elvégzett kutatásaim¹³² alapján a tanulóifjúság katasztrófavédelmi felkészítését *tanórai* és *tanórán kívüli* katasztrófavédelmi nevelési formában javaslom.

4.5.1 Tanórai katasztrófavédelmi nevelés

A tanórai katasztrófavédelmi nevelésre több lehetséges változatot javaslok. ***Az egyik változat***, amikor a katasztrófavédelmi ismereteket az egyes tantárgyakban „*elszórva*” oktatjuk. Ebben az esetben a szaktárgyi nevelők megkeresik azokat a témákat, amelyekhez katasztrófavédelmi ismeretek köthetők. Ezen tananyagok tárgyalásánál a nevelők rátérhetnek a helyes veszélyhelyzeti magatartási szabályok ismertetésére is. Ilyen eset pl.: a Földrajz tantárgynál a földrengés megtárgyalása. Nem könnyű azonban azokat a témákat megtalálni, amelyek a katasztrófavédelemhez társíthatók, a pedagógusok nem igazán felkészültek erre a feladatra. A pedagógusok munkáját segíti Dr. Sztanek Endre ny. ezredes, a hadtudomány kandidátusa a „Kézikönyv a polgári védelmi és katasztrófavédelmi ismereteket oktató általános iskolai pedagógusok számára” c. műve.¹³³

A tanórai katasztrófavédelmi nevelés ***másik módja***, amikor a katasztrófavédelmi ismereteket valamelyik tantárgyban „*egy tömbben*”, *összevonva oktatjuk*. Erre a legmegfelelőbb a Környezetismeret, Természetismeret vagy az Osztályfőnöki óra. A tanulókkal szemben támasztott általános követelményeket a *Nemzeti Alaptanterv*, a tantárgyi követelményeket a *Kerettanterv* tartalmazza. E két dokumentum és a helyi sajátosságok figyelembe vételével az oktatási intézmények elkészítik a *helyi pedagógiai programjukat*, amelyben meghatározzák mit, mennyi óraszámban, milyen követelménytámasztással tanítanak.

---

¹³² 1995-2000. között magam oktattam ezeket az ismereteket 10-18 éves tanulóknak, 2001-ben pedig már javaslatomra 147 iskolában folyt az oktatás, melyek egy részének tapasztalatait összegeztem.

¹³³ **Dr. Sztanek Endre:** Kézikönyv a polgári védelmi és katasztrófavédelmi ismereteket oktató általános iskolai pedagógusok számára. -Bp.: Magyar Polgári Védelmi Szövetség, 2003. – p. 56-149.

A katasztrófavédelem *csak nyomokban* szerepel a Kerettantervben, így csak ajánlani tudjuk, és nem számonkérni, hogy az iskolák szerepeltessék azt a helyi pedagógiai programjukban. Ennek változtatását kezdeményezni kellene az Oktatási Minisztériumnál. „A fenntartó a Nemzeti Alaptanterv [...] alapján tantervet készíthet, amelyik tartalmazhatja a település (táj, térség) sajátos nyelvi, történelmi, kulturális, népismereti, illetve a fenntartó által fontosnak tartott *más* ismereteket, tananyagot.”¹³⁴ Pl.: a veszélyhelyzeti ismeretek. Ezt szorgalmazni kellene az önkormányzatoknál.

A tanórai katasztrófavédelmi oktatás *harmadik módja* - és ez a jövő -, hogy katasztrófavédelmi önálló tantárgyban oktatjuk. Ehhez azonban hiányzik a katasztrófavédelem (vagy veszélyhelyzeti ismeretek) szak a pedagógus alapképzésben!

Javaslat a katasztrófavédelmi ismeretek oktatási minimum-követelményeire

Mint a fentiekből kitűnik, az eredményes veszélyhelyzeti felkészítés feltétele, hogy *meghatározzuk a követelményeket*. Ha már eldőlt, hogy az oktatás tanórai formáját választják, a pedagógusok többsége kész az általuk értelmesnek vélt tudattartalmakat, így a katasztrófavédelmi ismereteket is beépíteni a helyi pedagógiai programba. Nem tudják azonban, hogy mi a katasztrófavédelmi nevelés célja, feladatai, milyen követelményeket támasszanak, milyen tananyagot, milyen témaköröket oktassanak, milyen eszközöket használjanak. E dilemma feloldásához szerzőtársammal *Osztályfőnöki ajánlás címmel* segédanyagot készítettünk az érdeklődő pedagógusok számára, melyben rögzítettem az általános iskolai katasztrófavédelmi oktatás polgári védelmi részének legfontosabb paramétereit, *követelményeit is*:

„Az általános iskolai 1-8. évfolyama veszélyhelyzeti oktatásának célja a tanulónak olyan elméleti és gyakorlati ismeretek átadása, melyek segítségével a különböző katasztrófa és veszélyhelyzetek elleni védekezésben esélyük van az életben maradásra, segíthetnek önmagukon és társaikon, valamint csökkenthetik az anyagi javakban, a környezetükben bekövetkező károkat.”¹³⁵ Alapvető cél az embertársaik iránt érzett felelősség jelentőségének megértetése, a menekülés, túlélés alapvető ismérveinek elsajátíttatása, az életet és a környezetet megóvó magatartás igényének kialakítása, figyelemfelkeltés a veszélyekre, az óvatosságra intés, olyan pozitív beállítódások megalapozása, amelyek az élet- és

¹³⁴ 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 102. § (6) bekezdés -MK: 1993/107. (VII: 31.)

¹³⁵ *Jádi Zsuzsanna-Veresné H. Júlia*: Osztályfőnöki ajánlás. -Bp.: BM OKF, 2000. – p. 4-6.

környezetkímélő, a tüzesetek megelőzését szolgáló magatartás kialakításához, s ezzel a személyes biztonság eléréséhez vezetnek.

A fentiek érdekében meghatároztam a veszélyhelyzeti ismeretanyag *tartalmát*. A veszélyhelyzeti ismeretanyag általam javasolt tartalma megjelenik a már említett, az országban használatos anyagban.¹³⁶ Az ajánlás 3000 intézménybe eljutott, jól szolgálta a felkészítést, segítette a katasztrófavédelmi ismeretek beépítését a helyi pedagógiai programokba. Javaslom az ajánlás eljuttatását az összes iskolához. Mivel az országban az elmúlt években nem jelent meg kimondottan a gyerekek számára veszélyhelyzeti ismereteket közvetítő anyag, fontos *a megfelelő új eszközök készítése*. A veszélyhelyzeti oktatáshoz nagyon kevés eszköz állt a rendelkezésünkre, azok is zömében a tűzvédelmi oktatást szolgálták. Meg kellett alkotni a veszélyhelyzeti ismeretek oktatásának „másik felét”, *a polgári védelmi ismereteket közvetítő segédeszközöket*, ezért összeállítottam *a „Katasztrófavédelem a jövő nemzedékéért”* projectet, melynek célja új oktatási eszközök készítése. (Erről bővebben a 4.6. fejezetben.)

4.5.2 Tanórán kívüli katasztrófavédelmi nevelés

Mivel a katasztrófavédelmi ismeretek csak nyomokban szerepelnek a Nemzeti Alaptantervben és a Kerettantervben, tanórai oktatása sok tényezőtől függ, ezért csak kevés iskolának van rá lehetősége, órakerete. Ennek kapcsán javaslatot teszek a tanórán kívüli oktatási lehetőségekre is: a tanórán kívüli oktatás *egyik lehetséges útja a katasztrófavédelmi szakkör vagy klub indítása*.¹³⁷ Szerencsés esetben az iskola biztosítani tud rá fizetett órakeretet, ami heti 1-2 órát jelent, ha nem, akkor a pedagógusok kénytelenek társadalmi munkában végezni. Erre nincs központi szabályzás, amire nagy szükség lenne.

A katasztrófavédelmi szakkörök, klubok indításához országos felhívást kellene közzétenni és a számukra egységes tematikát kellene kidolgozni. Összefogásukat országos szinten kellene koordinálni. Javaslom egy **országos „Katasztrófavédelmi Diák Klub”-hálózat kialakítását**.¹³⁸

¹³⁶ *Jádi Zsuzsanna-Veresné H. Júlia*: Osztályfőnöki ajánlás. -Bp.: BM OKF, 2000. – p. 5-14.

¹³⁷ *Serfőző Sarolta*: Tanórán kívüli környezeti nevelés. –Bp.: MKE, 1993. – p. 100-172. –ISBN: 963-04-3895-X

¹³⁸ A tervek közt szerepel egy országos diák klub-rendszer megalakítása, melybe az iskolák, diákcsoportok a Sulineten keresztül jelentkezhetnének, minden hónapban a szűk környezetükben elvégzendő megelőzési feladatokat és katasztrófavédelmi ismeretbővítésre készítő feladatokat kapnának. A feladatokat helyesen megoldó klubok tárgynyeremény-sorsoláson, jutalom-táborozáson vennének részt.

A tanórán kívüli katasztrófavédelmi nevelés *másik útja lehet*, ha az iskola résztvesz a BM OKF vagy más szervezetek által meghirdetett **ifjúsági katasztrófavédelmi versenyen**. A verseny szervezéséhez szabályzatot készítettem, amelyet a szervezők felhasználhatják az intézményi szintű versenyek szervezéséhez.¹³⁹ A verseny felmenő rendszerű, három szintű. A felkészülés kiváló alkalom a katasztrófavédelmi ismeretek közvetítésére. Szerzőtársaimmal a felkészítő nevelők és a felkészülő tanulók munkáját kívántuk megkönnyíteni a **Felkészítők könyve** c. kiadvánnyal. „Gyerekeinknek készült ez a könyv, de aki belenéz, elolvassa az Elméleti ismeretek című részt, észreveszi, hogy erre az ismeretanyagra mindannyiunknak: felnőtteknek, gyerekeknek otthon, és az iskolában, minden nap szükségünk van, bármikor hasznát vehetjük.”¹⁴⁰ A segédlet 2003. december 31-ig 4630 tanulóhoz és felkészítő tanárhoz jutott el. Szintén a felkészítést hivatott szolgálni a szerzőtársaimmal készített *Kézikönyv a veszélyhelyzeti ismeretek munkafüzet-sorozathoz* c. BM OKF-kiadvány.

Jó tanórán kívüli nevelési lehetőség lehet a katasztrófavédelmi **táborok szervezése**. A táborozás a nap 24 órájában nyújt lehetőséget a katasztrófavédelmi nevelésre. Sikerének feltétele a pontos, szakmailag helyes tervezés, az oktatási módszerek helyes megválasztása, és a megfelelő eszközök biztosítása. Szükség lenne erre a célra egy ifjúsági pénzügyi alap létrehozására. A veszélyhelyzeti ismeretek oktatását az általam és munkatársaim által ajánlott követelményrendszer és tematika alapján 2003-ban 1365 iskola végezte: 540 tanórán, 825 tanórán kívül.

4.6 A katasztrófavédelmi ismeretek oktatásának eszközei

Az oktatáshoz szükségszerű eszközöket készíteni. A fenti célok elérése érdekében terveztem meg és javasoltam 2001-ben „**A katasztrófavédelem a jövő nemzedékéért**” projectet, amelynek célja az volt, hogy a meglévő tűzvédelmi munkafüzetek mellett a polgári védelmi ismereteket tartalmazó munkafüzetek és egyéb oktatási segédanyagok is készüljenek a katasztrófavédelmi ismeretek oktatásához. A munkafüzeteket úgy készítettem, hogy azok illeszkedjenek a már korábban elkészített oktatási segédanyagok rendszerébe, *megfeleljenek a tanulók életkori sajátosságainak*, és költségkímélők legyenek. Koncentrikusan bővítsék az ismereteket, biztosítsák a lineáris fejlődést. Évfolyamokra bontva meghatároztam a tartalmakat és témaköröket, amelyeket a pedagógusoknak „csak” be kell emelniük a tanmeneteikbe. **(11. sz. melléklet)**

¹³⁹ A BM OKF ifjúsági katasztrófavédelmi verseny versenyszabályzata. -Bp.: BM OKF, 2004.

¹⁴⁰ **Barsi Tomaj:** A „felkészítők könyve” a felkészülők könyve. in: *Katasztrófavédelem*, 2001. február, XLIII. évfolyam 2. szám – p. 17.

A projectbe a munkafüzetek mellett, - alkalmazkodva a modern oktatás feltételeihez, a tanulók életkori sajátosságaihoz - játékokat, figurákat, plüssállatokat, oktató CD-ket, oktatófilmeket, társasjátékot, veszélyt jelző táblák gyűjteményét is terveztem. Megterveztem a veszélyhelyzetek modellezéséhez (vegyi baleset, szélfúvás, földrengés) használható terepasztalt, megkerestem a forgalomban lévő kínálatból, de házilag is elkészíthető modelleket. (7. sz. ábra)

7. sz. ábra

A „Katasztrófavédelem a jövő nemzedékéért” project oktatási eszközei
6-14 éves korosztály számára

Ropi

Polli

Parázs
Balázs

Vízi Misi

Grundt

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

Az oktatási segédeszközök mellett megterveztem egy lehetséges *szimbolikát*, amelyet a lakosságfelkészítés során használhatunk kitűző, jelvény formájában. Ezek láttán az ismeretek könnyebben aktivizálódhatnak, amelyekhez jobban kötődik az új ismeretanyag. A figurák színe, szimbólumrendszere koherens a katasztrófavédelemben használt bordó színnel és logókkal. **(12. sz. melléklet)**

Gondolva a megvalósítás nehézségeire és a gazdasági helyzetre, az oktatócsomagot három éves ütemezésben, lépcsőzetes bevezetésben terveztem. A megvalósítás első lépcsője befejeződött, szerzőtársaimmal elkészítettem a munkafüzeteket, amelyek *tesztelését* a szakmai megbízhatóság, szakmai újszerűség, logikusság, taníthatóság, tanulhatóság, nyelvezet, stílus, szemléletesség, gyakorlati alkalmazhatóság, módszertani kimunkáltság, képanyag szempontjából több iskolában elvégeztem. Az eredmények azt mutatják, hogy kevés módosítással a tanulók és a nevelők valóban szükségesnek és megfelelőnek tartják a munkafüzeteket a cél elérésére. *Vizgáltam továbbá* az elfogadást a szülők, iskolavezetés, pedagógusok és a diákok hozzáállása szempontjából, amely szintén pozitív eredménnyel zárult. A project alapján általam is készített, a közoktatásban használható munkafüzeteket a **8. sz. ábra** foglalja össze.

8. ábra

A veszélyhelyzeti ismeretek oktatását segítő kiadványok gyűjteménye

Már meglévő tűzvédelmi munkafüzetek	Az ennek megfelelő polgári védelmi füzetek
Tűzet viszek... foglalkoztató füzet óvodásoknak	Vízi Misi foglalkoztató füzet óvodásoknak Parázs Balázs kifestőkönyv óvodásoknak
Tűzre, vízre vigyázzatok... tűzvédelmi ismeretek 6-8. éveseknek	Biztonság Birodalma 1. veszélyhelyzeti ismeretek 1-2. osztályosok számára
Tűzre, vízre vigyázzatok... tűzvédelmi ismeretek 8-10. éveseknek	Biztonság Birodalma 2. veszélyhelyzeti ismeretek 3-4. osztályosok számára
Tűzre, vízre vigyázzatok... tűzvédelmi ismeretek 10-12. éveseknek	Mancs! Ments! veszélyhelyzeti ismeretek 5-6. osztályosok számára
Tűzre, vízre vigyázzatok... tűzvédelmi ismeretek 12-14 éveseknek	Veled is megtörténhet veszélyhelyzeti ismeretek 7-8. osztályosok számára
Tanári kézikönyv a tűzvédelmi munkafüzetekhez sz. melléklet	Kézikönyv a veszélyhelyzeti ismeretek munkafüzet-sorozathoz vegyes

Összeállította: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

A fenti munkafüzetek lefedik az Osztályfőnöki ajánlás 1-8. osztályra tervezett anyagát. Elkészítettem az óvodások felkészítését szolgáló „tüzes” füzet „vizes” kiegészítőjét, és egy tüzes kifestőkönyvet, amelyek segítségével az óvodai nevelésben is megjelenhetnek ezek az ismeretek. Tervezem a középiskolák, főiskolák, egyetemek részre javasolt katasztrófavédelmi oktatás követelményrendszerét, tematikáját. Így a készülő tananyag „lefed” majd a **3-25** éves korosztályt. Az újonnan készített eszközök **mellett** összegyűjtöttem azokat a már meglévő eszközöket, amelyek alkalmasak a veszélyhelyzeti ismeretek oktatására, szemléltetésre. Ilyenek a polgári védelmi kirendeltségeken, irodákon található szemléltetőtáblák, valamint a veszélyt jelző táblák gyűjteménye, védőeszközök stb.

4.7 Pedagógus katasztrófavédelmi alap- és továbbképzés

Az mindenki számára nyilvánvaló, és erre már utaltam, hogy a katasztrófavédelmi ismeretek közvetítésére a legmegfelelőbbek a pedagógusok, hiszen ők ismerik a tanítványaikat, ők tudják alkalmazni az életkori sajátosságoknak legmegfelelőbb módszereket. Kezükben a jövő nemzedékének sorsa.

Mivel a pedagógus-alapképzésben **nincs (!)** minimális katasztrófavédelmi felkészítés sem, fontos lenne az elemi ismereteket *minden szakon* beépíteni, de még fontosabb lenne **katasztrófavédelmi szakos** képzés indítása. Ez még éveket vehet igénybe, és nem segítene a már pályán levőknek. A megoldást egyelőre a *pedagógus-továbbképzés* rendszerében látom. A pedagógusoknak hét évente 120 órás továbbképzésen kell részt venniük, és 120 órányi továbbképzést kell összegyűjteniük.¹⁴¹ A pontokba azonban csak az a továbbképzés számít be, amelyik szerepel az Országos Képzési Jegyzékben (a továbbiakban: OKJ). Az OKJ-ben csak azok a tanfolyamok kerülhetnek, amelyek egy szigorú akkreditációs eljárás mennek keresztül.¹⁴² Elfogadásra az ún. „alapítási eljárás” keretén belül a Magyar Akkreditációs Bizottsághoz (a továbbiakban: MAB) kell a szigorú feltételekkel összeállított Alapítási engedély-kérelmet benyújtani. *A katasztrófavédelemnek ebben a továbbképzési rendszerben kell helyet kapnia.* Megállapítható, hogy a pedagógusok 56%-a az általános iskolai oktatásban vesz részt,¹⁴³ ezért először az ő továbbképzésüket terveztem meg.

---

¹⁴¹ 277/1997. (XII. 22.) Korm. rendelet a pedagógus-továbbképzésről, a pedagógus-szakvizsgáról, valamint a továbbképzésben résztvevők juttatásairól és kedvezményeiről 4. § -MK. 1997/118. (XII. 22.)

¹⁴² AKKREDITÁCIÓ Magyarországon. -Bp.: OAB, 2000. -ISBN: 1218-8654

¹⁴³ Általános iskolában 82 829, középiskolában 37 948, felsőoktatásban 21 138, gyógypedagógiai intézetben 7 244 fő. -KSH. adat

Megterveztem és összeállítottam egy 40 órás továbbképzés tematikáját, amely 20 *tantervi egységekre* oszlik. A tantervi egységek *résztémákra*, a résztémák *altémákra* tagolódnak. A tematika az elméleti ismeretek mellett 5 gyakorlatot is tartalmaz. A továbbképzés címe: „Katasztrófavédelmi ismeretek, katasztrófavédelmi alapképzés óvodapedagógusok, általános iskolai tanítók, tanárok, kollégiumi nevelők számára.”¹⁴⁴ A MAB a tanfolyamot jóváhagyta, így OKJ-s képzésként indítható. Az általam készített tematika alapján a BM OKF „*Katasztrófavédelmi alapképzés óvodapedagógusok, általános iskolai tanítók, tanárok, kollégiumi nevelők számára*” címmel indítási engedélyre nyújtotta be a pedagógus-továbbképzési anyagot, a továbbképzés jelenleg is folyik.

4.8 Következtetések

A közoktatás és a katasztrófavédelem kapcsolatát vizsgálva megállapítottam, hogy a közoktatásban pedagógiailag, jogszabályilag, az igények és a szándék szempontjából adottak a lehetőségek a katasztrófavédelmi ismeretek oktatására, ezért fel kell használni a katasztrófavédelmi ismeretek közvetítésére. Az ismeretek közvetítésére a legalkalmasabbnak a pedagógusokat tartom. A jövőben a katasztrófavédelmi elemi ismereteket be kell építeni a pedagógus alapképzésbe. Az alapképzésben meg kell indítani *a katasztrófavédelmi szak* alapítását. Ennek hiányában jelenleg *a pedagógus-továbbképzés keretén* belül kell felkészíteni őket, amihez elkészítettem a tematikát.

A tanulók katasztrófa-érzékenységét és félelmeit vizsgálva megállapítottam, hogy a tanulók kiemelten félnek a katasztrófáktól, katasztrófa-érzékenységük nagy, ezért meg kell őket ismertetnünk velük. A gyermekek szeretnének többet tudni a veszélyekről, ezért ezt lehetővé kell tenni számukra. A tanulók katasztrófa-érzékenysége függ attól, hogy milyen neműek, milyen korúak, hol élnek, ezért a felkészítés során ezeket a tényezőket messzemenőig figyelembe kell vennünk. A gyermekek nincsenek kellően felkészülve arra, hogy veszély esetén mentsek önmagukat és másokat, ezért fel kell készítenünk őket erre. A tanulók az iskolai oktatást tartják a legalkalmasabbnak a veszélyhelyzeti ismeretek elsajátítására. Ezért ezt ott kell megvalósítani. Meg kell kezdeni a szülők ezirányú tudatformálását is.

---

¹⁴⁴ Megtalálható: A katasztrófavédelmi pedagógus-továbbképzés akkreditációs dokumentációja. –Bp.: BM OKF,– p. 10-22. a BM OKF-en az Önkormányzati és Lakosságfelkészítési Osztályon

A veszélyhelyzeti ismeretek oktatásának célját vizsgálva megállapítottam, hogy fő cél olyan elméleti és gyakorlati ismeretek átadása a tanulóknak, melyek segítségével a különböző katasztrófa- és veszélyhelyzetekben esélyük van az életben maradásra, segíthetnek önmagukon és társaikon, valamint csökkenthetik az anyagi javakban, a környezetükben bekövetkező károkat, valamint annak tudatosítása, hogy maguk is előídezhettek veszélyhelyzeteket.

A tanulóifjúság katasztrófavédelmi felkészítésének tartalmát vizsgálva megállapítottam, hogy annak igazodnia kell a célcsoport életkori sajátosságaihoz, és a helyi veszélyeztetettséghez. Az általános ismereteken túlmenően ki kell térnie a helyi veszélyeztetettségre, és a helyes veszélyhelyzeti magatartási szabályokra, az ön, -és társaik mentésére, a segítségkérés módjaira.

A felkészítés idejét, módját, színtereit, eszközeit vizsgálva megállapítottam, hogy a felkészítésre legalkalmasabbak a katasztrófákat követő időszakok, mert akkor nagyobb a motiváció. Az eredményes ismeretközvetítésnek mindig alkalmazkodnia kell az életkori sajátosságokhoz és a helyi lehetőségekhez. A tanulók felkészítési lehetőségeit két formában javaslom: *a tanórai és a tanórán kívüli felkészítésben.*

A tanórai oktatáshoz kollégáimmal meghatároztam a követelményeket, tartalmakat, témaköröket. A tanórán kívüli felkészítés lehetőségeire többek között a klubok, szakkörök alapítását, működtetését, és/vagy a katasztrófavédelmi ifjúsági versenyek, táborok szervezését ajánlom. Megterveztem és munkatársaimmal elkészítettem a „*Katasztrófavédelem a jövő nemzedékéért*” project első eszközeit, melyeket már több iskolában is alkalmaznak.

5 A FELKÉSZÍTŐK FELKÉSZÍTÉSE A LAKOSSÁGFELKÉSZÍTŐI TEVÉKENYSÉGRE

Az általam tervezett új felkészítési rendszerben a lakosság felkészítését a *katasztrófavédelem hivatásos szervei*, az érintett más tárcák állománya mellett szerepet kapnak az *önkéntes vagy „civil” felkészítők* és köztük a pedagógusok is. A fentiek közül a más tárcák felkészítési tevékenységének helyzetével nem foglalkozom, mert az meghaladja az értekezés keretét.

5.1 A „civil” felkészítők felkészítése

A felkészítési rendszerben már bemutatott önkéntes felkészítők csak akkor képesek e feladatukat ellátni, ha ehhez szakmai, módszertani segítséget, de mindenek előtt alapos felkészítést kapnak. Az önkéntes felkészítők felkészítésénél érvényesülni kell a korábban már említett „nem mindenkit mindenre” való felkészítés elvének, de tartalmaznia kell minden *elégéses* és *szükséges* ismeretet, ezért a felkészítésüket modulrendszerben koncentrikusan bővítve terveztem és javaslom.

Az önkéntes felkészítők felkészítésére a következő témaköröket ajánlom:

- a katasztrófavédelem szervezeti felépítése, jogi szabályozása;
- katasztrófavédelmi alapfogalmak;
- a lakosság riasztása, védelmének lehetőségei, kitelepítés, kimenekítés és befogadás;
- veszélyes vegyi vagy sugárzó anyagok szabadba jutása;
- a szélsőséges időjárás okozta katasztrófák;
- tűzvédelem, tűzmegeelőzés;
- az árvíz fogalma, kialakulása-, pusztító tényezői;
- a földrengés okozta katasztrófák;
- egyéb veszélyek;
- szintetizáló zárókonzultáció, gyakorlat.

A fenti témákat és a felkészítés módját két szerzőtársammal kidolgoztam, a Magyar Polgári Védelmi Szövetség a könnyebb használhatóság érdekében könyv formájában megjelentette, és a felkészítéseken használja az anyagot.

5.2 A katasztrófavédelem hivatásos szervei állományának felkészítése

A katasztrófavédelmi lakosságfelkészítés általam értelmezett formájában a közreműködők körébe beletartoznak a *katasztrófavédelem hivatásos szervei állományában dolgozók* is. Jelenleg zömében ők végzik a lakosságfelkészítői tevékenységet. A lakosságfelkészítés fontos lépcsője tehát a katasztrófavédelem saját állományának korszerű képzése, továbbképzése és felkészítése a felkészítői munkára, hiszen akkor tudnak e feladatuknak eleget tenni, akkor lesz eredményes a munkájuk, ha fel vannak erre készítve.¹⁴⁵

5.2.1 A felkészítés jelenlegi helyzete

A hivatásos katasztrófavédelmi szervek a polgári védelem és az állami tűzoltóság országos és megyei szerveinek összevonásával jöttek létre 2000. január elsejével. A BM OKF területi és helyi szervei továbbra is ellátják a hivatásos állami tűzoltóság, valamint a polgári védelmi szervek jogszabályban meghatározott feladatait.”¹⁴⁶

A lakosságfelkészítési rendszerben is jelentős feladatai vannak a katasztrófavédelem hivatásos állományának. Ezt a tevékenységet a szakmára és a felkészítő tevékenységre jól kiképzett állomány tudja csak elvégezni, ezért nagyon fontos ezen feladatokra való felkészítésük. A továbbiakban megvizsgálom a hivatásos állomány felkészítésének helyzetét, összevetem azokat a gyakorlati szükséglettel, és javaslatot teszek a felkészítésük tartalmára, kereteire és egy új módszerre.

A helyzetet elemezve megállapítható, hogy az elődszervezetek szakmai képzési követelményeit a 9/1997. (II. 12.) BM rendelet 2-3. sz. melléklete, és a tűzoltók és a tűzvédelmi szervezetek tagjainak képzési követelményeiről, képzési rendjéről szóló 57/1997. (X. 21.) BM rendelet határozta meg, hatásuk máig is érződik. Az új katasztrófavédelmi szervezet felállításával a polgári védelem és a tűzoltóság központi és területi szerveinél rendszeresített beosztások megszűntek vagy módosultak, a besorolási osztályokat és az

---

¹⁴⁵ A felkészítők felkészítésére vonatkozó elgondolásomat főképp a következő irodalmak formálták: **Maróti Andor**: A fordulat esélye a felnőttek tanulásában. -Bp.: TIT Szövetségi Iroda, 1995. –ISBN: 963-412-409-7 **Maróti Andor**: Résztvevő-központúság a felnőttek tanításában. in: Felnőttképzés az ezredforduló változó világában OTKA 1314 Kutatás Nemzetközi Konferencia, -Pécs: 1991. Szerk. Koltai Dénes – p. 61-68. **Gordon Dryden**: A tanulás és gondolkodás forradalmi módszerei. –Bp.: Bagolyvár K., 2004. A képzés az elgondolás szerint 2002-óta folyik.

¹⁴⁶ 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel 25-26. § -MK. 1999/60. (VII. 5.)

azoknak megfelelő képzési követelményeket módosították, ennek megfelelően át kellene alakulnia a képzési rendszernek is. Megszűnt a kiképzőtiszti beosztás. A katasztrófavédelem hivatásos állománya tűzoltókból, polgári védelmi szakemberekből áll.

Katasztrófavédelmi **alapképzés** több egyetemen és főiskolán, így pl. a gödöllői Szent István Egyetemen, az Ybl Miklós Műszaki Főiskolai Karon, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, valamint a Rendőrtiszti Főiskolán folyik. Ezekre a képzési formákra ebben az értekezésben nem térek ki, de azt meg kell jegyezni, hogy **polgári védelmi főiskolai, egyetemi képzés nincs**, és ezt nagyon hiányolja a szakma! Foglalkoznom kell azonban a katasztrófavédelmi állomány tömeges, nem főiskolai-egyetemi szintű képzésével.

A katasztrófavédelmi **továbbképzést** a BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központ (a továbbiakban: BM KOK) végzi. A 32/2002. (XII. 12.) A hivatásos katasztrófavédelmi szerveknél, tűzoltóságoknál, valamint ez irányú szakágazatokban foglalkoztatottak képzési követelményeiről szóló BM rendelet alapján a szakképzés és a kihelyezett formában lebonyolítható tanfolyamok képzési programját a Belügyminisztérium Katasztrófavédelmi Oktatási Központ készíti el. „A BM KOK az igényeknek megfelelően, a BM Oktatási Főigazgatóság jóváhagyását követően, minden év március 31-ig hirdeti meg a következő tanévben indítandó képzési formákat és a jelentkezés feltételeit.”¹⁴⁷

A BM KOK igazgatója nyilatkozata szerint: „...problémánk, hogy nálunk a hallgatók az elméleti ismereteket és a gyakorlati alapokat sajátítják el, a készségszintű begyakoroltatás azonban már házi feladat.”¹⁴⁸ Ahhoz, hogy a továbblépés irányát meg tudjuk határozni, megvizsgáltam a képzés jelenlegi rendszerét:

A tűzoltó-képzés rendszere: alapképzés tűz-védelmi berendezések kezelőinek, létrás járművek kezelése, kosaras járművek kezelése, mentési járművek kezelése, darukezelő, vegyi konténerkezelő, áramforrás kezelő, tűzoltóautó kezelő, porraloltó járműkezelő, habbaloltó járműkezelő, kompresszorkezelő.

---

¹⁴⁷ A BM 32/2002. (XII. 12.) rendelete a hivatásos katasztrófavédelmi szerveknél, tűzoltóságoknál, valamint ez irányú szakágazatokban foglalkoztatottak képzési követelményeiről 9.§ -MK. 2002/154. (XII. 12.)

¹⁴⁸ **Galántai Judit:** Új év, új képzések a megszokott színvonalon. in: Katasztrófavédelem, 2002. január, XLIV. évfolyam 1. szám – p. 22.

Speciális kurzusok: katasztrófavédelem, polgári védelem, Veszélyhelyzeti Felderítő Csoport, vegyi szennyezés-mentesítés, helyszíni művelet-irányítóképzés, tűzeseti nyomozás, tűzvédelmi parancsnok, speciális parancsnok, vízimentés képzés.

A fentieknek megfelelően az iskola speciális katasztrófavédelmi és polgári védelmi, tűzmelegelőzési, tervezési, tűzoltási és mentési csoportra tagozódik. A képzési központ az alapító okmányainak megfelelően hivatásos képzést és haladó szintű oktatást biztosít a tűzoltók, polgári védelmi és katasztrófavédelmi személyzet számára, valamint a törvény által kötelezettek számára. Mint láttuk, az *alapképzés* a hivatásos katasztrófavédelmi szerveknél jól, rosszul, kisebb-nagyobb buktatókkal, vitatható tartalommal, de megoldott. Azonban a *rendszeres továbbképzés* problémát jelent, mert nem kristályosodott még ki, hogy melyik munkakörhöz, mely továbbképzési formák tartoznak, honnan és mennyi fedezet lesz rá. A dolgozók továbbképzésen való részvétele is bizonytalan, mert a hosszú távollét alatti helyettesítések nem mindig megoldhatóak. A kurzusokat vizsgálva ***kevésnek találtam*** a polgári védelmi ismereteket közvetítő képzést, ***nem találtam*** a polgári védelmi kirendeltségek vezetői, beosztott állományára részére szóló képzéseket, ***sehol sem szerepel a felkészítő tevékenységre való felkészítés!***

5.2.2 Javaslat az új kihívásoknak és a szükségleteknek megfelelő felkészítési módokra

A környező országok képzési formáit és a magyar katasztrófavédelmi gyakorlat igényeit elemezve az oktató tevékenység tagolására a *következő javaslatot teszem:*

- bevezető felkészítés;
- kiképzés;
- továbbképzés.

Bevezető felkészítés

A katasztrófavédelem hivatásos rendszerébe csak úgy léphetne be bárki, ha előtte *bevezető felkészítésen* vesz részt. Fegyveres- és rendvédelmi szervektől átvett tisztelnél ez négy hetet, más területről átvett munkatársaknál hat hetet jelentene. A felkészítés során *betekintést nyerne* a leendő alkalmazott a közigazgatás és a többi rendvédelmi szerv munkájába, rálátása lenne azokra a kapcsolódási pontokra, ahol azok saját szakterületével érintkeznek. A felkészítésen *sor kerülne* arra is, hogy megismerkednek a munkakörük

ellátásához szükséges szabályzatokkal, előírásokkal és általában azzal a rendszerrel, amelyben dolgozni fognak. *Megismerkednének* a BM hatáskörében használatos hírközlő eszközökkel, tájékoztatási rendszerrel, a dokumentumok kezelésének szabályaival, leltározási szabályokkal, számítógép-kezelés szabályaival, ügyrenddel, SZMSZ-szel, etikai kódexszel stb. A felkészítés elméleti és gyakorlati részre tagolódná.

Kiképzés

A bevezető felkészítést, a munkába állást követően meghatározott időn belül mindenkinek a munkakörének megfelelő *kiképzésen* kellene részt vennie, amely lehet alapfokú, középfokú és felsőfokú *komplex* kiképzés.

A fent említett főiskolákon és egyetemeken végzett szakirányú képzés felsőfokú komplex képzésnek lenne elfogadható. Ez a szint akkor kihagyható. A BM KOK-on mindhárom fokú kiképzési formán részt lehet venni attól függően, milyen képesítést ír elő az illető beosztása. Fontos azonban, hogy a dolgozónak átfogó rálátása legyen a szakterületére, ezért a *komplex* képzési formák kialakítását javaslom, valamint azt, hogy a képzések a szakma több „születét” is átfogják, de alapos ismereteket adjanak az illető konkrét munkájához is, továbbá azt, hogy szerepeljenek benne felkészítés-módszertani ismeretek is. *Nagyon fontos lenne az oktatási kimenetet egyeztetni azzal, hogy az illetőnek milyen készségekkel kell rendelkeznie a munkakörében.*

Továbbképzés

A kiképzéssel mindenki eljut arra a szintre, hogy saját szakterületét jól ismerve képes a munkáját felkészülten ellátni. Ezzel azonban nem zárul le a tanulás, hiszen minden szakma megújul, napról-napra új eredmények születnek, változnak a törvények, jogszabályok. Az oktatási rendszernek az a feladata lenne, hogy mindezeket a változásokat a legmegfelelőbb módszerekkel és eszközökkel közvetítse *a továbbképzés és a szakvizsga rendszerén keresztül.*

A katasztrófavédelmi továbbképzés azoknak az ismereteknek és készségeknek a megújítására, bővítésére, fejlesztésére szolgálna, amelyekre szükség van a katasztrófavédelmi tevékenység során. A szakmáját magas szinten művelni kívánó dolgozónak *joga van, de egyben kötelessége is, hogy tovább képezze magát.* A nemzetközi képzési formákat, a hazai igényeket, gyakorlatot elemezve ***a következő továbbképzési formát javaslom:***

Javasolt lenne az alapképesítés megszerzését követő 3. évtől addig az évig, amelyikben a dolgozó betölti az 50. évét, *ötévenkénti továbbképzésben részt venni.* Az

ötévenkénti továbbképzés – egy vagy több továbbképzés keretében – legalább *százhusz* tanórai foglalkozáson való részvétellel és az előírt tanulmányi követelmények teljesítésével valósulna meg öt éven belül. A továbbképzések fajtái lennének: iskolarendszerű továbbképzés, nem iskolarendszerű továbbképzés.

Az *iskolarendszerű* továbbképzés magasabb iskolai végzettség, illetve második vagy további szakképesítés, tudományos fokozat megszerzését szolgálja megfelelő iskolai szinten.

A *nem iskolarendszerű* továbbképzést a BM KOK, a rendvédelmi szervek oktatási osztályai, központjai, más intézmények, gazdálkodó egységek stb. által szervezett továbbképzések, amelyek lehetnek összevonásos nappali, levelező és/vagy távoktatási formák. A továbbképzések 60 százalékban a munkahely által javasoltak, 40 százalékban a dolgozó által fakultatívan választottak lennének.

5.2.3 Javaslat a továbbképzések rendszerére

Az eddigi gyakorlatot, az egyes beosztások szakmai követelményeit elemezve, és az új kihívások tükrében, azok tartalmi vonatkozásait nem részletezve (utalva arra, hogy a képzések új kihívásoknak megfelelő permanens változtatása alapvető igény!), ***a következő képzési formákat javaslom:***

- az általános műveltséget fejlesztő továbbképzések;
- a vezetői ismereteket adó-bővítő továbbképzések;
- ***lakosságfelkészítői ismereteket megalapozó továbbképzések;***
- általános rendvédelmi ismereteket bővítő továbbképzések;
- konkrét szakmai ismereteket bővítő továbbképzések;
- nyelvismeretet megalapozó, bővítő továbbképzések;
- számítástechnikai ismereteket megalapozó, bővítő továbbképzések;
- nemzetközi, főleg az EU gyakorlatával kapcsolatos ismereteket megalapozó-bővítő továbbképzések.

Fontosnak tartom tehát kiemelni, hogy a katasztrófavédelmi felkészítésben helyet kell kapnia a ***lakosságfelkészítéshez szükséges jártasságok és készségek kialakításának***, és ennek meg kell jelennie a katasztrófavédelmi továbbképzésben, valamint a szakmai képzésekben, amelyeket a teljesség igénye nélkül ***a következő felosztásban javaslom:***

Polgári védelmi továbbképzés

Szakmai alapképzések: polgári védelmi segítő tanfolyam, polgári védelmi szakelőadó tanfolyam, polgári védelmi kirendeltségvezető tanfolyam, polgári védelmi igazgatási vezető tanfolyam, katasztrófavédelmi koordinátor tanfolyam, polgári védelmi kötelezettség alapján szervezetekbe beosztott állomány *felkészítőinek* képzése, fegyveres erők és rendvédelmi szervek polgári védelmi feladatokra kijelölt állománya vezetőinek képzése stb.

Szaktanfolyamok: polgári védelmi oktatók felkészítő tanfolyama, katasztrófavédelmi ismeretek tanfolyama, lakosságvédelmi tanfolyam, a Veszélyhelyzeti Felderítő Csoport tagjait felkészítő tanfolyam, szakbeosztásra felkészítő tanfolyamok: pl.: RBV, polgári védelmi. műszaki, angol szakmai nyelvtanfolyam, számítástechnikai tanfolyam, ADR ügyintézői tanfolyam stb.

Mivel az sehol sem jelenik meg, **minden** tanfolyami formában **minden** témakörre témaspecifikus mértékben és formában ki kellene alakítani az adott téma **lakosságfelkészítési metodikáját**, és azt a résztvevők számára közvetíteni kell!

Tűzoltó továbbképzés

Műszaki tanfolyami képzés: gépjárműfecskenő kezelő tanfolyam, létrás gépjárműkezelő tanfolyam, emelőkosaras gépjárműkezelő tanfolyam, műszaki mentőgépjármű kezelő tanfolyam, vegyi konténerkezelő tanfolyam, tűzoltóautó kezelő tanfolyam, kompresszorkezelő tanfolyam, áramfejlesztő kezelő tanfolyam, porraloltó gépjárműkezelő tanfolyam, habbal oltó gépjárműkezelő tanfolyam stb.

Speciális tanfolyami képzés: tűzoltás-vezetői tanfolyam, híradó ügyeletesi tanfolyam, tűzvizsgálói tanfolyam, parancsnoki tanfolyam, szakhatósági tanfolyam, gazdálkodási tanfolyam, személyzeti tanfolyam stb.

Tűzvédelmi továbbképzések: tűzvédelmi előadói I. tanfolyam, tűzvédelmi előadói II. tanfolyam, tűzvédelmi szakelőadói tanfolyam stb.

Ezekben a tanfolyami formákban már csak ott szerepelne lakosságfelkészítés, amelyeknek valóban vannak lakossági vonatkozásai, pl. tűzvédelmi előadói tanfolyam.

A szakvizsga

Elképzeléseim szerint a továbbképzés, az ötévenként legalább százhusz óra, kiváltható lenne a **katasztrófavédelmi szakvizsga** letételével. A rendvédelmi szakvizsgához lenne hasonló, de kizárólag katasztrófavédelmi, polgári védelmi, tűzvédelmi ismereteket kérne számon. Mindhárom területen **kiemelten** súlypontozná a lakosságfelkészítési vonatkozásokat.

A katasztrófavédelmi szakvizsga *célja* az alapképzésben szerzett tudás megerősítése, felfrissítése, kiegészítése elméleti és gyakorlati ismeretek formájában, és a hozzá kapcsolódó lakosságfelkészítés-módszertan elsajátítása. A katasztrófavédelmi szakvizsgára történő felkészítés képesítési követelményeit a BM OKF készítené el, a BM Oktatási Főigazgatósága hagyná jóvá. A szakvizsgára való felkészítés megszervezhető lenne kizárólag a kötelezően oktatót vagy a kötelezően és választás szerint oktatót tanulmányi területek követelményei alapján. A kötelezően oktatót tanulmányi területek követelményeinek oktatására a képzési idő legalább ötven százalékát kellene fordítani, a fennmaradó rész egyebekre lenne használható. A képzés jellegéhez igazodó szakmai gyakorlat aránya nem lehetne kevesebb a teljes képzési idő huszonöt százalékánál. A szakvizsga letétele megfelelő jogszabályi háttérrel megtámogatva szakmai előrelépést jelentene az azt elvégző szakembernek, része lehetne **az életpálya-tervezésnek, mely ma még nem működik.**

5.2.4 Javaslat a felkészítések oktatási formáira

Az oktatási formák meghatározása feltétlenül fontos a felkészítők felkészítését célzó reformlépések meghatározásához. A hazai és külföldi oktatási formákat elemezve, összevetve azokat a katasztrófavédelem kimeneti és szervezési igényeivel, **a következő javaslatot teszem:**

Decentralizált forma

Az oktatási formák meghatározása előtt tisztázni kell a **mentor** és a **tutor** fogalmát.¹⁴⁹ Mivel a továbbképzések eddig csak centralizált formában valósultak meg, sokan azért nem tudtak részt venni rajta, mert nem tudták otthagyni a családot hosszú időre, illetve a szolgálati helyükön nem tudták helyettesíteni őket. Olyan igény is van, hogy csak a helyi sajátosságoknak megfelelő feladatokra készítsünk fel szakembereket. Ezekre az esetekre javaslom a **decentralizált oktatási forma** és a megyei mentorhálózat **kialakítását**. A megyei

---

¹⁴⁹ Mindkettő oktatást segítő személyt jelent. A **mentor** a decentralizált oktatási formában maga végzi az oktatást, a **tutor** a vegyes oktatási formán belül a távoktatásban segíti a tanulót, de nem ő oktat, csak koordinál, segít.

igazgatóság bázisán tevékenykedő főfoglalkozású mentorok feladata lenne a területen dolgozók helybeni felkészítése, akik az így szerzett tudásukról a BM KOK-ban vizsga formájában adnának számot. E forma feltétele azonban a módszertanilag és szakmailag felkészített mentorhálózat, és a felkészülést segítő eszközök! **Előnye**, hogy a dolgozó a lakhelyéhez közel kerül felkészítésre, olyan helyi specialitásokkal ismerkedik meg, amit a napi munkájában jól tud alkalmazni. **Hátránya**, hogy a felkészítő mentor egyedül végzi a feladatot, ezért értelemszerűen nem mindenből tud olyan mélységű felkészítést nyújtani, mint az iskola.

Centralizált oktatási forma

A centralizált oktatási formában oktatási intézményben kerülne sor a felkészítésre a hagyományos összevonásos vagy nappali tagozatos formában. **Előnye**, hogy a felkészítés feltételei jobbak, mint a megyéknél, több szakember alaposabb ismereteket nyújthat, mint a megyei mentor. Szemléltető-eszközök terén is előnyösebb ez a forma, mert az iskola több szemléltető anyaggal rendelkezik, mint a megyék. A tanulók találkoznak egymással, tapasztalatot cserélhetnek. **Hátránya**, hogy a dolgozó elszakad a családjától, munkahelyétől, a gyakorlattól, a helyi specifikumokra nem készítik fel.

Vegyes oktatási forma

A vegyes oktatási forma egyesíti a fenti két forma előnyeit, minimálisra csökkenti a hátrányokat. E formára a legalkalmasabbnak a **távoktatást** tartom, ezért a következőkben összefoglalom a katasztrófavédelmi távoktatás ismérveit, bevezetésének kérdéseit.

A katasztrófavédelem az a terület, amelyben a távoktatás területén nincsenek kezdeményezések. Bár a munkáltató törekvése megvan erre, a katasztrófavédelem állományának egy része mégsem rendelkezik szakirányú végzettséggel. Ez arra vezethető vissza, hogy az állomány nagy részét nem tudják nélkülözni a napi munkában, lakóhelyük messze esik a kiképző központoktól. Egyre határozottabb az igény arra, hogy a katasztrófavédelem *bizonyos* ágazataiban bevezetésre kerüljön a **távoktatás**. A képzési költségek növekedése, a költségvetési ráfordíthatóságok csökkenése is indokolja e forma bevezetését a katasztrófavédelmi képzésbe.

5.2.5 Javaslat a távoktatás bevezetésére a katasztrófavédelmi oktatásba

A jövő egyeteme című angol kiadvány szerint az ezredfordulón a fejlett ipari országok felnőtt lakosságának 30-40%-a vesz részt a felnőttoktatásban. A folyamatos változás állandó tanulásra ösztönöz minket. Mi az a fékezhetetlen erő, ami arra indít bennünket napjainkban is, hogy fogékonyak legyünk az újra? A tudásvágy és persze az a tény, hogy a világ óriási gyorsasággal változik, fejlődik, és aki nem tud lépést tartani, örökre lemarad.

Ez a megújulás sokáig *hagyományos*, bentlakásos, utazásos, tantermi foglalkozásokon folyt. A mai életforma egészen más módszereket kíván. A távoktatás képzési, tanulási lehetőséget nyújt olyan emberek is, akiknek gazdasági, családi, földrajzi (iskolától való távolság) okok miatt nem lenne lehetőségük tanulni. Az Európai Unióban központi kérdés a távoktatás, feladatait, követelményeit a tagországok miniszterei meg is határozták, hogy a fő cél az oktatásban és szakképzésben történő részvétel lehetőségeinek maximális kiterjesztése, az általános esélyegyenlőség megteremtése, fontos a kevésbé fejlett régiók felzárkóztatása, előtérbe kerül a munkaerő folyamatos képzése-átképzése, főleg a kis- és közepes vállalatok, valamint az állami szféra, a közoktatás és az egészségügy részére. Cél a hagyományos képzési programok színvonalának emelése, fontos feladat a magas szintű továbbképzés megteremtése, az új kutatási eredmények tömeges elterjesztése.

A távoktatás *célja*, hogy a tanulók a lakhelyükön, munkájuk feladása nélkül képezzék magukat. Hazánkban és a magyar felsőoktatásban nem nagy múltra tekint vissza. E forma bevezetése a *Tihanyi Távoktatási Konferenciával* 1974-ben kezdődött.

Az első próbálkozás a 1973 és 1977 között a Pécsi Tanárképző Főiskolán indult, ahol levelező tananyagok átdolgozására is sor került. A távoktatás ugrásszerű fejlődése a 90-es évektől figyelhető meg. 1991-ben megalakult a *Nemzeti Távoktatási Tanács*, amely ma is a távoktatás hazai irányításának legfontosabb szerve. 1992-ben megalakult a Távoktatási Szakértői Kollégium, és kialakult a regionális távoktatási központok országos hálózata is.¹⁵⁰

---

¹⁵⁰ A témáról értékes információkat „A távoktatás helyzete és fejlesztésének távlatai Magyarországon” c. könyv 213-217. oldalán olvashatunk. (-Gödöllő: Nemzeti Távoktatási Csoport, 1993.)

A katasztrófavédelmi távoktatás legfontosabb jellemzői

A katasztrófavédelemben még nincs Magyarországon távoktatási forma, ezért az alábbiakban összefoglalom egy lehetséges katasztrófavédelmi távoktatás–távtanulás *legfontosabb elemeit*. Bemutatom a lehetséges katasztrófavédelmi távoktatás *működésének sajátosságait* a tanulók és az oktatást biztosító szervezet szemszögéből, vizsgálom továbbá a bevezetés kérdéseit.

A tanuló a távoktatásban a legtöbb idejét önállóan tanulva, a tanártól távol tölti és a személyes találkozások mindenképpen korlátozottak. A katasztrófavédelmi távoktatásban-távtanulásban többről van szó, mint egy tanítási módszerről! Szervezési módja és pedagógiai megalapozottsága szempontjából a katasztrófavédelmi távtanulás egy olyan *komplex rendszer*, amelyet nem lehet a hagyományos módszerek közé besorolni. Egyedülállóvá az teszi alapvetően, hogy egy *új típusú viszonyt létesít a tanulás és tanítás között*, mégpedig magában a tanulás folyamatában. A katasztrófavédelmi távoktatás és távtanulás bevezetése olyan radikális változtatást von maga után a katasztrófavédelmi oktatás gyakorlatában és módszereiben, amelynek révén képes legyőzni a tanár és tanulója közötti távolságot, illetve a tanuló elszigeteltség-érzetét. Elképzeléseim szerint a katasztrófavédelmi távoktatás *kötött, zárt rendszerű, fészesen irányított tanulási folyamat* lenne, amely meghatározott, előírt és pontosan felépített elsajátításra szerveződik, meghatározott követelmények teljesítése érdekében.

A katasztrófavédelmi távoktatás a tanuló „beszélgetése” a tananyaggal. Ha a távtanulást egy sajátos viszonynak tekintjük, meg kell jelölnünk annak résztvevőit. Ezek: az *oktatást biztosító intézmény* és a *tanulók*. Mindegyiknek megvannak a maga céljai. Mielőtt tehát a távtanulás jól ismert sajátosságairól lenne szó, rá kell mutatnom a távtanulás résztvevőinek céljaira. **Az "intézmény" szempontjából** nézve a távoktatás egy olyan lehetőséget jelent, amelynek révén az intézmény képes szembenézni a kihívással: mindvégig megőrizni a tananyag, a képzés rugalmasságát és hatékonyságát, takarékosan bánni az emberi és anyagi erőforrásokkal, rövid idő alatt nagyszámú tanulót képezni.

A katasztrófavédelmi **"tanulók" szempontjából** nézve, a tanulóknak a távtanulással lehetőségük van bekapcsolódni az oktatásba a lakóhelyüktől és munkarendjüktől függetlenül, hozzáigazíthatják tanulmányaikat munka és

életkörülményeikhez, nem kell változtatniuk az életvitelükön, felismerhetik, hogy saját gondjukra van bízva a tanulásuk, s így tudatosodik önnön felelősségük a folyamattal szemben, és a gátlásos tanulók is sikerélményhez juthatnak általa. (9. sz. ábra)

9. ábra

Katasztrófavédelem		Tanulók	
Célja:	a tanítás térbeli kiterjesztése	Célja:	Minél több, alaposabb ismeret megszerzése
Vezetője:	katasztrófavédelmi mentor	Ismeretszerző:	önmaga
Eredménye:	a tanóra, a helyiségigény, időszükséglet csökkentése, alacsonyabb költség elérése	Eredménye:	A munkahelyi tevékenység zavartalan folytatása, a munkahely megőrzése, az érdeklődésének megfelelő ismeretek elsajátítása

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia (2004.)

Mi minden szól amellett, hogy a távoktatást a katasztrófavédelmi képzésben, továbbképzésben is bevezessük? Az osztálytermi (hagyományos) tanítással összehasonlítva a katasztrófavédelmi távoktatásnak a **következő fő előnyei** vannak:

- **Alacsony bekerülési költség.** A katasztrófavédelmi távoktatás kb. 30%-át teszi ki az osztálytermi tanítás költségeinek.
- **Kiválaszthatók a legjobb tanárok.** A katasztrófavédelmi távoktatás lehetővé teszi, hogy a legfelkészültebb tanárok és specialisták bevonásával készüljenek a tananyagok, mert a tanárok sincsenek helyhez kötve, az ország és a világ bármely tájáról segíthetnek.
- **A tanulás nincs helyhez kötve.** A katasztrófavédelmi távoktatás mindenhol eljuthat, bármilyen messze is legyenek a tanulók a képzés központjától.
- **A dolgozó nem esik ki a munkából.** A tanulás ideje alatt is végezheti a munkáját.

A katasztrófavédelmi távtanulás önállóságra késztet, nem kell a tanártól függőségbe kerülniük, növeli az önbizalmukat, és kezdeményezővé teszi őket. Lehetőségük van a tanulóknak összekapcsolni az éppen tanultakat a mindennapi munkájuk tapasztalataival. A jól elkészített katasztrófavédelmi oktatócsomag azt az érzést kelti bennük, hogy ez a napi munkájukat is segíti.

A katasztrófavédelmi távoktatás összetevői

A katasztrófavédelmi távoktatás *célja*, hogy a tanulók a lakóhelyükön, munkájuk ellátása mellett tegyenek szert katasztrófavédelmi ismeretekre. Itt feltétlenül ki kell térnünk a gyakorlati ismeretekre, amelyek a munkájuk elvégzéséhez szükségesek, és amelyek megértéséhez elengedhetetlenül szükségesek bizonyos eszközök. Ezek megszerzésére a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságokon, polgári védelmi kirendeltségeken, a tűzoltólaktanyákban lenne lehetőség. Természetesen van néhány ismeret, amely elsajátításához speciális eszközökre van szükség, amellyel csak a BM KOK rendelkezik, ezek megismerésére az összevonások alkalmával kerülne sor.

A kutatásaim alapján a katasztrófavédelmi távoktatás legfontosabb összetevőinek a *tervezést*, a célok és az ennek megfelelő *feladatok meghatározását*, a *szervezést*, a *végrehajtást*, az *ellenőrzést*, *értékelést*, és a szükséges *korrekciókat* tartom. Mint minden oktatással kapcsolatos folyamat, a katasztrófavédelmi távoktatás is a tervezési fázissal kezdődik. A továbbiakban ezt ismertetem. (10. sz. ábra)

10. sz. ábra

Készítette: Veresné Hornyacsek Júlia 2004.

Tervezési fázis

a, Tananyag. Önálló egységet képez e rendszerben. Benne a fogalmak, a legfontosabb ismeretek és azok elsajátításának, megszilárdításának eszközei egyaránt megtalálhatók. A helyes tananyag-összeállítás kulcsfontosságú a katasztrófavédelmi távoktatás kialakításában. Katasztrófavédelmi **tananyagcsomagot** kell összeállítani, aminek javasolt tartalma a következő:

- katasztrófavédelmi, polgári védelmi, tűzvédelmi kézikönyvek;
- számítógépes anyagok, szimulációs gyakorlatok stb.;
- audio- és videokazetták, amelyek gyakorlati ismereteket adnak;
- kiegészítő szövegek;
- esettanulmányok, grafikonok, táblázatok;
- tanulási útmutatók, amelyek segítségével a tanuló programozottan tanulhat.

A kézikönyvek nagyon fontos elemei a tananyagnak, amelyeket úgy kell készíteni, hogy kellőképpen motiválják a katasztrófavédelmet tanulókat. Nyelvezetének világosnak, könnyen érthetőnek kell lennie, és a szöveget közel azonos nagyságú fejezetekre kell osztani. A szövegrészek mindig csak egy témáról szóljanak, jelentős számban építsenek be önellenőrző gyakorlatokat és azok helyes megoldásait is. Minden szövegrész után legyenek gyakorlatok. Ily módon a tanulók önállóan ellenőrizhetik előrejutásukat a tananyagban, programozottan tanulhatnak.

b-c, Ösztönzési folyamat 1-2.: Feladata a nevében van: segíteni, ösztönözni a "diákot" a tanulásban, a *tutorokat* a segítségben. Erre ki kell képezni a tanulást segítő katasztrófavédelmi tutorokat.

A **tutor** - latin eredetű - szó eredetileg pártfogót jelent, a katasztrófavédelmi távoktatásban a szakmában jártas tanulmányi vezetőt értjük alatta, akinek feladata elősegíteni a tananyaggal folyó "beszélgetést". A tananyag az ösztönzési rendszer része, viszont a tanuló köteles eleget tenni az ösztönzési rendszer bizonyos előírásainak. A következőket látom célravezetőnek: a tanulmányi idő kezdetén a tanulókat, többnyire lakóhelyük szerint kb. 15-20 fős csoportokba osztjuk, és a képzés folyamán feladatokkal látjuk el őket az alábbi terv szerint.

- **Indító foglalkozások:** tantárgyanként egy, amikor a tutor kapcsolatba lép a tanulóival, megismerteti az adott időszakra szóló tanulmányi tervvel és felhívja a figyelmet a katasztrófavédelem bizonyos gyakorlati vonatkozásaira.
- **Évközi foglalkozások,** melyeket a tanév során többször tartunk. A tutor témánként kérdéseket, feladatokat állít össze, amelyet közösen oldanak meg. A foglalkozások száma a témák komplexitásához és nagyságához igazodik. A foglalkozásokat úgy szervezzük, hogy a résztvevők az önálló tanulásuk során szerzett ismereteiket kénytelenek legyenek használni, gyakorlati esetekben alkalmazni, de lehetőséget adunk a felmerült kérdések tisztázására is.
- **Feladatok:** a szerzett ismeretek alkalmazására készítetnek, mely tevékenység során a tanulók rájönnek, mely ismereteik hiányosak még, és mik azok, amit már biztosan tudnak.
- **Segítség telefon vagy személyes találkozás útján, esetleg e-mailen:** a tanulók szükség és igény szerint meghatározott időpontokban segítséget kérhetnek a tutortól, megbeszéljük a felmerült problémákat.

Mind az ösztönzési folyamat kiépítése, mind a tansegédletek elkészítése komoly erőfeszítéseket követel az egyes tárgyak oktatóitól és szakértőitől, a katasztrófavédelemben még nem készült ilyen anyag, tehát itt további kutatásokra lesz szükség. Biztosítaniuk kell, hogy a tananyag és a támogatási rendszer megfeleljen az önálló tanulás követelményeinek.

d, Értékelési folyamat: A feladatok kiadása folyamatos, ami a tanulót mindvégig rendszeres tanulásra készíti. Félévenként többször kell a tudásról számot adni, lehetőleg két-három téma lezárása után, mert nagyobb egységek feldolgozása problémát okozhat, ráadásul hiányzik az ellenőrzés-adta visszajelzés. A számonkérés időközi tesztek, majd a záróvizsga útján történne. A tanulónak az egyes tárgyakból kapott végső érdemjegye a tesztekre adott osztályzat. Tekintettel a tesztek évenkénti nagy számára, számítógépes adatbázist kell létrehozni a kérdésekből, feladatokból (főleg többszörös választásos formájúakat), s ezekből alakítanánk ki félévenként a vizsgafeladatokat. A következtetéseknek két dologra kell

vonatkozniuk: a beszámoló, illetve a vizsga egészének a minőségére és minden egyes vizsgakérdés vizsgaértékére.

e, Anyagi háttér: A tervezésnél nagyon fontos feladat a távoktatás anyagi háttérének megtervezése. Ki kell térnie a tanfolyami, képzési díjaktól kezdve az oktatói díjakra, a terembérletre, fűtés, világítás, díjaira, az oktatási segédanyagok költségeire. Kereteit lépésről lépésre kell kialakítani. Előbb meg kell határozni azokat a területeket, amelyeket ilyen formában célszerű tanítani, azután meg kell nevezni az oktatásban résztvevők kompetenciáit. Majd meg kell határozni, hogy milyen készségeket, képességeket kell kialakítanunk a képzés során. Ezekhez meg kell találni a legmegfelelőbb követelményrendszert és az ebből adódó feladatokat. Ezt követően ki kell dolgozni a támogató rendszert, el kell készíteni a programozott tananyag-csomagot, az intézmény tárgyi és személyi feltételeit, fel kell készülni a szervezésre, lebonyolításra. Ki kell képezni a tutorokat, meg kell találni a témaszakértőket. Referencia-csoportot kell indítani, és csak a tapasztalatok összegzése után lehet a végleges következtetéseket levonni, és a megfelelő változtatásokkal a leghatékonyabb rendszert kialakítani. Mindezekre kell megteremteni az anyagi, technikai, személyi feltételeket.

A katasztrófavédelmi távoktatás bevezetésének kérdései

A távoktatás kereteit a katasztrófavédelemben lépésről lépésre kell kialakítani. Ehhez még hiányoznak a szervezeten belüli szabályzók, a felelősök, az anyagi háttér, a megfelelő képzési stratégia, a kimenetek meghatározása, de néhány éven belül megoldható a feladat.

Nézzük a megvalósítás legfontosabb lépéseit:

- Előbb meg kell határozni azokat a területeket, amelyeket ilyen formában célszerű tanítani, azután meg kell nevezni az oktatásban résztvevők kompetenciáit.
- Meg kell vizsgálni a szakmai, oktatási igényeket. Majd meg kell határozni, hogy milyen készségeket, képességeket kell kialakítanunk a képzés során. Létre kell hozni a beindításra egy pénzügyi alapot.
- Meg kell találni a legmegfelelőbb követelményrendszert és az ebből adódó feladatokat. Ezt követően ki kell dolgozni a támogató rendszert, el kell készíteni a programozott tananyag-csomagot, az intézmény tárgyi és személyi feltételeit, fel kell készülni a szervezésre, lebonyolításra.
- Meg kell tervezni a távoktatási tanév időbeosztását.

- Ki kell képezni a felkészítő tutorokat, meg kell találni a témaszakértőket.
- Referencia-csoportot kell indítani és csak a tapasztalatok összegzése után lehet a végleges következtetéseket levonni, és a megfelelő változtatásokkal a leghatékonyabb rendszert kialakítani.

5.3 Következtetések

A lakosságfelkészítés személyi feltételeit vizsgálva megállapítom, hogy a lakosságfelkészítés általam értelmezett célcsoportjaiba beletartozik az önkéntes felkészítők, civil szervezetek és a katasztrófavédelemmel hivatásszerűen foglalkozó szervek állománya is. A lakosságfelkészítés első lépcsőjének a katasztrófavédelem saját állománya korszerű képzését, továbbképzését tartom, amelyhez szükség van a felkészítés reformjára.

A felkészítők felkészítését vizsgálva megállapítom, hogy a szakmai felkészülésre a mindenkori alapképzésen túl a továbbképzések szolgálnak, amelyek lehetnek iskolarendszerű és nem iskolarendszerű képzések. A továbbképzésekben jelenleg nem szerepel a lakosságfelkészítésre való felkészítés, kevés a polgári védelmi képzés, nincs éves periodika és átjárhatóság. A jövőben a beosztástól függően alapfokú, középfokú és felsőfokú komplex képzéseket javasolok. A katasztrófavédelem hivatásos szervei felkészítését a lakosságfelkészítésre *bevezető felkészítés* (amely főiskolai vagy egyetemi tanulmányokkal kiváltható), a szakterületnek megfelelő *kiképzés és továbbképzés* formájában javaslom. A továbbképzések sorában jelenjen meg a „vegytisztán” *katasztrófavédelmi szakvizsga* rendszere, melynek sarkalatos pontja a lakosságfelkészítésre való felkészítési ismeretek.

Az oktatási formákat vizsgálva a decentralizált, a centralizált és a vegyes oktatási formákat javaslom. A katasztrófavédelemben időszerűnek, célszerűnek és szükségszerűnek tartom a *távoktatás* bevezetését.

A katasztrófavédelmi távoktatás bevezetésének szükségességét vizsgálva megállapítom, hogy a világszerte széles körben alkalmazott távoktatási formát érdemes megismerni, fejleszteni és alkalmazni a katasztrófavédelemben és azon belül a polgári védelemben is. A távoktatás a katasztrófavédelemben az oktatást térbeli és időbeli sikokra bontaná, és a benne résztvevőknek a lehető legrugalmasabb kereteket nyújtaná. Míg a hagyományos oktatási formában az emberek őrlődnek három szerep - család, munkahely, iskola - között, igazán azonban egyikre sem jut elegendő idő, addig a távoktatásban úgy

oldhatják meg a tanulást, ahogyan azt az életvitelük megengedi. A tempót mindenki a saját haladási üteméhez igazíthatja. A katasztrófavédelmi távoktatás összetevőit vizsgálva a **tervezést** kiemelt fontosságúnak tartom, ezért meghatároztam az összetevőit (a-e, pontok).

A katasztrófavédelmi távoktatás bevezetésének kérdéseit vizsgálva megállapítom, hogy a nulláról indulva kell a kereteit kialakítani. Helyzetfelmérés után meg kell határozni azokat a területeket, amelyek ilyen formában oktathatók. Meg kell határozni a tudás-képesség-készségkimenetet. Ezekhez meg kell találni a legmegfelelőbb *követelményrendszert* és az ebből adódó *feladatokat*. Ezt követően ki kell dolgozni a támogató rendszert, el kell készíteni a programozott tananyag-csomagot, biztosítani kell az intézmény tárgyi és személyi feltételeit, fel kell készülni az oktatás szervezésére, lebonyolítására. Ki kell képezni a tutorokat, meg kell találni a témaszakértőket. Referencia-csoportot kell indítani, és csak a tapasztalatok összegzése után lehet a végleges következtetéseket levonni és a megfelelő változtatásokkal a leghatékonyabb rendszert kialakítani. Az egész folyamathoz meg kell alkotni a stratégiát, a belső szabályzókat, a végrehajtási ütemtervet, felelősöket, határidőket, anyagi fedezetet, kompetenciákat.

A KUTATÓMUNKA ÖSSZEGZÉSE

Összegzett következtetések

A kutatómunka végrehajtásához választott kutatási módszerek lehetővé tették a kutatási területek átfogó megismerését, a közöttük lévő összefüggések feltárását és a kitűzött célok elérését. Mindezek együttes eredményeként olyan *összegzett következtetésekre* jutottam, amelyek hozzásegítettek ahhoz, hogy a katasztrófavédelmi lakosságfelkészítés elméleti és gyakorlati oldalát bemutassam, a gyakorlat számára is *hasznosítható új megoldásokra* tegyek javaslatot. A Magyar Köztársaságban a 70-es évek erőltetett lakosságfelkészítése, az országos hatáskörű szervek a rendszerváltást követő identitáskeresése folytán háttérbe szorult *lakosságfelkészítés, amely maga is változásban van*. A lakosságfelkészítéssel szemben új igények, követelmények jelentek meg. A lakosság körében megjelent az a törekvés, hogy maguk is tegyenek valamit családjuk, környezetük biztonságáért. Új szemlélet van kialakulóban, de eddig nem került sor ennek a tudományos igényű megfogalmazására. Az *összegzett megállapításaimat, következtetéseimet* a következőkben fogalmazom meg:

A Magyar Köztársaság biztonságát veszélyeztető kihívásokat és az arra adott válaszokat elemezve megállapítom, hogy:

- Magyarországot globális tényezők, regionális kihívások, belső kockázati tényezők és katasztrófák is veszélyeztetik. Megítélésem szerint a lakosságfelkészítés szempontjából azonban a fő szerepet a lehetséges természeti és civilizációs katasztrófák játsszák.
- a Magyar Köztársaság a kihívásokra adott egyik válaszként működteti a katasztrófavédelem rendszerét, azon belül a lakosság veszélyhelyzetekre való felkészítését.
- a lakosságfelkészítés szerves része az ország komplexen értelmezett biztonságpolitikájának. A katasztrófavédelmi tevékenységen belül a lakosságvédelem megvalósítását célzó folyamatok egyike, de áthatja az egész katasztrófavédelmi tevékenységet.
- a lakosságfelkészítéssel szemben kiemelt elvárás, hogy alkalmazkodjon az új kihívásokhoz, a jogszabályi háttérhez, az anyagi korlátokhoz, a felkészítést végző szervek szervezeti felépítéséhez, a helyi veszélyeztetettséghez, a célcsoportokhoz. Érvényesülnie kell a „nem mindenkit mindenre”-elvnek.

A lakosságfelkészítés EU-s és nemzetközi gyakorlatát elemezve megállapítom, hogy:

- az EU-ban fontos elvárás a lakosság felkészítése a veszélyhelyzetekre, de nincsenek a keretek, irányok meghatározva, nincs a lakosságfelkészítésre semmilyen konkrét EU-s szabályzó. Nincsenek ajánlások, módszertani anyagok;
- a vizsgált országokban a lakosság felkészítése tájékoztató jelleggel, a tömegkommunikációs eszközök segítségével folyik, a központi, állami szerveken kívül a civil szervezetek jelentős részt vállalnak benne. A felkészítés mélységét tekintve modulrendszerben történik. Kiemelem, hogy nem tekintik egységes tömegnek a lakosságot, és a felkészítésbe jelentős mértékben bevonják a médiát.

A lakosságfelkészítés átalakításának szükségességét vizsgálva, és arra javaslatokat keresve megállapítom, hogy

- a lakosságfelkészítés rendszere nem teljes mértékben felel meg az új kihívásoknak, jogszabályi háttere hiányos, ezért megújítása idő- és szükségyszerű;
- a lakosságfelkészítés új rendszerének a lakosság szélesebb körének felkészítése érdekében át kell fognia a hivatásos szervek, önkéntes szervezetek, civil szervezetek körét egyaránt.
- szükséges a központi felkészítés részeként a célcsoportoknak megfelelő rendszer, módszerek, ajánlások és eszközök kidolgozása, egységes szabályzóelvek kialakítása, melyek megoldásaira javaslatot tettem;
- az új tartalmak, módszerek és eszközök kidolgozásánál figyelembe kell venni az Európai Unió országok gyakorlatát, a hazai felkészítés történelmi tapasztalatait, a jelenlegi gyakorlatot ötvözni kell az adaptálható elemekkel. Erre javaslatot tettem;
- az eurointegrációs folyamat részeként a mai magyar társadalomnak rendelkeznie kell egy ún. „vegyes típusú” lakosságfelkészítő rendszerrel, amelyben a lakosságfelkészítési tevékenységben a katasztrófavédelem hivatásos szervei állománya mellett képzett „civiliek” is részt vesznek, és amely kompatibilis a katasztrófavédelem három szintű rendszerével;
- megalapozottnak vélem az önkéntesek bevonását, a felkészítés önkéntes alapokra helyezését, amely a felkészítés társadalmi bázisát növeli;
- a korábbi lakosságfelkészítő módszerek nem vethetők el teljes mértékben, de nagyobb mértékben kell alkalmazni a technikai fejlődés, illetve az emberi érdeklődés azon eszközeit, amelyek alkalmasak az új felkészítési feladatokra is;

- a katasztrófavédelmi felkészítésben érvényesülnie kell a „nem mindenkit mindenre” való felkészítés elvének, modulrendszerűnek kell lennie.

A közoktatás és a katasztrófavédelmi felkészítés lehetséges kapcsolatát vizsgálva megállapítom, hogy:

- a közoktatásban adottak a feltételek a katasztrófavédelmi ismeretek közvetítésére;
- a lakosságfelkészítésben prioritást kell kapnia a közoktatásban résztvevők felkészítésének részben a mennyiségi mutatók miatt, részben pedig a későbbi felnőttkori felkészítés alapjaként;
- a tanulóifjúság katasztrófa-érzékenysége nagy, ezért lehetővé kell tenni számukra, hogy megismerkedjenek a katasztrófákkal, a helyes veszélyhelyzeti magatartásformákkal, a katasztrófavédelmi felkészítésnek markánsabban kell szerepelnie a NAT-ban, a Kerettantervekben és a helyi pedagógiai programokban;
- a tanulók katasztrófavédelmi felkészítése kulcsszereplőivé a pedagógusokat kell tenni. Az alapképzésben és katasztrófavédelmi továbbképzésen kell biztosítani számukra a felkészülés lehetőségét. Meg kell kezdeni a katasztrófavédelmi szakos tanárképzést.

A felkészítők felkészítésének helyzetét elemezve arra a következtetésre jutottam, hogy:

- a felkészítők körébe egyaránt beletartoznak az önkéntesek, a civil szervezetek, valamint a katasztrófavédelem állománya;
- a felkészítők felkészítését új alapokra kell helyezni. A katasztrófavédelem hivatásos szervei állományának képzésénél e tekintetben az alapképzésen, kiképzésen túlmenően meg kell reformálni a továbbképzés rendszerét, melyben vezető szerepet kell kapnia a lakosságfelkészítést célzó alapkészségek kialakításának, be kell vezetni a „vegytisztán” katasztrófavédelmi szakvizsga rendszerét, melynek sarkalatos pontja a lakosságfelkészítői tevékenységre való ismeret megszerzése;
- a felkészítők felkészítését centralizált, decentralizált és vegyes oktatási formában javasolt végezni;
- a felkészítésben teret kell kapnia a távoktatásnak, melynek bevezetéséhez ki kell dolgozni a stratégiát, meg kell határozni a célokat, követelményeket. Meg kell határozni az ezeknek megfelelő feladatokat, módszereket, eszközöket, a végrehajtás belső szabályzóit, meg kell jelölni a felelősöket, határidőket, meg kell teremteni rá az anyagi fedezetet.

A tézisek egybevetése az eredményekkel

- A történelmi tapasztalatok, a jelenleg hatályos jogszabályok és a kutatásaim alapján *megállapítottam*, hogy a lakosság katasztrófavédelmi felkészítése, tájékoztatása csak részben felel meg az új kihívásoknak, elvárásoknak. *Megfogalmaztam* a lakosságfelkészítés új célját, célcsoportjait, *kidolgoztam* az új rendszerét, a felkészítés követelményrendszerét, meghatároztam a tartalmát. A Magyar Köztársaságra vonatkozó jelenlegi viszonyoknak megfelelően *kijelöltem* a lakosságfelkészítés új irányait, kereteit, *kidolgoztam* az intézményi prevenciós programok módszerét és az önkéntes felkészítők képzési rendszerét.
- A kutatásokra alapozva *igazoltam*, hogy a lakosságfelkészítés eddigi módszereit teljes egészében nem lehet elvetni, de az új kihívásoknak megfelelő új módszereket is kell alkalmazni. *Összegeztem és adaptáltam* a külföldi tapasztalatokat, valamint a hazai kísérletek eredményeit, és *javaslatot tettem* a régi módszerek új alkalmazására, és néhány új módszer bevezetésére. *Rámutattam* a katasztrófavédelmi felkészítés tartalmi változtatásának fontosságára, és a hazai felkészítési gyakorlatot elemezve új tartalmakat *jelöltem meg*.
- *Kimutattam*, hogy a közoktatás bevonása az ifjúság katasztrófavédelmi felkészítésébe szükségzerű. Teljes egészében *kidolgoztam* az általános iskolai katasztrófavédelmi oktatás tanórai és tanórán kívüli lehetőségeit, követelményeit, tartalmát, idejét, módját, eszközeit. A gyakorlati kipróbálás érdekében *elkészítettem* az általános iskolai oktatócsoport 6-14 éves korosztály részére. *Kimutattam*, hogy a katasztrófavédelmi ismeretek tanulókhöz való közvetítésére a legalkalmasabbak a pedagógusok, ezért javaslatot tettem a katasztrófavédelmi tanári szak alapítására, *kidolgoztam* részükre a katasztrófavédelmi pedagógus-továbbképzés rendszerét és tematikáját.
- A gyakorlati tapasztalatokból és a külföldi rendszerekből kiindulva *igazoltam* a katasztrófavédelem hivatásos szervei állománya felkészítése reformjának szükségességét. *Javaslatot tettem* a továbbképzési rendszer reformjára, a kreditpontos továbbképzés és a speciális szakvizsga-rendszer bevezetésére. *Igazoltam*, hogy hazánkban a katasztrófavédelem hivatásos állománya felkészítés-módszertani felkészítése hiányos és a jövőben szükségzerű a „felkészítésre” való felkészítés reformja. *Bebizonyítottam* a felkészítők továbbképzésében a távoktatás bevezetésének szükség- és célszerűségét, melynek vázoltam a feltételeit is.

Új tudományos eredmények

Az értekezésben vázoltak alapján kutatásaim *új tudományos eredményeinek tartom a következőket:*

1. A kutatásaimra alapozva meghatároztam a lakosságfelkészítés hazai és külföldi gyakorlatának adaptációs lehetőségeit, kidolgoztam új rendszerét, tartalmát, módszereit, kijelöltem a célcsoportjait.
2. Igazoltam, hogy a közoktatás bevonása a veszélyhelyzeti ismeretek közvetítésébe szükséges, kidolgoztam az általános iskolai katasztrófavédelmi oktatás kereteit, követelményeit, tartalmát, a gyakorlati megvalósítás érdekében elkészítettem a 6-14 éves korosztály oktatócsomagját.
3. Bizonyítottam, hogy a katasztrófavédelmi ismereteket be kell építeni a pedagógus alap- és továbbképzésbe. Elsőként tettem tényleges javaslatot a katasztrófavédelmi pedagógus-továbbképzés rendszerére és tematikájára.
4. Igazolva a reform szükségességét, javaslatot dolgoztam ki a katasztrófavédelem hivatásos szervei állománya felkészítésének új rendszerére, módszereire, különös tekintettel a kreditpontos továbbképzésre, a szakvizsga-rendszerére és a katasztrófavédelmi távoktatásra.

A tudományos eredmények gyakorlati hasznosíthatósága, ajánlások

Az értekezésben kidolgozott elemzések és következtetések egységes rendszert alkotnak. A megfogalmazott tények alapján *javaslom az értekezés felhasználását* a következő folyamatokhoz:

- az BM OKF lakosságfelkészítési koncepciójának kidolgozásához, továbbfejlesztéséhez;
- a Kormányzati Koordinációs Bizottság lakosságfelkészítési irányelveket meghatározó tevékenységéhez;
- a lakosságfelkészítő mentori hálózat kiépítéséhez, felkészítéséhez, a megyei lakosságfelkészítői rendszer kialakításához;
- a „vegyes” típusú lakosságfelkészítői rendszer országos kialakításához;

- az önkéntes lakosságfelkészítők felkészítéséhez;
- a Biztonsági Információs Központok kialakításához;
- a katasztrófavédelem és a közoktatás kapcsolatának továbbfejlesztéséhez;
- a katasztrófavédelmi oktatás követelmény-rendszerének minisztériumi szintű meghatározásához;
- a hazai katasztrófavédelmi pedagógus-továbbképzésekhez;
- a nukleáris lakosságtájékoztatási rendszer működéséhez;
- a Lakosságtájékoztató Csoportok (LATÁCS) működéséhez;
- a polgári védelmi kirendeltségek és irodák vezetőinek lakosságfelkészítő munkájához;
- a katasztrófavédelem saját állománya képzéséhez, továbbképzéséhez, a távoktatási rendszer kiépítéséhez.

Javaslat a kutatás további folytatására

Az értekezés ráirányította a figyelmet a lakosságfelkészítés sarkalatos pontjaira, sok területet azonban csak részben vagy egyáltalán nem érintett. Ezek további kutatásokat igényelnek. Ilyenek többek között:

- a minősített időszakos lakosságfelkészítés rendszerének módszerének, eszközeinek kidolgozása;
- a nukleáris baleset-elhárítás lakosságfelkészítési vonatkozásainak vizsgálata;
- a középiskolai és a felsőoktatási katasztrófavédelmi oktatás követelményeinek, rendszerének, eszközeinek kidolgozása;
- a katasztrófavédelmi ismeretek pedagógus alapképzésbe való beépítése kérdéseinek, feltételeinek, feladatainak kidolgozása;
- a katasztrófavédelmi távoktatás konkrét követelményeinek, tartalmának, módszereinek, eszközeinek kidolgozása;
- a felkészítők felkészítés-módszertani ismereteinek megalapozását célzó rendszer kidolgozása.

Meggyőződés, hogy a kutatómunkám több olyan kérdésre ráirányította a figyelmet, amelyek megfelelő alapot nyújtanak a katasztrófavédelmi lakosságfelkészítés további kutatásaihoz, segítik annak gyakorlati megvalósítását. Olyan gondolatokat indított el, amelyek továbbgondolása és részleges vagy teljes megvalósítása minőségi változásokat hozhat a hazai lakosságfelkészítési gyakorlatban. A régen hiányolt, a kutatások során felhasznált hivatkozott és nem hivatkozott irodalmak jegyzékét pedig haszonnal forgathatják a felkészítő szakemberek. A kutatásokat folytatva célom, hogy további vizsgálatokat, elemzéseket, kísérleteket végezzek a lakosságfelkészítés sikere és kiteljesedése érdekében.

Köszönetet mondok, mindazoknak, akik sokéves felkészítő tapasztalataikat osztották meg velem, akik nélkülözhetetlen javaslatokat adtak az értekezés-tervezet kialakításához, az egyetem kutatásaimat segítő tanárainak és a témavezetőmnek, akik mindvégig figyelemmel kísérték és irányították a munkámat. Szintén köszönetemet fejezem ki a tanulóknak, a polgári védelmi kirendeltség- és irodavezetőknek és a pedagógusoknak, akik a gyermekek katasztrófa-érzékenységének felmérésében és értékelésében, a veszélyhelyzeti ismeretek oktatásában, valamint az általam készített taneszközök, rendszer, módszerek kipróbálásában részt vettek, továbbá Zsoldos Iván, Kertész László és Faragó Gábor uraknak, akik az értekezés formai megoldásában segítettek.

Budapest, 2005. augusztus 15.

Veresné Hornyacsek Júlia
pv. százados